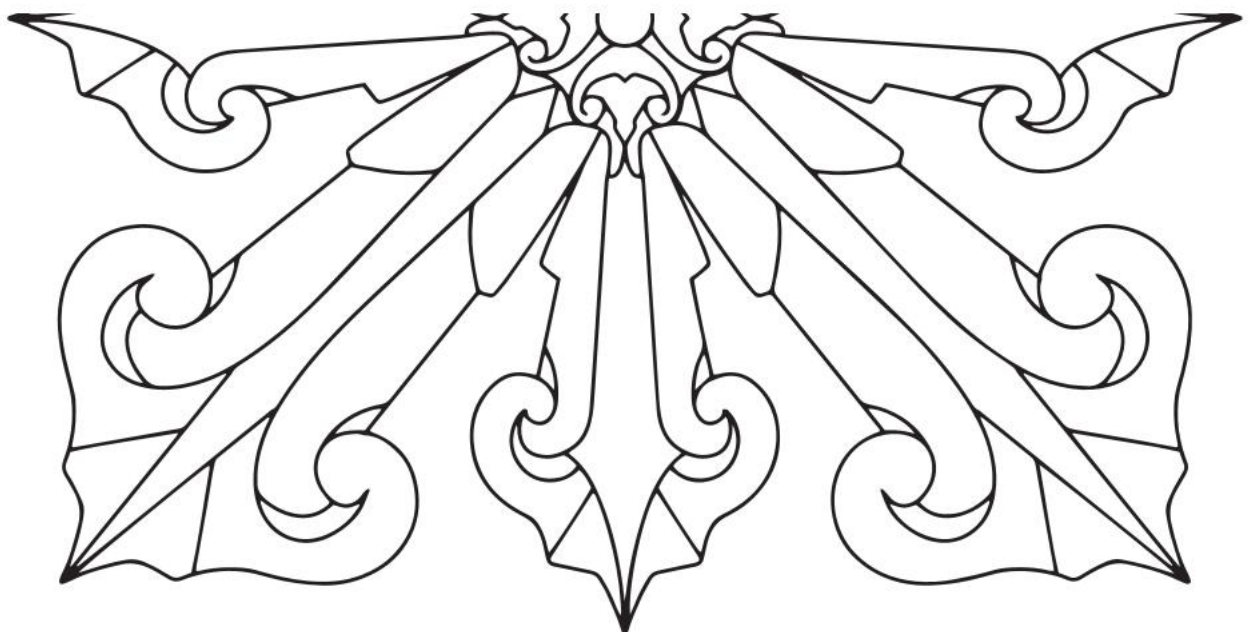

he II a U m Sal Domini sempiternam ac p pro ad vota sua Ihu X Re me
p se in m quod dicitur in 10 la (Deo omnip) p ma q ual n sul null u regiam m lo
Aq no Nou Ta Merc s ob dicitur l racy Ip un l berriml Unun dicitur l da m a Ual
a no n Portu d'Alacant Havem uu p
y vof Ugnat et ad quare omnia ille q quae nautae s m l um me rhu abq dicitur
m ho rstru rificatoriu l lruu manu scriba rstru vtr q rtr p firmato Sigab maior dicitur M y b r u l m
om a r h dicitur Domini M D C C Pro Ill i s m p e f i d m l t a l e A a n h

Les Patents de Sanitat del Port d'Alacant

Foguera Benalua 2026

Les
Patents
de
Sanitat
del Port d'Alacant

El llibret ha participat en la convocatòria dels premis de la Generalitat
per a la promoció de l'ús del valencià de l'any 2026

ASSOCIACIÓ FOGUERA BENALUA
www.hoguerabenalua.es

Responsable del llibret
Mª AMPARO MARTÍNEZ I CREMADES

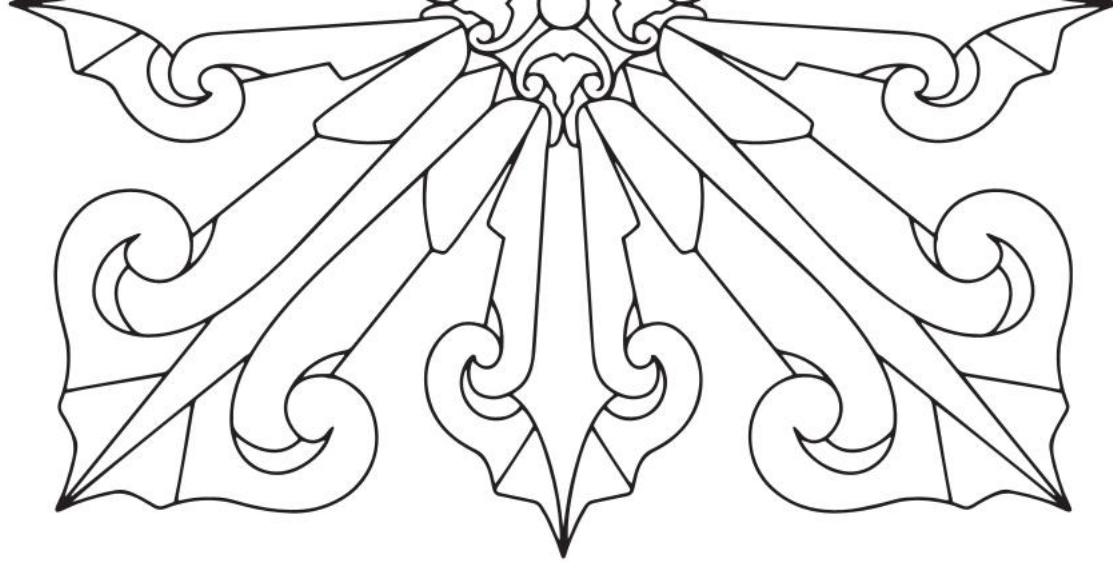
Publicitat
LA COMISSIÓ

Col·laboradors i fotografies
DANIEL CLIMENT GINER
LA COMISSIÓ
DIPUTACIÓ PROVINCIAL D'ALACANT
AD GONZÁLEZ FOTOGRAFÍA
TONY DIEZ FOTÓGRAFO
REME VÉLEZ FOTÓGRAFAS

Disseny i maquetació
NURIA LUNA BAUTISTA
BAÑULS IMPRESORES S.L.

Impressió
BAÑULS IMPRESORES S.L.

Dipòsit legal
A 392-2012

Index

05 Saluda President

07 Introducció

10 Les Patents de Sanitat
del Port d'Alacant

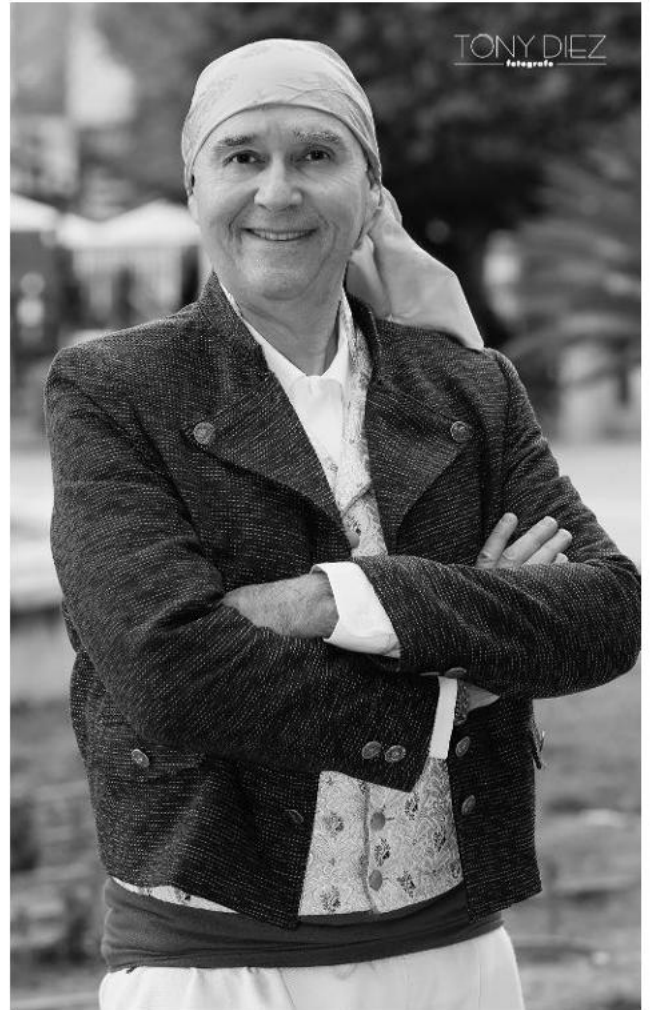
109 Activitats de la Foguera

129 Foguera Benalua 2026

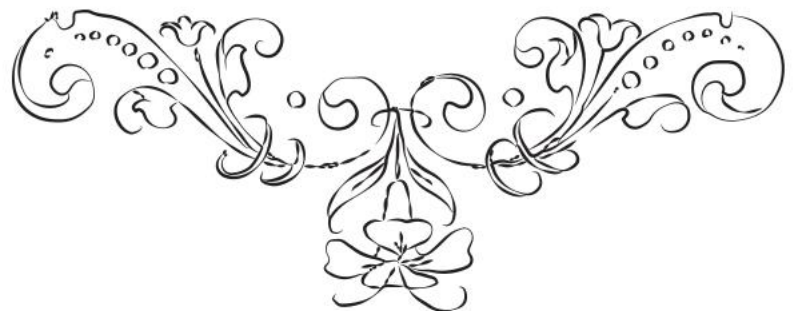
141 Guia Comercial

PRESIDENTA INFANTIL
Irene Segura i Gómez

PRESIDENT
Manuel Alejandro Castillo i López

aluda I

Manuel Alejandro Castillo i López President de la Foguera Benalua

Estimats amics:

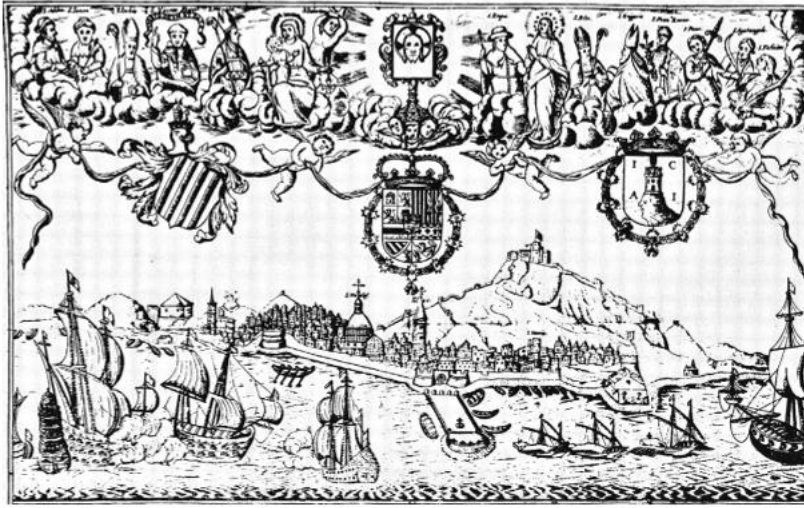
Les meues primeres paraules han de ser d'agraïment a veïns i comerciants, principalment de Benalúa, que fan possible que este llibret isca a la llum i sense els quals no tindria sentit que esta comissió existira. No vull oblidar agrair a Daniel Climent, que un altre any, de manera altruista, ens ajuda amb el contingut cultural d'este llibret així com a Amparo pel treball que comporta la seua confecció.

Igual que l'any passat anime des d'estes línies a aprofitar tot el que oferix el nostre benvolgut barri, bé siga prenent el sol en nostra "replaceta", comprant en els comerços -mercat- mercat ambulant de Benalúa, o gaudint de la variada hostaleria que tenim a la nostra disposició.

Ha sigut un enorme plaer representar a esta foguera quasi centenària al llarg d'este exercici, i un orgull fer-lo acompanyat tant de la presidenta infantil (president l'any passat) com de les nostres representants adultes i infantils, amb l'orgull de saber que sempre han deixat molt alt el pavelló del nostre barri.

I si és un orgull haver acompanyat a estes representants, ho és encara més ser el cap visible d'esta grandíssima comissió composta per dones, hòmens, xiquetes i xiquets que de manera altruista dediquen temps, esforç econòmic i personal perquè Benalúa plante un digníssim monument, foguera que enguany competirà en segona categoria. És impossible fer més amb menys. Som una comissió xicoteta en número però gran en il·lusion. Dificilment es pot arribar a imaginar l'enorme esforç que suposa plantar una foguera d'esta grandària, il·luminar un carrer, desfilar amb la millor banda de música de la província,... amb un número tan xicotet de comissionats. Des d'ací el meu agraïment i admiració.

Finalment, el meu record per a tots els que van ser comissionats d'esta foguera que ja no estan entre nosaltres.

Transcripció i traducció

Universis et singulis quavis auctoritate pollutibus in quorum manus hec littera venerint.

[A tots i cadascun, emponderats de qualsevol autoritat a les mans dels quals arribe esta carta]

Salutem in Domino sempiternam ac prosperos ad vota successus.

[Salut eterna en el Senyor i èxits favorables segons els seus desitjos]

Nos Reximen illustris civitatis Alicantis et villa de Muchamel festamur thenore presentium quod dicta civitas et villa (Deo auspice) optima gaudent salute et nullius contagiosi morbi.

[Nosaltres, el govern de la il·lustre ciutat d'Alacant i la vila de Mutxamel, celebrem que, en el present, a esta ciutat i vila (amb Déu com a guia) gaudim d'una salut òptima sense malalties contagioses.]

Vestigio inficiuntur adhibites ad id vigilante custodia prostibente, ne persona naves, res, merce sue, ab aliquo loco, contagii suspitione laborante venientes dictas civitatem et villam earumque terminos, ac portus ingrediantur.

[Apliquem mesures de control vigilant per evitar que cap persona, nau, cosa o mercaderia procedent de qualsevol lloc del qual se sospite contagi entre en esta ciutat i vila, el seu terme o el seu port.]

Et fidem facimus a nostro portu discedere navem _____ cuius _____ est _____ quem comitantur _____ nauta et prout asseruit viam dirigit versus et signanter ad _____ quare oramus, et illa, eiusque nauta simul cum mercibus absque dubio de valetudine personarum et locorum unde veniunt recipiantur.

[I donem fe que la nau _____ que salpa del nostre port _____, el capità de la qual és _____, que porta a bord _____ mariners i les seues mercaderies poden ser rebuts sense sospites sobre la salut de les persones i dels llocs d'on venen.]

In quorum fidem has nostras certificadorias litteras manu scribe nostri infrascripti firmatas, et sigilo maior dicte illustris civitatis Alicantis munitas illi duximus concedendas.

[I per donar fe de tot això atorguem estes cartes certificades escrites a ma pel nostre escrivà infrascrit i segellades amb el segell major de la citada il·lustre ciutat d'Alacant.]

Dattis Alicantis die ____ mensis ____ anni a nativitate Domini M. DCC. ____

Pro illustris et semper fidelissima civitate Alicantis.

[Donat a Alacant el dia ____ del mes de ____ de l'any del naixement del Senyor 17____.

Per la il·lustre i sempre fidelissima ciutat d'Alacant.]

Universis et singulis quavis auctoritate pollutibus in quorum manus hec littera venerint. Salutem in Domino sempiternam ac prosperos ad vota successus Nos Reximen Illustris Civitatis Alicantis et Villa de Muchamel festamur thenore presentium, quod dicta Civitas, et Villa (Deo auspice) optima gaudent salute, et nullius contagiosi morbi Vestigio inficiuntur adhibites ad id vigilante custodia prostibente, ne persona naves, res, merce sue, ab aliquo loco, contagii suspitione laborante venientes dictas Civitatem, et Villam earumque terminos, ac portus ingrediantur. Et fidem facimus a nostro Portu discedere Navem _____ cuius _____ est _____ quem comitantur _____ nauta, et prout asseruit viam dirigit versus et signanter ad _____ quare oramus, et illa, eiusque nauta simul cum mercibus absque dubio de valetudine personarum et locorum unde veniunt recipiantur. In quorum fidem has nostras certificadorias litteras manu scribe nostri infrascripti firmatas, et sigilo maiori dicte Illustris Civitatis Alicantis munitas illi duximus concedendas. Dattis Alicantis die ____ mensis ____ anni a Nativitate Domini M. DCC. ____ Pro Illustris et semper fidelissima Civitate Alicantis.

Escrivà

Introducció II

Un any més, des del 2017, la FOGUERA DE BENALUA m'ha convidat a contribuir al LLIBRET en una mostra de l'estima i respecte comú i compartit pel nostre barri i per la nostra ciutat. Uns LLIBRETS a través dels quals, i gràcies a l'espenta de la Junta directiva de la Foguera, ens hem aproximat durant els últims anys tant al coneixement de les plantes màgiques de la Nit de Sant Joan com a les begudes embriagants i no embriagants; a la conservació dels nostres aliments; al camí que ha seguit el menjar per arribar-nos a la boca; a la toponímia raonada de la nostra comarca; i a la naturalesa profunda de les nostres festes que en bona part explica el perquè i el com són.

Han sigut llibrets que, des del segon número, vam voler titular, també, amb el seu equivalent en llatí, amb la qual cosa vam comptar amb la inestimable ajuda d'ANTONI BIOSCA BAS, que malauradament va faltar l'any passat i a qui hem dedicat el LLIBRET d'enguany.

I, així, els relatius a les begudes els van dividir en **no embriagants** (aigües, sucs, infusions, llets, orxates, etc.) i **embriagants**, les alcohòliques,

I les vam dir així perquè els romans no tenien el concepte d'alcohol, ni del fermentat ni del destil·lat, però sí el dels seus efectes. I les vam titular **DE POTIONIBUS NON EBRIANTIBUS** i **DE POTIONIBUS EBRIANTIBUS**. La idea del títol en llatí en homenatge al passat romà de la nostra ciutat, Lucentum, on durant una època es va pensar que s'havia instal·lat Benalua.

Uns altres dos llibrets els vam dedicar als aliments que ens van permetre arribar fins ací sans i estalvis; i en particular als **aliments en conserva**, **DE ESCIS CONSERVANDIS**, aquells que els nostres avantpassats van saber guardar sota diferents formes, salaons, dolços, embotits, assecats, escabetxos, etc. de tal manera que conservaren les seues propietats dietètiques. El segon de la sèrie dedicada als aliments va apuntar en la direcció d'aquells que mengem quotidianament però sobre els quals no solem reflexionar ni conèixer el **camí de la natura a la boca**, **DE ITINERE A NATURA IN OS**.

El sisé LLIBRET va comptar amb un grup de col·laboradors temàtics que, articuladament, vam analitzar molts dels topònims d'Alacant i comarques veïnes. Uns noms gràcies als quals la ciutat i els pobles, els camins i les rutes, els múltiples accidents geogràfics que ens envolten, van quedar gravats en la nostra memòria afectiva. Uns topònims bona part dels quals són evocadors d'aspectes que a més d'informar ens han fet sentir-los com a part del nostre patrimoni nominal, cultural i emotiu més pròxim; sí, **els noms de lloc de la nostra terra lucentina**, **DE NOMINIBUS LOCORUM IN TERRA LUCENTINA**.

L'any 2024 vam explorar una idea fruit de les preguntes que des de fa any venia fentme junt a tants i tants amics i alumnes: ¿per quina raó fem les festes que fem?; o, en altres paraules, hi ha motius que expliquen el perquè de les dates de les festes o les maneres d'expressar-se? **DE FESTORUM NATURA NOSTRORUM**, és a dir, **"Sobre la naturalesa de les nostres festes"**, va intentar explicar algunes de les respostes.

El passat 2025 vam posar la mirada en una de les múltiples manifestacions festives i culturals del temps de Pasqua. D'eixe calendari especial que, tot i formar part del calendari oficial, és variable cada any, des de les Carnestoltes al Diumenge de Pasqua: **DE TEMPORE PASCHALI** (**"Sobre el Temps de Pasqua"**). En eixe cicle festiu, alhora que litúrgic i emocional, que en certa mesura es pot sintetitzar en eixa cançó popular que vam posar en portada i que probablement havíem sentit en més d'una ocasió: **EL DIA DE PASQUA UN XIQUET PLORAVA / PERQUÈ EL CATXIRULO NO SE LI EMPINAVA**. I, "empinats" sobre un catxirulo virtual ens vam permetre mirar "des de més alt", des d'eixa singular talaia, la nostra terreta durant un cicle temporal ha impulsat i nodrit d'extraordinàries mostres de cultura, tant popular com artística de primer nivell, el patrimoni cultural europeu del qual formem part.

I, en el d'enguany, tornarem a mirar Alacant i a prolongar en el temps i en l'espai allò que vegem, centrant la mirada en la més antiga **PATENT DE SANITAT** o **passaport sanitari** de les que expedia el nostre port i on figuraven els sants patrons que ens protegien. Un tema tan poc conegut però tan interessant que hem cregut oportú mostrar-lo associat a moltes de les manifestacions festives, toponímiques o de costums que han perdurat fins el dia de hui.

edicatòria

Vull dedicar este LLIBRET a dos alacantins de primer nivell tot i que no suficientment coneguts.

En primer lloc, a ANTONI BIOSCA BAS (1969-2025), professor de llatí de la Universitat d'Alacant (UA), que tant em va ajudar a interpretar aspectes concrets de la ciutat i a triar els títols dels anteriors llibrets de la Foguera Benalua. Un excel·lent investigador, coneixedor i divulgador de la cultura alacantina, i professor de llatí a la Universitat d'Alacant.

Més encara, un professor respectat que tant va confiar en mi¹, per a fer una anàlisi sobre l'etnobotànica alacantina² en l'obra d'un gran alacanti tan desconegut ací com reconegut a Europa occidental en el segle XVI, Josep Gosalbes de Cunedo³.

Així que la segona dedicatòria va dirigida al també alacanti JOSEP GOSALBES DE CUNEDO, metge de coetani del també metge Jaime Segarra (1545-1596), amb carrer a Alacant, però que bona part de la seua vida la va refer a Bèlgica després d'haver sigut capturat a les costes dels Països Baixos pel naufragi del seu barco, un dels de l'Armada Invencible.

Un Josep Gosalbes de Cunedo que, a més des ser un intel·lectual de primera, va excel·lir com a poeta. En una de les seues obres, en el llatí de l'època com a llengua culta i de prestigi, va parlar d'Alacant, d'on era natural. I ho va fer no tan sols amb coneixement i solvència de la història, el paisatge i la natura, sinó també amb una especial sensibilitat en recordar aquell Alacant de l'època, quan encara es creia identificat amb la més antiga ciutat d'Ilice:

DE ILLICE URBS, VULGO ALACANT, PÀTRIA NOSTRA.

A tots dos, amb admiració i respecte.

1. I en Carles Martín Cantarino, professor d'ecologia de Universitat d'Alacant.

2. Etnobotànica alacantina a la poesia llatina de Josep Gosalbes de Cunedo (s. XVI). Revista Ítaca, Universitat d'Alacant. 2020. <https://doi.org/10.14198/ITACA2020.11.05.2>.

3. <https://www.diarilaveu.cat/cultura/amb-josep-gosalbes-de-cunedo-alacant-ja-te-el-seu-poeta-del-renaixement-533594/>.

III

Les Patents

de Sanitat del Port d'Alacant

LA PATENT DE 1732

L'arribada d'una nau a un port sempre ha suposat un risc per a la ciutat receptora: ¿i si duia a bord gent afectada d'alguna malaltia epidèmica? ¿I plantes o animals infectats? Així que, a mesura que el comerç marítim s'expandia també ho feien els intents de control d'eixos perills.

I progressivament es van establir acords entre ports pel reconeixement mutu de documents acreditatius que garantiren que, de la comarca d'on provenia el barco, càrrega, tripulació i passatgers, no hi havia registrada cap epidèmia.

Eixa mena de "passaport de salut" entre ports rebia el nom de **PATENTS DE SANITAT** i acreditaven que la ciutat de procedència estava lliure de malalties infecto-contagioses. I, de no ser així, si no es podia garantir la innocuïtat de tot el que hi havia al barco, este havia de quedar, en quarantena, fora del port i sense permís per descarregar-hi passatges, animals ni plantes.

LES QUARENTENES

Històricament, l'aïllament de malalts per a evitar els contagis de malalties infeccioses té antecedents tan antics com el Levític bíblic (13:4-6): *"Ara bé, si a la pell hi ha una taca blanquinosa però no s'hi veu cap cavitat ni el pèl s'ha esblanqueït, el sacerdot aïllarà el malalt durant set dies. El dia setè el tornarà a examinar. Si el sacerdot constata que el mal no ha canviat d'aspecte ni s'ha estès per la pell, l'aïllarà set dies més. Passats estos dies, l'examinarà novament. Si la part afectada ha perdut el color que tenia i no s'ha estès per la pell, el sacerdot declararà pura aquella persona, perquè es tracta d'un èczema benigne. El malalt es rentarà la roba i quedarà pur".*

Si desacralitzem estos versets i canviem la paraula "sacerdot" per "metge" veuríem que estem davant d'un protocol d'actuació que, salvant les distàncies temporals, s'assembla molt als que s'han de seguir en cas de prevenció d'una malaltia presumptament transmissible: avaluació per un especialista, aïllament quan no es tenen mitjans per a combatre el mal ni un diagnòstic precís, revisions periòdiques, declaració final del tipus de malaltia i catalogació del malalt per prendre les mesures oportunes (en cas d'un mesell o leprós, aïllamentprolongat, marginació social, possible reclusió en un llatzeret).

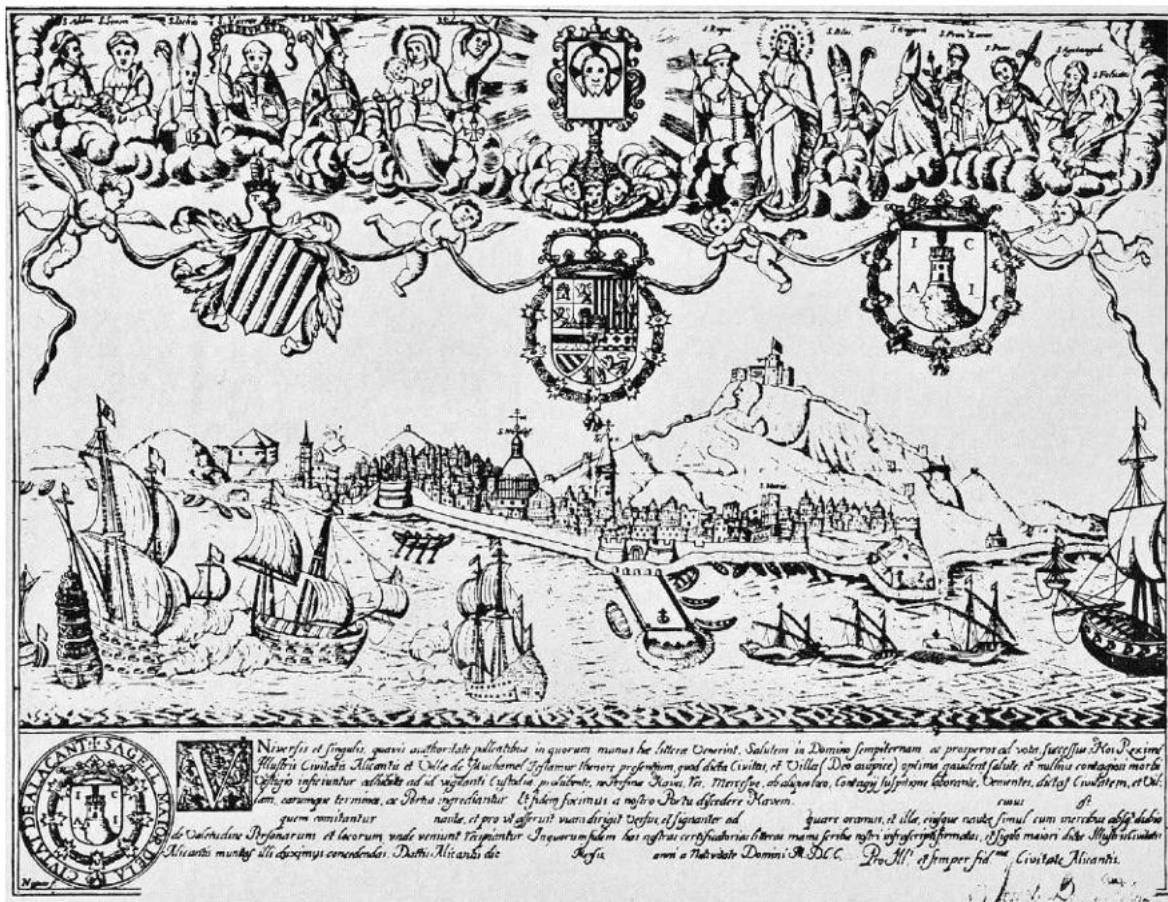
Però no es tracta només de la lepra ni de la Bíblia. Des de temps immemorials nombroses epidèmies han assotat la humanitat, algunes especialment terribles, letals.

Una de les formes d'intentar frenar l'expansió de la malaltia potencialment contagiosa ha sigut l'aïllament dels malalts o dels barcos que en duïen a bord. Al llarg de les èpoques, el nombre de dies d'aïllament ha anat variant fins quedar relativament fixat en sis setmanes; si fa no fa quaranta dies, per la qual cosa es van dir quarantenes eixos períodes.

LES PATENTS DE SANITAT

En general, les patents de sanitat solien dur, en la capçalera, gravats descriptius del port d'origen, escuts de les entitats polítiques associades i també representacions dels sants protectors de la ciutat, en particular els responsables enfront les epidèmies. Era una mena de 'certificat de garantia' de la solvència del port: quants més i millors 'títols' ("sants protectors"), més de fiar seria.

Uns documents ben interessants que, en el cas que ens pertoca, Alacant, han sigut estudiats pel doctor en Història Antonio Gil Albarracín⁴ del Centro de

Cédula emesa el 28 de gener de 1732.

Font: <https://www.gbgeditora.com/post/alicante-1-1/5>

4. "Viaje a las vistas de pájaro de los puertos españoles". <https://www.gbgeditora.com/post/viaje-a-las-vistas-de-pájaro-de-los-puertos-españoles>. I també <https://www.gbgeditora.com/post/alicante-1>.

Estudios Borjanos, al que és de justícia agrair el seu esforç investigador i divulgatiu. De fet, va ser eixa documentació, que em va donar a conèixer l'arquitecte Màrius Bevià, la que em va impel·lir a plantejar com a motiu central d'este LLIBRET el santoral alacantí, tant el que figura en l'encapçalament d'eixos documents com en tants altres racons, esglésies, murals i museus de la nostra ciutat.

Un SANTORAL I DEVOCIONARI ALACANTÍ que presentem com a síntesi d'investigacions tant pròpies com dels que durant anys han vingut analitzant diversos estudiosos sobre Alacant. I la més antiga que coneixem, la **PATENT DE SANITAT DE 1732** emesa el 28 de gener d'eixe any, ens servirà de guia i de patró interpretatiu per estudiar el patronatge protector del principal port del regne de València durant segles, i en concret del segle XVIII.

CAPÇALERA DEL DOCUMENT

Presidit en el centre per la imatge de la Santa Faç, a primer vista potser ens desborde la quantitat d'informació que hi figura en forma d'imatges carregades d'informació.

Però, si la desagreguem, si analitzem el paper que hi juga cadascun dels diferents integrants d'esta PATENT DE SANITAT entendrem millor perquè s'hi troben eixos dibuixos i icones. Identificació que ens ajudaria a entendre millor algunes facetes del nostre ALACANT d'antany, entre les quals les raons de les antigues devocions. Un conjunt que forma part del nostre patrimoni cultural en el sentit més ample, l'històric i contextual.

SANTS PROTECTORS DEL PORT, LA CIUTAT I LA COMARCA D'ALACANT

Sants Abdó i Senén, "els sants de la pedra" Sant Isidor de Sevilla, nat a Cartagena Sant Vicent Ferrer Sant Nicolau Mare de Déu del Remel Sant Sebastià Santa Faç Sant Roc Puríssima o Immaculada Sant Blai Sant Gregori San Francisco Javier Sant Ponç Sant Agatàngel Santa Felicitas

ELS SANTS PATRONS I PROTECTORS D'ALACANT

Potser a primer vista ens desborde la quantitat d'informació que hi figura. Però, si la desagreguem, si analitzem el paper que hi juga cada imatge, entendrem millor perquè figuren eixes icones i algunes facetes del nostre ALACANT d'antany i les antigues devocions, que formen part del nostre patrimoni cultural en el sentit més ample, l'històric i contextual.

Presidit en el centre per la imatge de la Santa Faç, el llistat de sants és ben interessant.

Sants Abdó i Senén, "els sants de la pedra" Sant Isidor de Sevilla, nat a Cartagena Sant Vicent Ferrer Sant Nicolau Mare de Déu del Remei Sant Sebastià Santa Faç Sant Roc Puríssima o Immaculada Sant Blai Sant Gregori San Francisco Javier Sant Ponç Sant Agatàngel Santa Felicitas

Desagreguem-ho un poc més, en dos meitats, i així ho podem veure millor.

Sants Abdó i Senén, "els sants de la pedra" Sant Isidor de Sevilla, nat a Cartagena Sant Vicent Ferrer Sant Nicolau Mare de Déu del Remei Sant Sebastià Santa Faç

Costat esquerre de la capçalera de sants protectors d'Alacant

En la banda esquerra figuren:

- 1) Els "**Sants de la pedra**" **Abdó i Senén**, la festivitat dels quals se celebra el 30 de juliol, època en què la "pedra" o granissol és un potencial destructor de les collites de blat i de raïm (que era la principal producció del camp alacantí).
- 2) **Sant Isidoro**, bisbe de Sevilla en època visigòtica; era oriünd de Cartagena, la primitiva diòcesi cristiana a la que pertanyia Alacant.
- 3) **Sant Vicent Ferrer**, patró del Regne, la festivitat del qual se celebra el primer dilluns de la segona setmana de Pasqua; és a dir, el dilluns anterior a la Santa Faç.
- 4) **Sant Nicolau**, un dels patrons d'Alacant, la festivitat del qual se celebra el 6 de desembre.

- 5) **La Mare de Déu del Remei**, protectora davant el còlera, amb festa el 5 d'agost.
- 6) **Sant Sebastià**, patró contra la pesta, amb festa el 20 de gener.
- 7) La **Santa Faç**, venerada relíquia i icona arquetípica de l'**Horta d'Alacant**, a la que anem en romeria el dijous posterior a la huitava de Pasqua florida, tres dies després de la celebració de Sant Vicent Ferrer.

Vegem ara el costat dret.

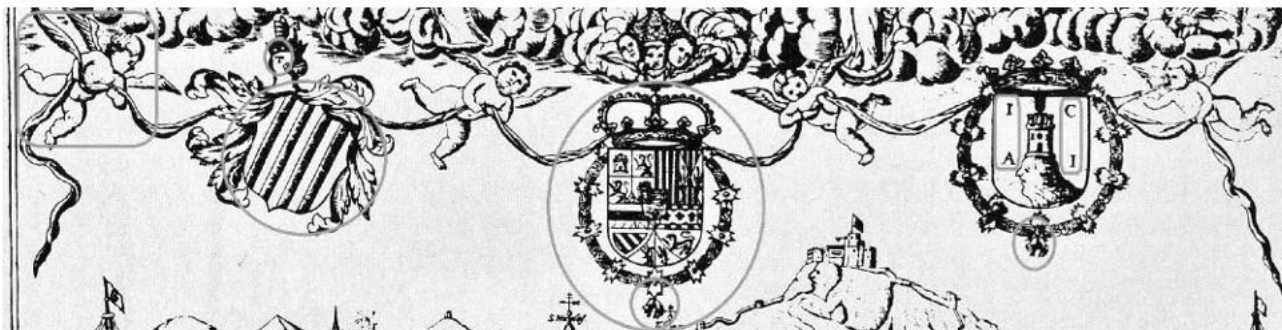
Santa Faç
Sant Roc
Puríssima o Immaculada
Sant Blai
Sant Gregori
San Francisco Javier
Sant Ponç
Sant Agatàngel
Santa Felicitas

En este flanc trobem, a la dreta de la Santa Faç:

- 1) **Sant Roc**, un altre dels patrons tradicionals d'Alacant, patró, també, contra les pestes i epidèmies, i epònim del barri que controla el port. La seua festa, el 16 d'agost, succeeix a la de la Mare de Déu de l'Assumpció, Santa Maria.
- 2) **La Puríssima** o Immaculada, devoció de la qual va ser defensora acèrrima la ciutat d'Alacant, amb festa el 8 de desembre, nou mesos abans del naixement de la Mare de Déu el 8 de setembre.
- 3) **Sant Blai**, 3 de febrer, protector davant els mals de gola, i en particular el crup o diftèria que tants mals havia causat a la ciutat d'Alacant. Té dedicat un dels barris amb més personalitat d'Alacant.
- 4) **Sant Gregori** ostiense (d'Òstia, a Roma), protector de plagues del camp, principalment els núvols de llagosta. La seua festa és el 9 de maig.
- 5) **San Francisco Javier**, jesuïta navarrés de la primera fornada, patró de les missions i, també, del barri alacantí de la Florida.
- 6) **Sant Ponç**, màrtir, patró d'herboristes i apicultors; tenia una ermita a l'actual Sant Vicent del Raspeig ("*sequet però sanet*"), ric en herbes remeieres i bucs d'abelles per a fer una mel excel·lent.
- 7) **Sant Agatàngel**, patró d'Ilice, antic nom amb què també es coneixia Alacant (tal i com figura en un dels primitius escuts de la nostra ciutat, CIIA (*Colonia Julia Ilice Augusta*; o variants en l'ordenació de les lletres).
- 8) **Santa Felicitas** de Roma, 23 de novembre, patrona que a Alacant se la considerava protectora davant els terratrèmols. Té un bust-reliquiari a la catedral de Sant Nicolau, a la part baixa d'un retaule, al costat de les talles dels copatrons Sant Roc i Sant Francisco Javier.

Un santoral, tan antic com venerable, que serà l'eix conductor de les pàgines d'este llibret. I a este tema dedicarem la major part del LLIBRET, no tant com a informació finalista, saber-ne el significat de cada icona representada, sinó com a motiu per a visitar, per a passejar, pel nostre Alacant i veure la seua evolució al llarg del temps. I també per connectar, com feien els barcos que ixien del port, amb unes altres parts del món que hagen pogut tindre relació amb el SANTORAL ALACANTÍ.

SEGONA LÍNIA. HERÀLDICA: ELS ESCUTS

En primer lloc podem veure que els tres escuts que ornem la línia situada immediatament per baix del santoral estan enllaçats per cordells que són mantinguts per "amorets". Rebien el nom d'"amorets", en italià, *putti* -singular *putto*-, eixes figures de xiquets nuets i amb ales que tan freqüentment es troben en l'art del Renaixement i, com en el cas que ara ens ocupa, del Barroc (c. 1600-1750).

L'ESCUT DE LA CORONA D'ARAGÓ I L'ELM AMB LA LLETRA TAU DELS ANTONIANS

A l'esquerra podem veure l'escut tradicional de les quatre barres compartit pels antics regnes de la Corona d'Aragó.

L'escut reial, foral en època posterior, té al capdamunt un elm amb una lletra marcada, la lletra egípcia Tau (T). Eixe era el símbol de l'orde religiosa dels antonians; una orde dedicada a la curació dels malalts del "foc ardent" o ergotisme causada per un fong tòxic, *Claviceps purpurea*, que parasitava les espigues de ségol ("centeno") en determinades condicions climàtiques i que desencadenava episodis de vasoconstricció en les extremitats que podien gangrenar-se i portar a la mort. Va ser a sant Antoni Abat, el sant patró d'eixa Orde, al que se li va dedicar el barri alacantí de Sant Anton. I molts antonians van tindre rellevància a Alacant, com queda reflectit en l'heràldica.

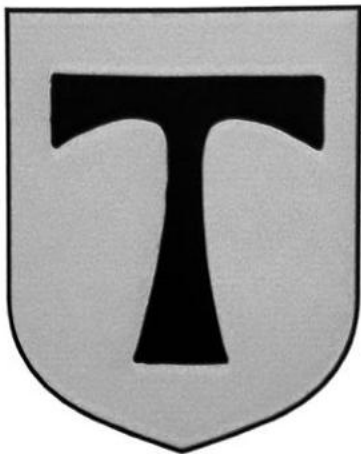

Primitius escuts reials d'Alacant

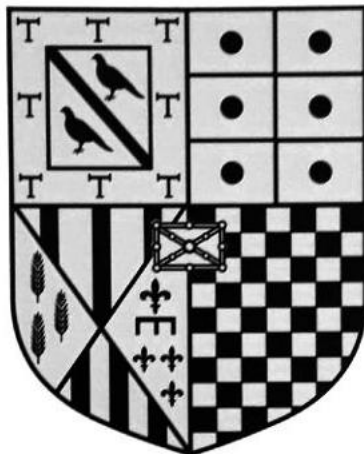
- 1) Atorgat per Ferran II d'Aragó (1490) a Alacant per haver sigut nomenada ciutat
- 2) Gravat a la porta de l'Alfori (magatzem compartimentat) de la sal (1591)

L'Alfori de la Sal
(c. 1900) amb
l'escut foral d'Alacant

BERENGUER

COLOMA

Escuts heràldics dels Berenguer
i dels Coloma, llinatges
implantats a Alacant
Tots dos porten lletra Tau
Castell de Santa Bàrbara

L'ESCUT DE LA CORONA ESPANYOLA

Al centre es troba l'escut de la corona espanyola;
el de 1732, durant el segon regnat de Felip V.

El segon quarter mostra la senyera reial
del regne d'Aragó, amb les quatre barres
roges (gules) sobre fons d'or; i al seu
costat dret, l'escut d'armes del regne de
Sicília, també amb les quatre barres.

Escut d'Alacant sobre la porta principal del Mercat central de la ciutat

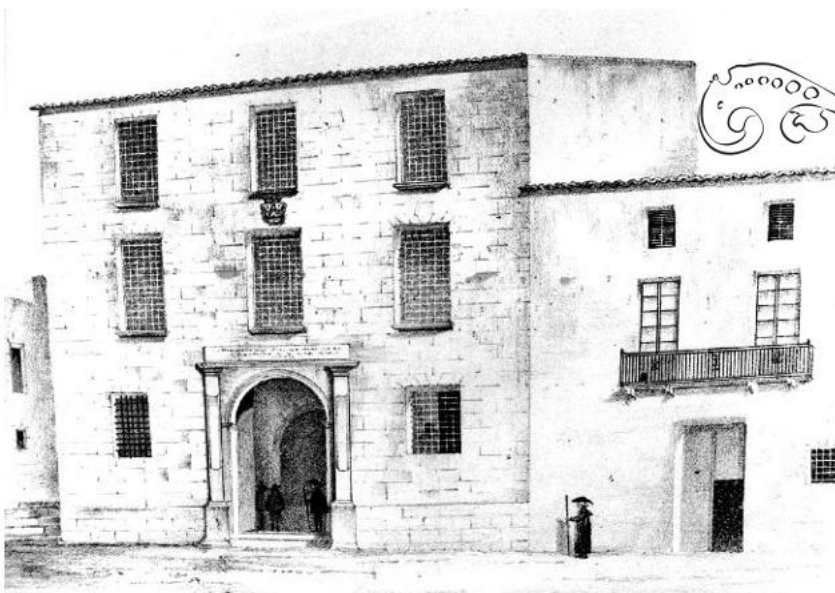

Escut d'Alacant en la façana del primitiu pòsit del blat (1685), l'actual Museu de l'Assegurada

L'ESCUT DE LA CIUTAT D'ALACANT

A la dreta del catàleg heràldic figura l'escut d'Alacant, amb les lletres clàssiques ICAI: *Colonia Iulia Ilice Augusta*, que tant trobem en aquells que són anteriors a 1940.

Però, el 16 de novembre de l'any 1928, el Cronista d'Alacant Francisco Figuera Pacheco, benaluense, nascut al carrer Doctor Just 51, va pronunciar una conferència a l' l'Ateneo-Círculo de Bellas Artes de Alicante amb el títol "La fantasia de la historia local" on va criticar eixes inicials, tot demanant que es canviaren per ALLA (*Akra Leuka Lucentum Alicant*). L'assumpte va quedar postposat fins que en 1940 l'Ajuntament va reprendre el tema, i després dels informes favorables de la Real Academia de la Historia es va assumir el canvi proposat pels savi de Benalua.

El pòsit del blat i la farina. En 1845, institut de Segona Ensenyança. Escola Professional de Comerç des de 1893. Museu d'Art Modern d'Alacant, l'Assegurada, des de 1976 A la façana, entre els pisos superiors, l'antic escut de la ciutat d'Alacant

EL VELLÓ O TOISÓ D'OR A L'ESCUT D'ALACANT

A l'**escut d'Alacant**, tant el d'època foral (1591) com en l'oficial actual (1941), figura, penjant, un 'velló (o toisó) d'or'. Però, ¿què és això?

Es tracta d'una insígnia nobiliària atorgada a la ciutat pel rei Carles I de la Casa d'Àustria que correspon a l'Orde de Cavalleria del Toisó d'Or al·lusiva a la preada pell daurada que havien anat a buscar Jasó i el Argonautes. Contextualitzem tot aixó.

El signe zodiacal d'Àries, que transcorre del 21 de març al 20 d'abril, **enceta la primavera**. Els antics imaginaven Àries com a un moltó o mardà (el mascle de l'ovella), un animal de banyes corbades en voluta i la pell coberta de llana.

Àries formava part d'un dels relats mitològics dels grecs. En ell es contava que hi havia dos bessons, Frixos i sa germana Hel·le, que delerosos per fugir de sa madrastra que volia assassinar-los van pujar a lloms d'un moltó daurat, el **Crisòmal** (*chrysos*, en grec, vol dir "or"), que els va dur volant des de Beòcia (a l'oest de l'Àtica grega) a l'Àsia Menor. En passar per l'estret que connecta la mar Egea amb la de Màrmara, el Dardanel, la jove va caure i s'hi va ofegar tot donant el seu nom a aquell pas marí (*pontus*), que passà a dir-se Hel·lespont.

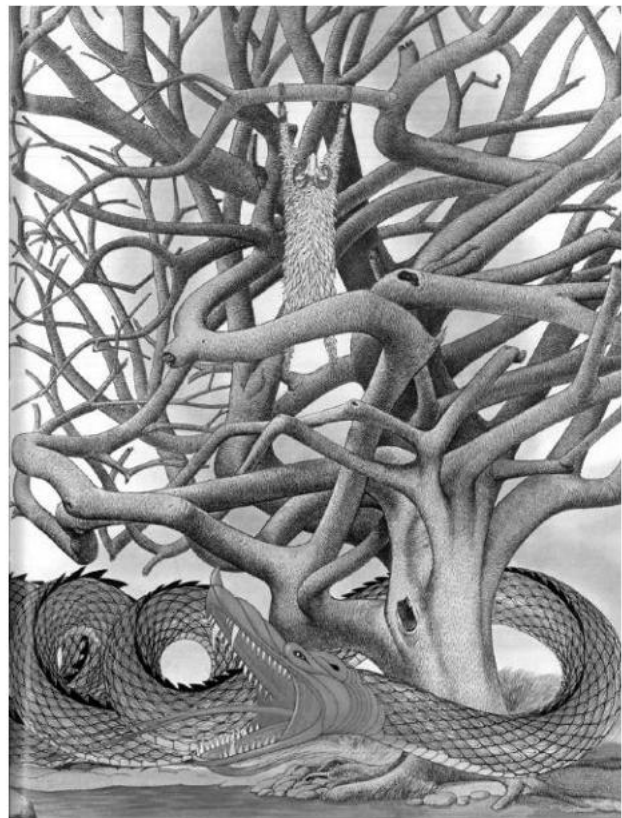
Frixos i el moltó van continuar fins arribar a la riba oriental de la Mar Negra o Pont Euxí, a la llunyana i rica Còlquida, l'actual Geòrgia. A canvi de l'hospitalitat, Frixos va regalar al rei Aetes l'àuria pell del moltó mentre que el cos escorxat de l'animal va pujar al cel tot conformant la poc brillant constel·lació d'**Àries**. La llana d'eixe moltó, anomenada 'velló d'or', va ser l'objecte de desig motivador del mitològic

Frixos, muntat sobre el moltó alat Crisòmal ("llana d'or") intenta rescatar sa germana Hel·le

Antic fresc romà trobat a Pompeia

Museu Arqueològic de Nàpols

Del llibre "Mitologia grega. Déus, homes i monstres"

Michael Gibson

Editorial Barcanova. 1995

viatge de Jàson i els Argonautes a la Còlquida per tal de furta-lo. En prevenció dels intents de rapinya, el velló estava protegit pel temible *drakon*, una serp gegant que mai descansava i les dents de la qual podien transformar-se en soldats quan eren sembrats a terra.

Potser eixe velló no fora en realitat sinó una faula mitològica, el símbol i metàfora d'una activitat pròpia dels pobladors d'aquell territori. Perquè des del segle V ac la riquesa del regne es basava en concentrar les micropartícules àuries del metall en suspensió que provenien de vetes inaccessibles i que eren arrossegades pels rius que, com el **Crisorroa** ("riu d'or"), baixaven de les muntanyes.

La tècnica consistia en submergir-hi pells de moltó tensades sobre un bastidor. Eixa pell és molt rica en lanolina, una cera aïllant produïda per les glàndules sebàcies de l'animal. La lanolina (*iana+oleum+ina*: "matèria de l'oli de la llana") és capaç d'adsorbir (adherir en superfície) el polsim auri que viatja amb l'aigua d'aquells rius. Quan presentava un color daurat, el velló es penjava d'un arbre, se secava i es recollia la pols d'or en espolsar o pentinar la llana, concentrant d'eixa manera l'anhelat metall. I l'Orde del Toisó d'Or que el va usar com a emblema al·ludia, òbviament, a la riquesa a què aspiraven els monarques que hi participaven, el primer dels quals, per la nostra part, va ser Alfons V el Magnànim.

IV descripció

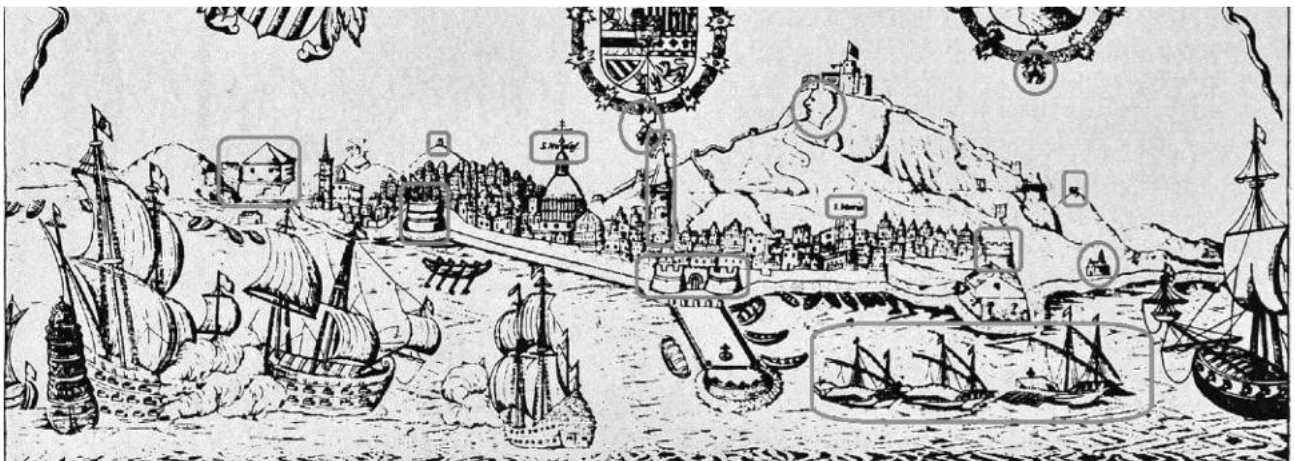
del Port i la ciutat

En el dibuix de la PATENT DE SANITAT (1732) es mostra Alacant amb perspectiva angular, des de la mar; amb el moll i les fortificacions perimetrals coronades pel castell de santa Bàrbara sobre el Benacantil amb la "cara del moro". Podem comparar esta imatge amb algunes altres representacions, també antigues i que oferirem al final, moltes de les quals provenen del llibre de Francisco G. Seijo Alonso "Alicante ilustrado. 1154-1672: historia, arte, monumentos"; un "gallego-alacantí" a qui tant devem per les investigacions que va fer sobre el nostre patrimoni cultural.

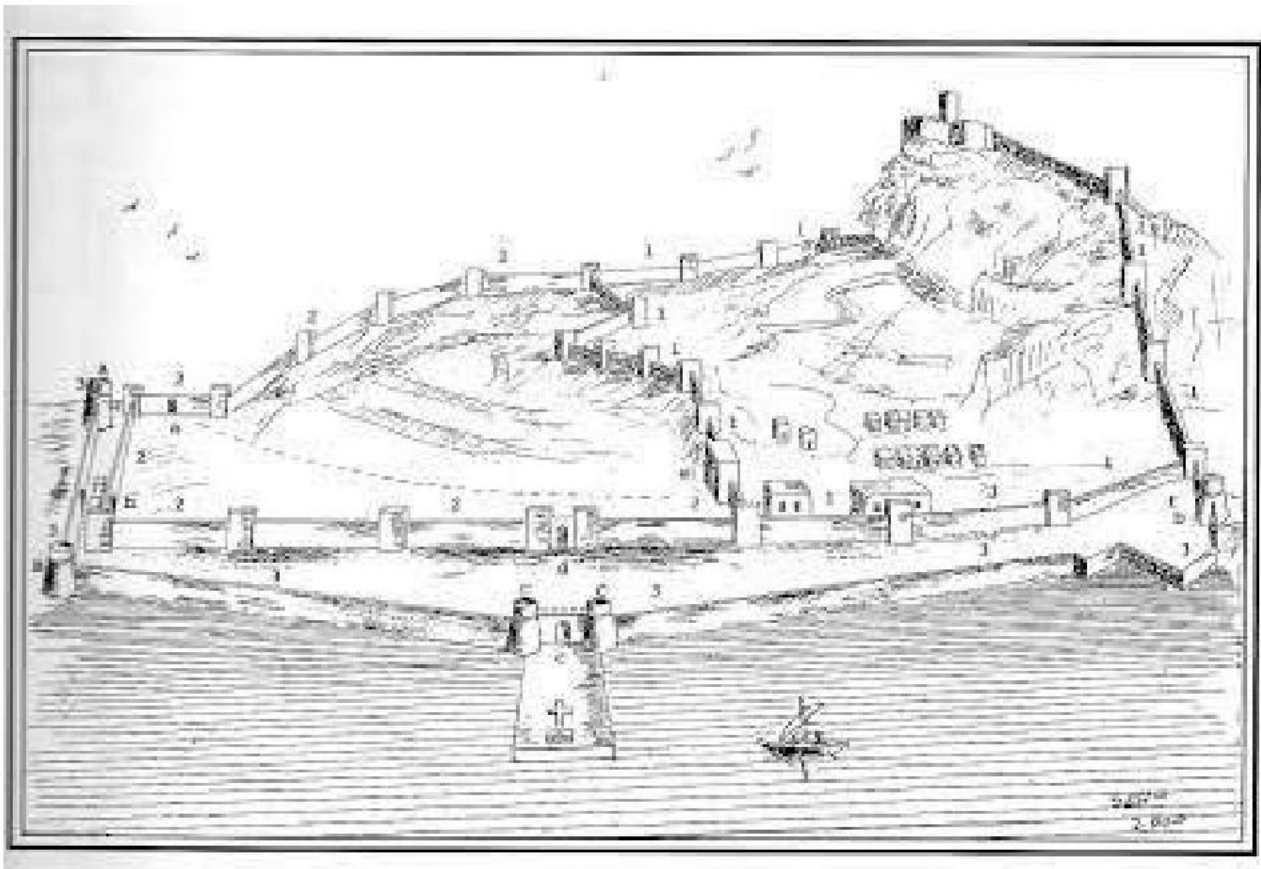
Però, això, al final, intentant interpretar correctament la Patent de Sanitat que encapçala esta pàgina he marcat alguns dels edificis i llocs emblemàtics que figuren en ella; això sí, amb totes les cauteles i el prec de correcció a qui en sàpiga més. D'esquerra a dreta seria:

- 1) Alforí de la sal.
- 2) Torrejò de sant Bertomeu (Bartolomé), prop de l'actual Portal d'Elx.
- 3) Sobre ell, al fons, un antic molí a la Muntanyeta; o bé, o l'antiga ermita dels Àngels, dels PP Franciscans, on el 17 de març de 1489 es dirigia la comitiva per dur la Santa Faç des de l'església de Sant Joan per implorar la pluja.
- 4) Església de Sant Nicolau.

- 5) Torre del rellotge, de l'Ajuntament vell, amb la campana de les hores (a la que hem dedicat un capítol del *llibret*).
- 6) Torrejons de Montserrat i Sant Esteve, que guardaven l'accés a Alacant des del malecó o dic de contenció.
- 7) Església de Santa Maria.
- 8) Xabecs navegant.
- 9) Torrejó de Sant Sebastià.
- 10) A la dreta, fora vila, al capdamunt del tossal de Santa Anna.
- 11) En la part de baix, prop de la mar, l'ermita del Socors (o Socós), al Raval Roig.

I, ara, comparem tot això amb uns altres dibuixos anteriors o immediatament posteriors.

1) Primeres muralles. 2) Muralles cristianes, mitjan segls XIII. 3) Terceres muralles (1526-1535).

A) Torrejó de sant Francesc. B) Torrejó de Sant Bertomeu. C) Torrejons de la Mare de Déu de Montserrat. D) Torrejó de Sant Sebastià.

a) Porta de l'Horta. b) Portal d'Elx. c/d) Porta de la mar. e) Porta Ferrissa. f) Portal nou.

1) Alforí de la sal.

Alforí de la sal. 1900

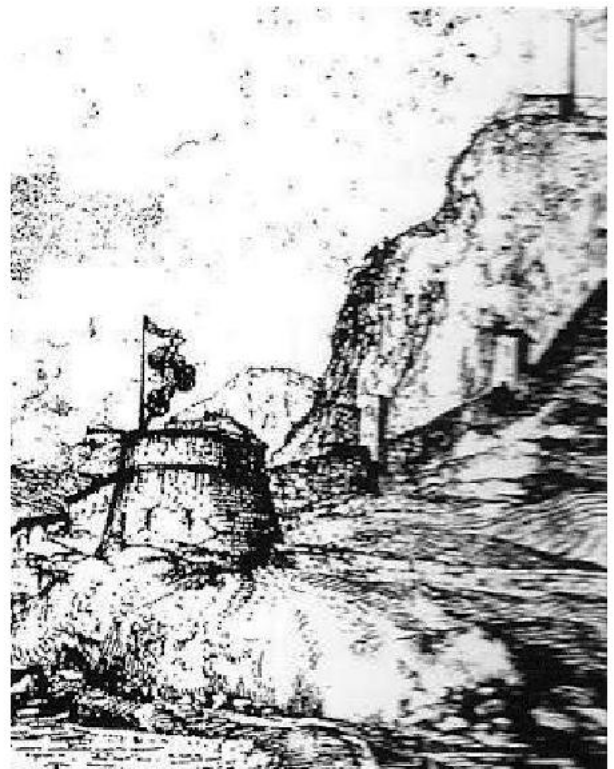
2) Torrejó de sant Bertomeu,
prop de l'actual Portal d'Elx.

- 3) Sobre ell, un antic molí a la Muntanyeta, el tossal d'uns vint m d'altura i sobre el qual, en el segle XIX, es tornaria a erigir un altre molí.
- 4) Església de Sant Nicolau.
- 5) Torre del rellotge, de l'Ajuntament vell, amb la campana de les hores (de la que hem parlat en un altre dels capítols).
- 6) Torrejons de Montserrat i Sant Esteve, que guardaven l'accés a Alacant des del malecó o primitiu dic de contenció de la mar; en la primitiva Porta de la Mar medieval hi havia una capella dedicada a la Mare de Déu de Montserrat. Caldria investigar si eixa capella es va traslladar al torrejó homònim quan ampliaren la segona porta en el segle XVI.
- 7) Església de Santa Maria.
- 8) Xabecs navegant.
- 9) Torrejó de Sant Sebastià.
- 10) Al fons, i en la part de baix, prop de la mar, l'ermita del Socors (o Socós), al Raval Roig i prop del pou del Drac.
- 11) I també al fons, però al capdamunt del tossal de Santa Anna, es troba representada l'ermita homònima. Més tard, en ser bombardejada i destruïda pel bombardeig de l'esquadra francesa, seria reconstruïda, si fa no fa, al barranc de Bonivern.

Potser vindrien bé unes paraules sobre el topònim "Santa Anna".

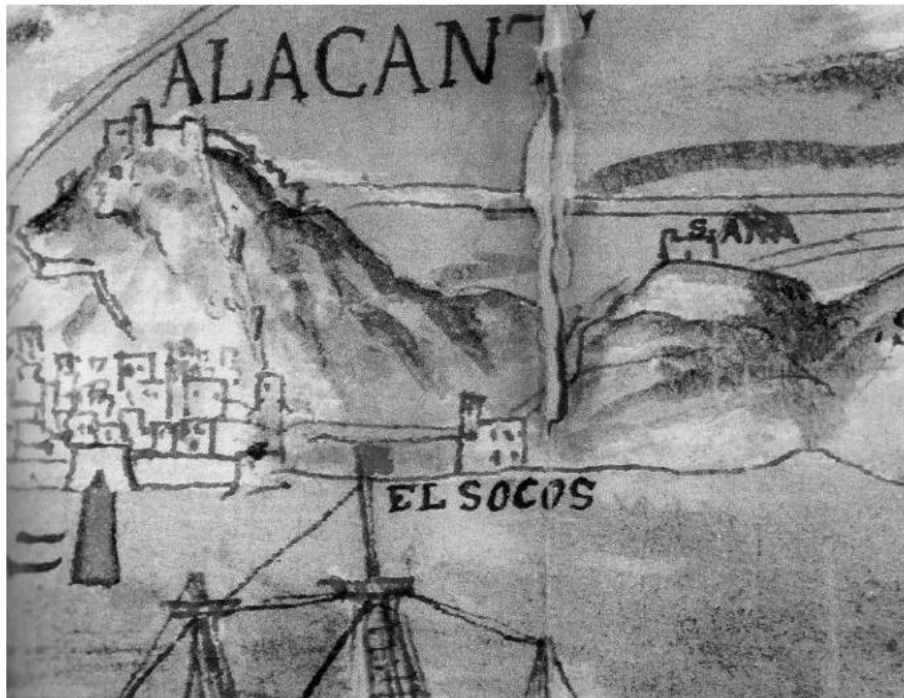
SANTA ANNA I L'AIGUA A L'ANTIC ALACANT

Des de temps immemorial hi ha hagut una relació estreta entre naixements d'aigua (dipòsits i o canonades d'eixida d'aigua canalitzada) i el nom d'Anna (santificat en Santa Anna); i això no es manifesta tan sols en ermites, sinó també en topònims i noms de carrers. I a Alacant en tenim uns quants exemples.

Resulta que la *madina Lqnt* [Laquant], l'Alacant musulmà, estava ubicada en el vessant sud del Benacantil. Esta Vila Vella s'abastia d'aigua que arribava de La Goteta, un brollador situat als peus del tossal que més tard anomenariem del Molinet o de santa Anna.

El 5 de gener de 1427 el Consell de la ciutat va donar ordre "*per a fer la Ermita de Santa Ana*", ordre signada pel Justícia del Consell Jaume Franch i els jurats Lope Ferrández de Mesa i Bernat Bonivern.

Les obres degueren finalitzar satisfactòriament ja que a la ja esmentada Crònica del degà Bendicho (1640) podem llegir: "*Pertenece a esta iglesia de Santa María una Ermita que está fundada fuera de la ciudad, a la parte de Levante, dedicada a la gloriosa Santa Ana, edificada en lo alto de un montecillo que hay frente a las fuentes que decimos de la Goteta*". [...] "*La ermita de Santa Ana estuvo edificada en la altura del cerro que dá frente al manantial; pero destruida por la inclemencia de los tiempos, se fabricó un nuevo Santuario sobre el primer montecillo que se encuentra saliendo del caserío del Arrabal Roix, á la derecha del camino a San Juan*".

De fet, el carrer de Santa Anna, un dels més antics del Raval Roig, apunta directament a la serra del Molinet o de Santa Anna i antigament hi havia un safareig que s'abastia de l'aigua de la Goteta.

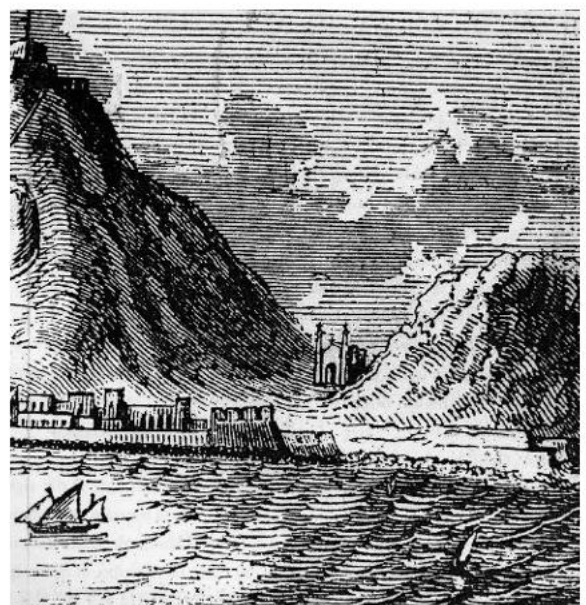

L'ermita, molt visible des de la mar, va ser destruïda pel bombardeig que va patir Alacant per l'esquadra britànica el 1706, i va ser substituïda tot i que molt lentament per una nova construcció entre el Tossal del Molinet o de Santa Anna i el Benacantil (aproximadament per on hui dia passa l'Scalextric); una construcció que va perdurar fins el 1841⁵.

Però no era eixa ermita la única construcció alacantina que portava el nom de Santa Anna. A la Plaça de les Forques (l'actual portal d'Elx) hi havia un llavador o safareig que s'anomenava "de Santa Anna"⁶ i que es nodria d'una canella d'aigua que provenia del barranc de Canícia (actual carrer Bailén), el límit occidental de la Vila Nova d'Alacant, de l'Alacant cristiana.

Així doncs, a Alacant vam tindre dues fites toponímiques que associaven santa Anna amb les eixides d'aigua, tot i que ara ja no queden restes ni de la Font Santa, ni de la Goteta ni de les dos Santa Anna.

Tempus fugit!

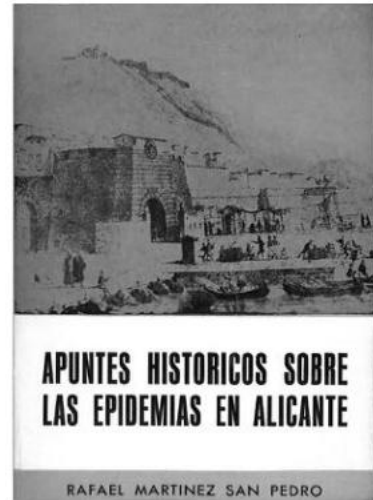
5. Recomane la lectura de les següents entrades del blog "Alicante vivo". <http://www.alicantevivo.org/2009/07/ermita-de-santa-ana.html>; i <http://www.alicantevivo.org/2007/08/alicanteen-el-recuerdo-la-ermita-de.html>. I sobre el probable origen del nom de Santa Anna al capdamunt de la Goteta, també se'n parla en el següent video: <https://youtu.be/uz3M3Pp0Yqk>.

6. Fernando Gil Sánchez: *Crónicas de la terreta*. (CAPA, 1979; pàgina 86).

V epidèmies a Alacant

Els ports han sigut tradicionalment una de les vies d'accés per a moltes malalties epidèmiques. De fet, les patents de sanitat pretenien informar a uns altres ports sobre la presència o no d'epidèmies en les ciutats portuàries i el seu entorn.

Alacant, com qualsevol ciutat mediterrània té una història on les epidèmies han modelat molts dels aspectes socials, incloent-hi l'adscripció a determinats sants que se suposava que eren capaços d'intercedir per a minvar els efectes de les epidèmies.

Una part del santoral, de fet, estava constituït per eixos protectors de la salut pública. I en la patent de sanitat del port d'Alacant en tenim una bona mostra d'eixos patronatges als que s'aclamava la població tant pel que fa a l'oratge perquè els camps donaren fruit -sants Abdó i Senén, Santa Faç-, com per a la defensa davant les plagues -sant Gregori d'Òstia, per a la llagosta- i, sobretot, les epidèmies sanitàries, com ara sant Blai per als mals de gola, sant Roc per a la pesta, sant Anton contre l'ergotisme o foc ardent, la Mare de Déu del Remei i la Santa Faç... i sant Sebastià.

Unes epidèmies que durant segles van ser assots episòdicament devastadors. Només per fer-ne un recordatori de les que va patir Alacant, se'n tenen consignades una bona llista, la provinent d'un recull que en va fer Rafael Martínez San Pedro, nascut a Madrid però estudiat a Alacant (col·legi dels maristes) i a la Facultat de Medicina de València, metge en cap del servei d'obstetricia i ginecologia de l'antiga "Residencia 20 de noviembre" d'Alacant; un estudi que va ser publicat l'any 1972. Doncs bé, entre les epidèmies que esmenta, algunes de les més notables havien sigut:

. **1497: Mal gál·lic o sífilis.** Alacant, la ciutat portuària més gran del Regne de València, tenia molta prostitució, i l'afluència de mariners vinguts de fora i que duïen malalties venèries o de transmissió sexual explica que hi haguera moments en què s'escamparen ceps especialment virulents de bacteris, fongs o virus causants d'eixe tipus d'afeccions (blennorràgia o gonorrea, sífilis, i moltes més).

. **1523: Pestilència,** potser per debilitat de la població causada per una malacollita deguda a una plaga de llagosta.

- . **1524: Pesta** amb bubons i infarts ganglionars.
- . **1476:** Es popularitza la invocació a Sant Sebastià com a patró davant les pestilències.
- . **1484:** S'implanten les mesures legals per obligar a la quarantena en cas de sospites de malalties a bord.
- . **1489: Epidèmia** descrita com "calentura maligna punticular", potser una febra provinent de l'illa de Xipre. Es van fer rogatives, i com que en el dia de la festa d'**Abdó i Senén** (els "**sants de la pedra**", 30 de juliol) es va donar per acabada l'epidèmia, el Capítol municipal va decretar que eixos sants foren considerats també patrons de la ciutat.
 - . **1551: Verola o pigota;** molts dels supervivents van quedar amb el cos marcat per les cicatrius de les pústules rebentades.
 - . **1555: Xarampió.**
 - . **1559: Peste contagiosa;** es va bastir un llatzeret a la zona on s'ubicava el port d'Alacant en aquella època, el del Baver; un llatzeret era un espai on s'aïllaven les persones o les mercaderies per revisar-les i observar-les, i impedir que transmeteren des del país d'arribada una epidèmia o malalties que eren endèmiques de la zona d'on provenien els barcos. És en eixa època quan es fa una ermita a Sant Roc, sant al que a la Mediterrània s'invocava contra la pesta.
 - . **1582:** Per a permetre que les tripulacions de barcos amb possibles infectats feren l'aiguada en l'interior de la ciutat, es va fer una ampliació del primitiu malecó/moll de davant la Porta de la Mar i una conducció d'aigua des de la Font de l'Àngel.
 - . **1596: Pesta,** per tot Espanya. L'Ajuntament va fer un edicte que, en el punt 3, incloïa usar com a hospitals extramurs les ermites de sant Roc i de la Mare de Déu dels Àngels.
- . **1613: "Año del garrotillo"**, nom en castellà de la diftèria o crup, un mal de gola del qual era sant Blai el sant encarregat de posar-li remei: "*Sant Blai gloriós, lleva'm la tos*".
- . **1647:** A partir d'un barco provinent d'Alger, va entrar pel port de València una **pesta bubònica** que va arribar a Alacant. Es va demanar ajuda a la Santa Faç, que va ser traslladada a Alacant i quan es va ajuntar amb la Mare de Déu del Remei, el 5 d'agost, va començar a remetre la pesta, que a acabar en desembre.
- . **1707: Febre tifoide,** que va durar 10 mesos i que va afectar més a un contingent de soldats anglesos acantonats a les immediacions de la ciutat que sobre la població civil, que també la va patir.
- . **1717: Paludisme.** Es va optar per fer obres de dessecació del barranc de la Santa Faç, per l'Almaixada⁷ i el Paular⁸, zones orogràficament deprimides on s'acumulava l'aigua i proliferaven els mosquits *Anopheles* causants de la malària o paludisme, malaltia també coneguda com tercianes (si l'agent transmès pel mosquit és el *Plasmodium vivax*; amb febre recurrent cada tres dies) i quartanes (*Plasmodium malariae* cada quatre dies).
 - . **1720: Tisi o tuberculosi pulmonar.** Durant molts anys, endèmica a tot Espanya. Els preventoris antituberculosos d'Aigües, o de la Torre de les Maçanes en serien uns bons exemples, fins i tot en el segle XIX.
 - . **1728: Traqueobronquitis** epidèmica, malaltia catarral que produïa sufocacions en els malats.
 - . **1732:** Any de la patent de sanitat que estem comentant, i de l'embarcament de tropes per a la conquesta d'Orà. Epidèmia no identificada que es va abatre sobretot entre la tropa que ocupava els extramurs de la ciutat.

7. En castellà, una 'majada' és un lloc tancat (p.ex. per tossals), més o menys enclotat, on es guardava el ramat.

8. En castellà antic un 'paular' era un lloc pantanós, humit o entollat on solia abundar el **paludisme** o **malària** (de l'italià "mal aïra", "mal aire") a causa de la presència de mosquits transmissors dels *Plasmodium* en eixe tipus d'ambient. De fet, el llatí *paludis* significa "aigua estancada", "zona pantanosa".

. 1746: **Tercianes**, variant del paludisme amb episodis febrils cada tres dies. Epidèmia no mortífera: “tercianes i quartanes no fan tocar campanes (a mort)”.

Las tercianas fueron endémicas en nuestra ciudad, pues en 1768 los regidores reunieron a los médicos titulares de la ciudad para acordar un método común de tratamiento de la constelación terciana que afligía a la Villa (AMA. 9, L. 60, Fol. 9).

. 1753: Continuen les febres palúdiques⁹, sobretot a determinats barris (pg. 23 del llibre).

Y el motivo de ser en el **Arrabal de San Francisco** y **Arrabal Roig** más crecido el número de enfermos, creemos a más de la causa universal ya dicha, ser coadyuvante el respirar vapores elevados, en el de San Francisco de una laguna inmediata en el baluarte de San Carlos, de una **partida llamada «Els Bañets», a que puede ayudar también** en días de poniente, algunos hálitos del paraje donde se **adoba el esparto, vulgo el Porquet,** y también de las fábricas de aguardiente y tenerías, cuyos haces se depositan inmediato a los conductos del agua y chupando la tierra las humedades se pueden comunicar el agua que va a la fuente de la **plazuela de las Barcas** en el del **Arrabal Roig** conjeturados por causa coadyuvante unas **aguas pantanosas** **bajo el huerto de Llanos.**

. 1794: **Febres** intermitents.

En 1794 fue afligido Alicante por unas fiebres intermitentes no específicas que duraron casi un año, aunque no conocemos nada de cierto sobre el tipo que más abundaba (MANERO).

En Agosto de este mismo año, se cebó la epidemia en el convento de P.P. Franciscanos de esta ciudad, hasta el punto de que los frailes abandonaron el edificio, trasladándose al convento de Nuestra Señora del Carmen, y muchos a las casas de personas piadosas que les asistieron con gran caridad (VIRAVENS).

. 1804: **Febre groga**. Provenient del port Cadis, per on en 1800 l'epidèmia havia entrat a Espanya, va arribar a Alacant en setembre de 1804.

9. Es té constància d'un informe de metges d'Alacant on diuen: "... que las calenturas anómalas confusas, ambiguas o espúreas [...] cuya causa suponemos ser la nimia sequedad y calor de la atmósfera y por eseo, enfermedades estacionarias; y también declaramos no ser perniciosas ni contagiosas; antes bien, tratadas en los primeros indicios con suavidad y paciencia y dieta médica terminan en salud, como lo hacen todas las fiebres tercianas y es opinión de todos los prácticos".

Según los informes médicos de entonces el primitivo foco apareció en casa de D. Francisco Llorente, que a la sazón vivía en la calle Mayor y él, su esposa y su criada, fueron las primeras víctimas ocurridas a consecuencia del contagio. Desde allí se extendió a toda la ciudad a pesar de haber guardado un aislamiento riguroso incluso tapiando las calles próximas. Desde la calle Mayor fue propagándose a la plaza de las Monjas, a la del Progreso y Alfonso XII, y a las calles adjuntas, Cruz de Malta y Jorge Juan, según consta en documentos oficiales de la época. La epidemia duró cuatro meses aproximadamente, pero la mortandad fue grande, pues Alicante contaba con 13.212 almas, antes de aparecer la epidemia, de las cuales emigraron 2.110, quedando reducida la población después que desapareció la fiebre a 10.740. Los datos oficiales acerca de los estragos que hizo desde el 14 de Septiembre hasta el 27 de Diciembre, con inclusión del número que pudo escapar a la agresión de esta calamidad son: Incontagiados 2.404, Enfermos 9.448, Curados 6.971 y Muertos 2.472.

El 11 de Septiembre se reúnen los médicos del Hospital de San Juan de Dios y Hospital del Rey —Tomás Lanuza, Francisco Martorell, Francisco Lloret, Antonio Villegas, José Coderch, y los de la Ciudad—, Pedro Sebastián, Vicente Rizo, Tomás Bau, José Alcaraz y Joaquín González, quienes informaron que el origen de las fiebres era de naturaleza biliosa. Posteriormente lo hacen el 13 del mismo mes y aseguran que las calenturas son de las llamadas amarillas o vómitos prieto negro.

I continua:

El día 2 de Octubre, llega de Sevilla el Dr. D. Ambrosio Lorita, designado por la superioridad «Director de la Epidemia». Este mismo día se inhumaron 49 cadáveres.

Ese mismo mes, a pesar de estar cerrada la Iglesia, se hicieron rogativas y se trajo a la ciudad nuevamente el Lienzo de la Santa Faz.

En esta ocasión murieron víctimas de la caridad, entre otros, el Capellán del Hospital P. Rafael de Aczaneta (23 de Octubre) y Fr. Ignacio de Valencia (2 de Diciembre). E igualmente asistiendo a los enfermos los médicos D. José Cordech y D. Antonio Villegas.

Inmediatamente después de esta calamidad se edificó el cementerio de San Blas, siendo bendecido solemnemente el día 14 de Julio de 1805.

Temiendo los alicantinos que en el verano de 1805 se reprodujese la fiebre amarilla que aún no había desaparecido de muchos pueblos de España, el Ayuntamiento accediendo al deseo público, acordó el 5 de Junio, que se trajese la Santa Faz para calmar la ansiedad del vecindario. El 5 de Agosto de este año la Reliquia fue llevada por las calles en la procesión que se acostumbraba hacer de la Virgen del Remedio.

Pronto desaparecieron los recelos que abrigaban nuestros paisanos respecto a la reaparición de la epidemia, pues el 3 de Octubre del referido año 1805, se comunicó una Real Orden mandando que se levantaran los cordones sanitarios, que no se hicieran cuarentenas y que se cantase el Tedeum por la completa desaparición del contagio en todos los pueblos de la Península. Este acto religioso se efectuó en la Colegial de San Nicolás, y el Consulado del Mar y Tierra dio gracias a Dios por aquel beneficio, disponiendo una solemne Misa y sermón a la Santa Faz que aún permanecía en el referido templo.

. 1834: Còlera morbo asiàtic.(1)

Treinta años pasaron sin que accidente calamitoso epidémico turbara la paz de la ciudad, hasta que en 1834 el **Còlera morbo asiàtico** cernía sobre ésta sus letales influencias. Produjo 725 víctimas y de ellas un tanto por ciento elevado de infantes, aunque la epidemia no fue declarada oficialmente. El único documento que existe de esta epidemia es un oficio que comunicó la Real Junta de Caridad a la Corporación, diciendo que: «La verdadera causa de muerte de algunos niños en el asilo, no era la falta de alimentación que equivocadamente se suponía, sino la enfermedad del cólera como ocurrió al propio tiempo a dos amas de leche».

En sesión del 8 de Octubre, se acordó expedir un certificado a los médicos que comisionó la ciudad de Murcia con objeto de estudiar el efecto que producían los polvos de Jijona a los enfermos coléricos. Desconocemos el efecto de esta terapéutica ni en qué consistía.

En el Cabildo del 11 de Agosto, el Corregidor De Diego trazó «un ligero cuadro del estado en que se hallaba la ciudad, que, afligida por la cruel enfermedad que la ha invadido, más que nunca necesitaba ahora de hombres activos y celosos que evitasen los públicos abusos» (Arch. Municipal).

Los meses de Septiembre y Octubre debieron ser los más mortíferos y la epidemia quedó extinguida en el mes de Noviembre. El 9 de este mismo mes se cantó un Tedeum en acción de gracias. (C. N. JOVER).

Pero a los veinte años justos, cuando aún la población no se había curado las heridas que habían causado tan calamitosas situaciones, reapareció nuevamente el viajero del Ganges, con más fuerza mortífera que nunca. Los alicantinos el año 1854, lo recuerdan con horror, y testimonio es

El còlera, una de les grans epidèmies recurrents del segle XIX, era una malaltia infecto-contagiosa transmesa per la ingesta d'aliments o aigua contaminats per un bacteri, el vibrió *Vibrio cholerae*, causant d'una alteració intestinal tan ràpida i greu que en poques hores acabava amb la vida d'una persona sotmesa a deposicions continuades i contaminants. Les comarques centrals valencianes van patir molt atesa l'abundància de sèquies i fonts fàcilment contaminables i que, en beure'n l'aigua, transmetien amb facilitat els bacteris agressors. Això sí, a l'eradicació de l'epidèmia de còlera en eixes comarques va contribuir de manera ben especial la vacuna ideada pel català Jaume Ferran, metge i epidemiòleg, que en 1885 va combinar els descobriments de Robert Koch sobre el vibrió del còlera i els mètodes de vacunació de Louis Pasteur.

. 1854: Còlera morbo asiàtic.(2) Trinitario González de Quijano.

Pero a los veinte años justos, cuando aún la población no se había curado las heridas que habían causado tan calamitosas situaciones, reapareció nuevamente el viajero del Ganges, con más fuerza mortífera que nunca. Los alicantinos el año 1854, lo recuerdan con horror, y testimonio es

aún el gigantesco mausoleo que erigieron que simboliza a la vez una historia de lágrimas y la gratitud de un pueblo hacia su máximo rector, D. TRINO GONZALEZ DE QUIJANO, que murió mártir de la caridad en unión de muchos conciudadanos.

En los últimos días de Julio, se presentaron las primeras invasiones y el día 2 de Agosto ya se contaban 7 defunciones. Las últimas defunciones confirmadas tuvieron lugar en el mes de Septiembre y concretamente el día 30. En el Archivo Municipal existe una relación de todos los fallecidos contándose en la relación un total de 1.694 víctimas. Los días de mayor mortalidad fueron el 24, 28 y 29 de agosto, en los cuales murieron respectivamente 115, 127 y 109 personas.

El Hospital Civil resultaba insuficiente y a pesar de estar abarrotado de enfermos, se marcaron por los facultativos unas pautas homogéneas de tratamiento. Empleóse la sangría en los enfermos con asfixia inminente y el estado de fuerzas lo permitía, los purgantes en el primer período del mal, el opio contra la diarrea y vómito, el subnitrito de bismuto y las fricciones secas y amasamiento en el sitio de los calambres. Igualmente se empleó la nieve, por pensar que con ello se aliviaba a los coléricos de la polidipsia clamorosa.

Malauradament, la falta d'una vacuna com la del Dr. Ferran que tantes vides salvaria a les comarques centrals valencianes l'any següent, no va arribar a temps d'evitar els estralls del còlera a Alacant.

- . **1865: Còlera morbo asiàtic.**(3) "Còlera de las banderitas". Similitud amb la COVID-19.

El 7 de Septiembre de 1865, fue de nuevo día de luto para la ciudad, aunque se carece de estadísticas fidedignas, ya que al apercibirse las autoridades de la epidemia, acuerdan establecer fiestas y regocijos públicos durante el día y la noche obligando a engalanar las fachadas de las casas con banderas y gallardetes. Por esta última circunstancia esta epidemia se conoció entre los alicantinos con el nombre de «còlera de las banderitas». Asistían en el Hospital como facultativos los Doctores D. Pedro Sebastía, don Pascual Vallcanera y D. Idelfonso Berguez, y como practicante sangrador D. Antonio Blanch.

Dos meses justos duró el período epidémico, el 7 de Noviembre se produjeron los dos últimos casos y el 17 del mismo mes el Cuerpo Facultativo firmaba los postreros partes de curación.

Desde el punto de vista Médico-climatológico, se dio una gran importancia al estado atmosférico en relación con la eclosión de los casos. Fue de notar que los días de tormentas y lluvias eran seguidos de otros en que las invasiones y fallecimientos sufrían alzas extraordinarias comparados con los demás (MANERO MOLLA). Aproximadamente morirían en Alicante en esta epidemia unas 200 personas.

No deixen de ser curioses les similitud entre esta epidèmia i la de la COVID19, tant per la frivolitat inicial per part de les autoritats en primar un acte festiu per sobre la protecció de la societat davant una epidèmia que ja s'havia detectat com els intents posteriors de difuminar les responsabilitats dirigint la mirada cap a unes explicacions que realment no tenien res a veure amb el mecanisme de transmissió, ajudats en eixe empeny per la cohort habitual d'afins al poder, foren metges o comunicadors. Una mena de *déjà vu* històric en què la tragèdia d'aquell "cólera de las banderitas" de 1865 tornava a repetir-se amb ocasió del recolzament institucional a les manifestacions i pancartes per commemorar el "Dia internacional de la dona" el 8 de març de 2020, tot i saber-se que l'epidèmia causada pel coronavirus era d'una gran virulència, fins el punt que el dia 14 d'eixe mateix mes, ja passat l'equivalent a "la fiesta de las banderitas" de 1865, es va declarar l'estat d'alarma. I, també de manera similar, va començar a funcionar la maquinària de difuminació de responsabilitat.

Sí, malauradament **Hoc iam vidimus** ("això ja ho havíem vist"). Epidèmies. Antiques i modernes. Per aprendre'n.

LA CAMPANA DE LES HORES DE L'AJUNTAMENT D'ALACANT

ICONOGRAFIA SACRA I EXORCISME CONTRA EL DIMONI

Diàleg virtual amb
Antoni Biosca Bas¹⁰
(1969-1925).

Professor de Filologia llatina.
Universitat d'Alacant.

"Campo, ciudad y mar". Gastón Castelló.
Frontal del primer pis de l'escala principal de l'Ajuntament d'Alacant. Quadre de 7m. d'altura per 6,6 m. d'ample, és un triptic amb temàtiques diferents que **descriuen els tres ambients més característics d'Alacant i la seua comarca**¹¹.

Esta representació del quadre se la dec a l'amabilitat de Jose Maria Deltell

10. "Carta a Antoni Biosca Bas, allà on sigues". *Revista Saó* núm. 513. Maig 2025: <https://revistasao.cat/carta-a-antoni-biosca-bas/>

11. "Descubriendo el triptico de Gastón Castelló": <http://www.alicantevivo.org/2011/05/descubriendo-el-triptico-de-gaston.html>

En este capítol he volgut construir una mena de diàleg hipotètic al voltant de les campanes elaborat a partir d'alguns dels articles¹² d'Antoni Biosca Bas (AB) i d'uns altres elaborats per Carles Martín Cantarino (CM), professor d'Ecologia de la Universitat d'Alacant, Daniel Climent Giner (DC), catedràtic de Ciències de la Natura a l'institut Bahía de Babel. Sí, autors que hem reflexionat al voltant de les campanes, tan importants per entendre bona part de la concepció del temps i de la tradició cultural que hem heretat. I, en particular, sobre la campana de les hores de l'Ajuntament d'Alacant.

AB -"Encara que els precos religiosos solen nàixer com una oració original, el pas del temps els converteix en una mena de recitació automàtica en què el creient ja no ha d'aprofundir en el seu significat i trasllada el valor religiós al propi fet de la recitació".

En ocasions, els precos automatitzats poden veure's substituïts per objectes que fan el prec per nosaltres, [...] com és el cas del toc de les campanes. És per això que era habitual afegir oracions o imatges de sants sobre les campanes per a transmetre amb el so la benedicció de la imatge o l'oració. A banda de les campanes de diferents esglésies, Alacant disposa d'una molt particular, la ubicada a la torre del rellotge del palau de l'Ajuntament.

Luisa Biosca Bas, conservadora de les col·leccions municipals, amb un company de treball a la torre del campanar de l'Ajuntament d'Alacant

Es tracta d'una campana voluminosa, de 1,35 metres de diàmetre i 1,10 metres d'alçada; i bastant pesada, d'aproximadament tona i mitja, és a dir, quasi mil cinc-cents quilos. Com es pot deduir de les inscripcions que hi ha gravades, aquesta campana va ser creada expressament per a l'ús públic municipal, per a la ciutat, i no per a cap església. Està sostinguda per anses amb figures que representen per quadruplicat el rostre d'un animal monstruós, semblant a un drac amb un gran nas. Potser aquest animal estiga relacionat amb el contingut apocalíptic del text de la campana, però és probable que es tracte només d'un element decoratiu.

La campana estaria ubicada a l'anterior edifici consistorial, ja que les inscripcions mostren clarament que va ser construïda per la ciutat d'Alacant per a ús públic municipal.

12. Eixos articles són:

a) "Campanades contra el dimoni a l'ajuntament d'Alacant": <https://revistasao.cat/campanades-contra-el-dimoni-a-lajuntament-dalacant/>, d'Antoni Biosca Bas.

b) "Campanes i cultura (1)". Revista Saó 449, juny 2019: <https://revistasao.cat/campanes-i-cultura-i/>, de Daniel Climent i Carles Martín.

c) "Campanes i cultura (2)". Revista Saó 450. Juliol 2019: <https://revistasao.cat/campanes-i-cultura-ii-sant-bonaventura-i-langelus>.

Esta campana dona les hores des de fa segles. De fet, és més antiga que l'actual edifici de l'Ajuntament, ja que les inscripcions indiquen que va ser construïda l'any 1699, i l'Ajuntament ho va ser a principis del segle XVIII

Eixa "campana de les hores" de l'Ajuntament d'Alacant té diverses inscripcions i imatges. Conté dues franges de text i està adornada amb imatges de diferents grandàries, de les quals destaca una gran creu llatina amb pedestal.

A la part superior hi ha quatre imatges menudes directament relacionades amb la religiositat d'Alacant:

- **La Santa Faç,**

- **La Mare de Déu del Remei,**

. **Sant Nicolau.**

. i una quarta imatge d'**identificació més dubtosa.**

La Santa Faç és la màxima expressió de religiositat de la ciutat i comarca d'Alacant, i la Mare de Déu del Remei és, juntament amb sant Nicolau de Bari, patrona de la ciutat. Així que només ens queda per identificar la quarta.

DC -"A mi em fa la impressió que podria referir-se a un altre dels patrons d'Alacant, **sant Roc**, pels atributs que presenta el capell amb l'ala frontal alçada, el gos i el bàcul o bastó ¿com ho veus?".

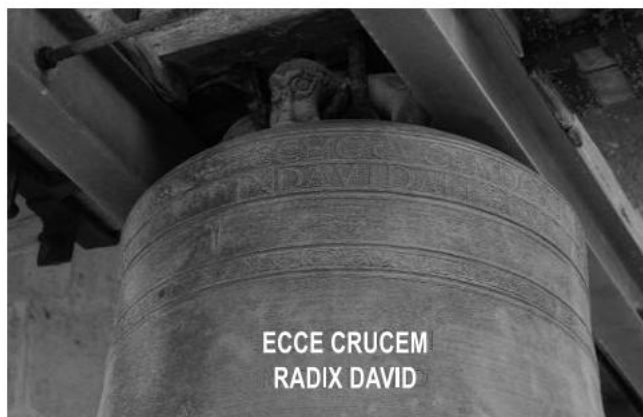

AB -"Sí, potser siga així, tindria raó de ser".

I, a més de les imatges, tenim les inscripcions, un altre tema de molta rellevància. Una de les inscripcions explica la data de construcció i els noms de les autoritats: "Esta campana féu la ilustre ciutat de Alacant any 1699 essent justicia don Melchor Miquel Joseph Castillo Vicent Esteve cavallers Vicent Just y Joseph Gosalbes i Pastor, ciutadans militars jurats March, Antoni Berenguer, generós racional, Carlos Bevià, ciutadà militar, cín dich, doctor Victoriano Tredós y Pasqual Escrivà de la Sala".

L'altra inscripció mostra el contingut religiós:

"Ecce crucem Domini fugite partes adversae vicit leo de tribu Juda. Radix David alleluia auxiliet. Auxiliet Maria auxiliet Nicolaus". Segons resa esta expressió en llatí, es demana ajuda a Maria i a **sant Nicolau de Bari**, així com a l'arrel de David (*"radix David"*), fent referència a Jesús com a hereu del tron d'Israel que havia ocupat antigament el rei David. I pel que fa a *"leo de tribu Juda"*, es tracta d'un epítet ("lleó") aparegut a l'Apocalipsi per a referir-se a Jesús, una mena d'enfrontament contra les forces del mal per a derrotar-les".

DC -"Molt interessant, això de "radix David". Una idea en la que caldria aprofundir. De fet, tot i que a la campana figura així, això seria una mena d'ajuda als fidels en substitució de la versió original en llatí "radix Jesse", que seria més difícil d'entendre; i això perquè David era més conegut que Jesse, son pare i iniciador de la dinastia que anomenem davidica, de la que provindria Jesús. Més encara, en el llibre original, el del profeta Isaïes (11,1), el terme utilitzat en hebreu era "דָּוִד נֶצֶחַ", que respon millor a la idea de "rebrot" que a la d'arrel. En tot cas, quan sant Jeroni va abordar la traducció al llatí de la Bíblia, la Vulgata, potser va errar en fer servir el terme "radix", "arrel", que no respon tan bé a la idea que Jesús és el descendent ("rebrot") de David. Una anècdota que servix per recordar-nos que, malgrat les bones intencions en ocasions resulta cert l'antic proverbi italià de "Traduttore, traditore", és a dir, "traductor, traïdor".

CM -"I també resulta ben interessant l'expressió "leo de tribu Juda", que hem tractat Daniel i jo en alguna publicació¹³".

Tornem, però al tema que ara ens ocupa, el de la campana de l'Ajuntament d'Alacant i les inscripcions i imatges que la ornem.

AB -"L'oració llatina de la campana té la seua pròpia història particular. Es tracta d'una brevíssima forma d'exorcisme. Es pot trobar, per exemple, al manuscrit llatí 3576 de la Biblioteca Nacional de França, del segle XIII, on apareix com a recitació per a derrotar Satanàs: 'Heus ací la creu del Senyor fugiu, enemics, ha vençut el lleó de la tribu de Judà, l'arrel de David, al·leluia, al·leluia, Sant, Sant, Sant, Crist, recorda't de nosaltres, amén, recorda, Satanàs, que t'ordene sigues retés per un càstig' (*"Ecce crucem Domini fugite partes adverse vincit leo de tribu Iuda radix David alleluia alleluia Agios Agios Agios Xriste audi nos amen recordare Sathanas quod tibi mando a pena confideris"*)".

És molt possible que aquest prec es gravara sobre la campana alacantina per influència dels franciscans [amb convent a Alacant, i un ermitori als Àngels] ja que la tradició popular narrava que sant Antoni de Pàdua havia practicat un exorcisme sobre una jove que patia l'atac del Dimoni en forma d'un fals Jesucrist que li demanava que se suïcidara. Quan estava prop de cometre suïcidi, va pregar a sant Antoni que l'ajudara, i ell li va donar una estampa amb aquest prec. La dona en va quedar immediatament alliberada. L'èxit de l'exorcisme va tenir una especial devoció entre els franciscans, i el papa Sixt V, que era franciscà, va ordenar en 1586 que gravaren el prec al peu de l'obelisc de la plaça de Sant Pere del Vaticà, on es pot contemplar hui.

Finalment, i pel que fa al nostre cas, en 1699 les autoritats civils alacantines van crear una campana amb imatges religioses tradicionals alacantines i un prec contra el poder del Dimoni. Fa ja més de tres segles que aquesta campana alacantina continua sonant i, des d'aquella època, i a raó d'una vegada per hora, el seu so des de la torre de l'ajuntament ompli el cel d'Alacant d'un exorcisme que purifica la ciutat i evita la influència del Dimoni. Si recordem la història de la política local alacantina recent, no podem evitar fer-nos una pregunta: però, sabent on està la campana, ha funcionat o no?

Abdó i Senen VI

Els "Sants de la Pedra"

FESTIVITAT 30 DE JULIOL

Els sants que figuren a la patent de sanitat que ens servix per fer una mirada amable i agraïda als qui han van participar en què Alacant anara més enllà "des del castell al malecò" i fora coneguda per totes les mars de bona part del món. I eixos sants, eixes icones que representaven Alacant mereixen ser conegudes pels alacantins de hui.

Imatges que, amb encert variable, van representar Alacant i ens van connectar amb el món de l'època tant en el temps (històries, mites, referents sanitaris o agronòmics, etc.) com en l'espai culturalment compartit, l'europèu de l'època. I una d'eixes icones, la parella que encapçala la franja superior de la sanefa que orna la patent de sanitat, vincula Abdó i Senén, els "sants de la pedra", amb bona part de la mediterrània.

Panell devocionari al carrer dels Sants de la pedra, a Cocentaina (el Comtat)

Sí, a una cultura que en el vessant agrícola sempre ha tingut por de les pedregades de gel "la pedra" o granissol que sense avisar, inesperadament, podien tombar en només un moment, el fruit de la intensa faena que els llauradors havien dedicat al cultiu de cereals i de vinya.

Reseu als **Sants de la Pedra**, / tingeu-los contents en tot; /
que està la **collita** en l'aire, / i si apedrega, mos fot.

Un cicle agrari que ha tingut uns precedents temporals ben interessants en la sega de la civada per Pasqua Florida; seguida de la del blat en estiu (Pasqua Granada o Pentecosta, cinquanta dies més tard); l'ametlla en estiu, la verema del raïm, tardoral; i la batuda i collita d'olives al començament de l'hivern.

Santiago y Santa Ana / pintan las uvas; /
Y por la Virgen de Agosto / ya están maduras¹⁴.

I és en atenció a la sega del blat i a l'esperada verema del raïm que les figures dels "sants de la pedra" solen dur espigues al·lusives al el blat que s'està segant en estiu com d'un xanglot de raïm que anuncia la pròxima recollida del raïm, els dos productes fonamentals de l'alimentació mediterrània (junt les olives, més tardanes).

Sants Abdó i Senén, emmarcats.
Patent de Sanitat del port d'Alacant. 1732

Baix, a la dreta, s'ha emmarcat la lletra tau (T),
indicadora de l'orde dels antonians (de sant
Antoni Abat; patró del barri de sant Anton)

MARTIROLOGI ROMÀ I ELS SANTS DE LA PEDRA

Al llarg de la història han sigut molts els exemples en què els antagonismes entre faccions han derivat en persecucions contra grups concrets.

En els primers segles de la nostra un d'ixos grups va ser el dels cristians. Primer a mans de jueus ortodoxos (els cristians eren un nou grup jueu), que fins i tot van lapidar l'any 34 el cristià i jueu hel·lenitzat **Esteve**, un dels primers diaques (pre-sacerdots), del qual els *Fets dels Apòstols* (Ac. 7) arpleguen el seu discurs d'enfrontament amb el Sanedrí o tribunal religiós.

14. "Santiago" (Sant Jaume) se celebra el 25 de juliol, i santa Anna (i sant Joaquim) el dia següent, el 26. La "Virgen d'Agosto" o "Mare de Déu de l'Assumpció", el 15 d'agost.

Però ben prompte les persecucions de cristians, el “natzarens”, les van assumir els romans.

Unes persecucions històricament emmarcades l'any 64, la de **Neró**, i el 313, en què es va signar l'Edicte de Milà que en va posar fi; un decret signat pels co-emperadors **Licini i Constantí I el Gran** en què s'acordava *“atorgar als cristians el mateix que a tots els altres, la lliure facultat de professar la religió que cadascun decidisca”*.

Pel que fa a la de Neró, la descripció que en fa l'historiador **Tàcit** (*Annals* XV,44) va marcar el cànon per a la iconografia més coneguda, la que s'ha transmès per la literatura, el cine i els tebeos: *“La seua execució va ser acompanyada d'escarnis, i així uns, coberts de pells d'animals, eren estripats per les dents dels gossos; uns altres, clavats en creus eren cremats en caure el dia a tall de lluminàries nocturnes. Per a este espectacle, Neró havia cedit els seus propis jardins i va celebrar uns jocs al circ, amb el mateix vestit d'auriga entre la plebs i guiant el seu carro. Per això, encara que castigats com a culpables i mereixedors dels últims suplicis, se'ls tenia llàstima, ja que feia la impressió que no se'ls eliminava per motiu de pública utilitat, sinó per satisfer la crueltat d'un de sol”*.

D'entre les nombroses persecucions algunes van tindre especial rellevància per la de cristians que van ser executats.

Així, la cacera de cristians decretada per l'emperador Deci es va encetar amb Abdó i Senén, l'any 247, prínceps d'origen persa però cristians, les suposades relíquies dels quals es troben a la basílica de sant Marc, a Roma, a prop del Capitoli.

Però també s'atribueix la possessió dels cossos dels sants un poble xicotet de la comarca del Vallespir, en els Pirineus orientals francesos del Rosselló (al centre del triangle Girona-Andorra-Perpinyà), Arlès, hi ha una capella amb unes imatges on els autors van primar les palmes del martiri i les espases indicadores de la decapitació sobre els atributs del blat i del raïm.

Als sants Abdó i Senén se'ls representa formant parella, amb indumentària que al·ludix al seu origen noble o bé com a soldats. També acostumen a portar corona i ocasionalment una gorra frígia (cònica, blaneta i acabada en punta lleugerament doblada) per indicar el seu origen persa; o la palma característica dels màrtirs cristians. I, com ja hem indicat, en molts altres casos, una espiga o una garba de blat en les mans d'un d'ells i un xanglot de raïm en l'altre germà.

I també en eixe lloc es canten en arribar les festes dels sants els gojos que tenen dedicats, on figura el nom de l'emperador romà Deci i fins i tot els pressumibles turments que van patir, tot en la línia escabrosa de descriure diferents maneres de fer patir els humans.

La màxima expressió la persecució de Deci i el seu successor Valerià I va tindre lloc entre els anys 249 i 251, que és quan es va enviar al santoral màrtirs com el mateix papa, Sixt II, així com a Cebrià de Cartago, Fructuós de Tarragona, Dionís de París (el de la Diada valenciana del 9 d'Octubre). I també Llorenç de Roma, un diaca originari d'Osca (Huesca) que ha assolit fama pel fet d'haver sigut rostit en unes graelles i la celebració del qual se situa al final de la canícula¹⁵, en el màxim tèrmic anual¹⁶, el 10 d'agost ("per sant Antoni, fredà; i per sant Llorenç, calorà"). I que, a més, és el patró del veí poble de Busot, als peus del Cabeçó d'or.

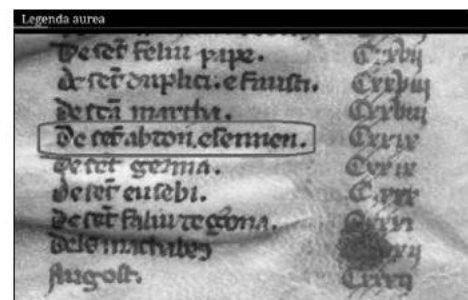
Finalment, l'any 303 es va encetar la darrera i més intensa persecució dels cristians, l'ordenada per l'emperador Dioclecià a través de l'"Edicte contra els cristians". En esta ocasió el martirologi cristià va acollir el llegendari Sant Jordi, el papa Marcel·lí, les santes Agnès de Roma, Eulàlia de Barcelona i Llúcia de Siracusa, i els sants Cugat, Feliu de Girona, Sebastià; i els germans Cosme i Damià, "els sants metges" dedicats a la farmàcia i a la cirurgia; i el diaca Vicent de Saragossa (però nascut a també a Osca, com sant Llorenç), patró de la ciutat de València, on és conegut com a sant Vicent màrtir o "de la roda"¹⁷. Curiosament, un dels cristians que va aconseguir salvar-se en eixa persecució va ser un altre diaca, Sant Mari, que es va refugiar en el Mont Titano, a l'Emília-Romanya italiana, on va fundar una comunitat cristiana que amb el temps va esdevindre la "Serenissima Repubblica di San Marino", l'Estat sobirà més antic d'Europa.

Tornant als "sants de la pedra" les referències escrites més antigues es troben cròniques anteriors al segle IX però, sobretot, en la "Llegenda àuria" o *Legenda sanctorum* escrita entre els segles XII i XIII pel dominic i arquebisbe de Gènova Iacopo da Varezze (o Varagine), Jaume de Voràgine.

15. "Les llàgrimes de sant Llorenç i la canícula estival" <https://daualdeu.associaciomeridiazero.com/wp-content/uploads/2021/05/dau-al-deu-409.pdf>

16. "Sant Llorenç, final de la canícula i màxim tèrmic anual": <https://lletraferit.com/jorn-a-jorn/sant-llorenç-el-final-de-la-canícula-i-el-màxim-tèrmic-anual/>

17. "Sant Vicent de la Roda": <https://lletraferit.com/cultura/sant-vicent-de-la-roda/>

Índex de la Llegenda Àuria, de Jaume de Voràgine, on figuren Abdó i Senén

Ara bé, com que les proves històriques de la seua existència no són concloents, Abdó i Senén van ser exclosos del calendari litúrgic catòlic a partir de la reforma propiciada pel papa Pau VI de 1969, després del Concili Vaticà II dirigides a simplificar el santoral en eliminar els de dubtosa historicitat, tot i permetent-se el culte als llocs on era tradicional la veneració.

PATRONS DEL CAMP VALENCIÀ

Els 'sants de la pedra' han sigut els patrons tradicionals dels agricultors al País Valencià, per la qual cosa encara se'ls venera, o almenys mantenen panells devocionaris als carrers, o ermites: a Aiello de Malferit, Albalat, Alcàsser, Alcosser de Planes, Alfara i Almoradí¹⁸.

També a Almoines, Alqueria de la Comtessa, Alqueria del Senillar (grau de Castelló), Bellreguard, Benimaclet, Biar, Camp de Mirra, Carpesa, Carrícola o Cocentaina.

18. En el "Compendio Histórico Oriolano" (1791-1816), José Montesinos afirma que que als "santicos de la piedra" se'ls considera "abogados contra la pedrea, rayos, centellas, y malas nubes; es grande la devoción que todos sus vecinos tienen a estos santos a quienes acaban de hacer su fiesta con música, misa, sermón y procesión; i es constante que en todo el término de Almoradí no caen rayos, piedras, etc."

Imatge dels "santicos de la piedra" d'Almoradi, destruïda durant els assalts a les esglésies per milicians del Frente Popular durant la guerra (in)civil

Placa de carrer. Cocentaina

I a Cullera, Genovés, Massarrojos, Muro del Comtat¹⁹, Orba i Otos. I a Picanya, Pobla del Duc, Sagunt, Sant Joan d'Alacant, Sueca, Teulada, i Vilavella.

Abdó i Senén, "sants de la pedra". Otos (la Vall d'Albaida). Fotografia de Daniel Alfonso Medrano, cronista d'Otos

Ermita de Santa Anna, a Sant Joan d'Alacant. Està erigida damunt d'un dipòsit d'aigua (la santa és patrona de les fonts i aigua dolça en general); sobre la porta, l'escut representava els "sants de la pedra"

“Retaula dels sants Abdó i Senén” (1460), de Jaume Huguet.
Església de Sant Pere de Terrassa

DELS SANTS DE LA PEDRA ALS SANTS METGES, COSME I DAMIÀ, AMB CARRER A ALACANT

Potser el retaule més valorat dels dedicats als “sants de la pedra” siga el de Jaume Huguet que es troba a l'església de Sant Pere de Terrassa. Però, ¡ai! si ens fixem en detall podriem dir que s'hauria de dir “De Cosme i Damià” una altra “parella de fet” en el santoral i coneguts com els “sants metges”

Però, tot i ser eixe el nom oficial del retaule, es tenen dubtes sobre si els sants representats són eixos i no una altra parella igualment famosa (i també molt alacantina), els Sants Metges Cosme i Damià, representants de la cirurgia i la farmàcia i la festivitat dels quals se celebra el 26 de setembre. Per això són tan importants els atributs per identificar els sants.

I en este cas els sants porten espasa, que indica que foren decapitats (i Abdó i Senén com Cosme i Damià ho foren) però com que no tenen ni blat ni raïm podem preguntar-nos sobre qui són realment eixos sants que s'intenta representar, si els “sants de la pedra” o els “sants metges”. I una prova es pot trobar a predel·la o part baixa del retaule:

A l'esquerra, una escena de la decapitació. En el centre, un parell de personatges que semblen dur instrumental propi de metges i boticaris. I a la dreta una operació quirúrgica, atribuïda als sants metges, que van aconseguir transplantar (un autèntic miracle, si)

A la partida de l'ermita de sant Antoni, a Vilajoiosa, veneren simultàniament ambdues parelles de sants durant les festes de Sant Antoni Abat (17 de gener). I al mateix Alacant els Sants Metges tenen un carrer dedicat.

Un carrer que, ¡ves per on! desemboca a la plaça de Sant Cristòfol, on tenia la seua farmàcia don José Soler, el “catedràtic” Soler, un dels membres de la “Sociedad los 10 amigos” que va ser la fundadora de Benalua, barri on un dels carrers està dedicat a san Agatàngelo, també patró d'Alacant (i d'Elx), un dels sants que també figura en la capçalera de la Patent de Sanitat d'Alacant de 1732.

Sí, ¡ves per on!: dels “sants de la pedra” als “sants metges”, a la farmàcia del nostre “catedràtic Soler”, i al carrer Sant Agatàngel, nom del qui també va ser un dels hereus d'aquella farmàcia que, entre altres, va donar a Alacant un dels millors alcaldes, Agatàngelo Soler Llorca.

San Isidoro VII

FESTIVITAT 4 D'ABRIL

Per començar, situem-nos en el temps del sant. Fins l'any Alacant 1564, època de Felipe II, Alacant va formar part de la diòcesi de Cartagena, es va segregar Oriola a instàncies de Fernando de Loazes, arquebisbe de Tarragona i oriolà de naixement.

Torre de l'església-fortalesa de Mutxamel (l'Alacanti), sobre el fossar. Figuren, marcades, el nom de CARTAGO (Cartagena, per la diòcesi probablement), i el segle XV, anterior a la segregació de la diòcesi d'Oriola

Molts segles abans, allà pel s. VI dC, vivia a Cartagena, capital de la província hispano-romana Cartaginense una família prominent amb quatre fills. A causa de la guerra interna entre els visigots del rei Agila i els de l'aspirant Atanagild, i la invasió del sud-est ibèric per les tropes de l'emperador bizantí Justinà I (482-565 dC), van fugir al nord d'Andalusia.

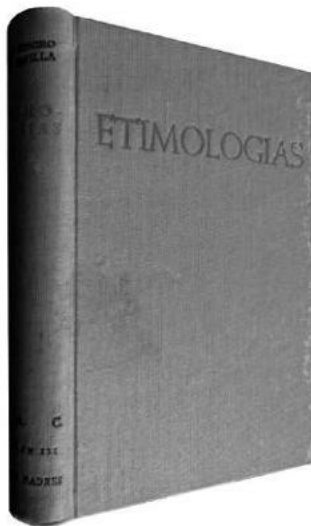

En resposta a la sol·licitud d'ajuda per part d'Atanagild, les tropes bizantines de Justinia I van ocupar el sud-est ibèric tot formant la província Espània entre el 552 i el 625

Eixos quatre germans arribarien a ser sants catòlics: Fulgencio (bisbe d'Ècija), Leandro (de Sevilla), Florentina (monja) i Isidoro (560-636 dC), posterior bisbe de Sevilla.

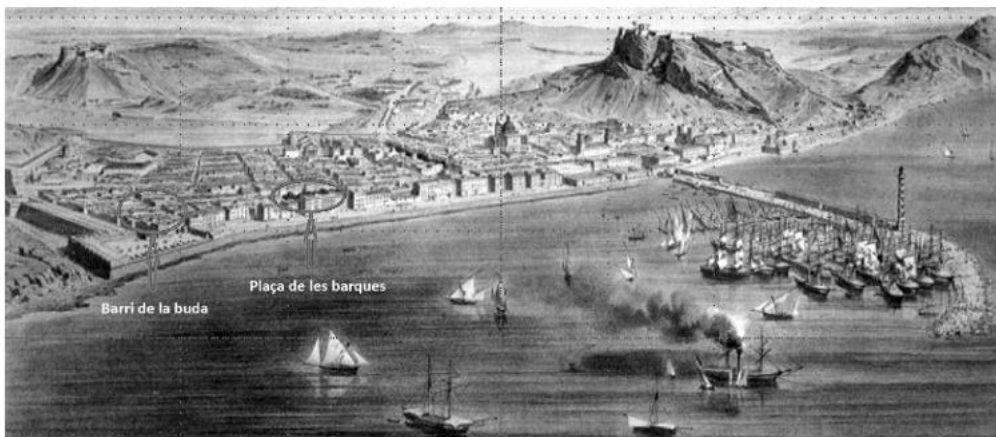
Isidoro va ser l'autor de la magna enciclopèdia *Etymologiae* o *Originum sive etymologiarum libri viginti* ("Etimologies") i un dels grans erudits d'època de transició entre l'Edat Antiga i la Mitjana.

El prestigi de sant Isidoro va ser tan gran que la diòcesi de Cartagena (a la qual va pertànyer Alacant fins el segle XVI) el va tindre com a referent durant segles. I potser per eixa raó el sant cartagener forme part de la nòmina de sants protectors d'Alacant.

San Isidoro, bisbe (mitra i bàcul) de Sevilla. Obra de Bartolomé Esteban Murillo (1655)

Com a nom de carrer, o odònim, només tenim a Alacant un carreró que ens el recorda, el 'carreró de san Isidoro', a l'antic barri "de la buda" o dels calafaters, entre el barri de sant Francesc i la mar. El "de la buda" era un barri situat entre l'antiga "plaça de les barques" (¿potser perquè s'hi reparaven?), actual de Gabriel Miró (o "de Correus") i l'avinguda de Doctor Gadea, on estava el baluard de San Carlos.

Fem un extracte de l'article que Alfredo Campello²⁰ li va dedicar en "Alicante plaza". La traducció i algunes anotacions són de qui açò escriu: "Si un baixa pel carrer Canalejas en direcció a la plaça que acull el monument a aquest benefactor d'Alacant i província passa, sense adonar-se'n, per l'últim vestigi que queda del carreró de San Isidoro. Entre els números 6 i 8 d'este antiquíssim carrer s'observa un passatge estret tancat amb una persiana metàl·lica. Si ens fixem bé hi veiem que la casa número 6 (accessori) de Canalejas té finestres a aquest passatge. A dia d'hui este és l'últim record que queda d'este carrer xicotet que unia el de Sant Quintí (actualment Lanuza) i les Bòvedes (hui Canalejas) i que des de 1852 portava el nom de Sant Isidoro".

M'agradaria introduir una precisió. Al meu entendre el nom de "les bòvedes" podria no referir-se tant l'element arquitectònic definit com a obra de fàbrica arquejada que servix per cobrir l'espai entre dos recolzament i forma la coberta d'una construcció, com al nom que se li donava a Alacant a la planta *Typha* sp, 'bova' o 'bòveda', i també 'buda', que servia (com també l'espart) per calafatejar les juntes de les barques, ofici majoritari dels qui vivien a eixe barri.

Carreró de san Isidoro.
Fotografia d'Alfredo Campello

Continuem amb lo que diu Alfredo: "Este centenari carrer conegut en els seus orígens com a carrer del Magatzem dels Cordelers de l'Espart, era un de tantes que existien en l'aleshores conegut com a Barri 'de la buda', un humil barri de pescadors i esparters annex al de San Francisco. I va desaparèixer en rectificar-se i modificar-se la trama urbana de la façana marítima, quedant unit al primer i integrat en ell. Tal com ens va explicar el nostre amic el divulgador etnobotànic Daniel Climent per correu electrònic, el propi nom 'de la buda' faria referència a la fibra que millor servia per calafatejar una barca; i "fer la buda" consistia en usar la planta també coneguda com bova [o bòveda, a Alacant, el Campello i la Vila] o balca que s'introduïa a les juntes dels taulers abans de calafatejar-los. Pràctica que seria molt comú si, com diem, al barri hi residien pescadors. Esta planta és també usada per esterers i encara la podem veure en el trenat dels seients de les cadires antigues".

Afegiré alguns comentaris a l'enumeració dels carrers que fa Alfredo Campello. Els carrers que formaven aquell petit barri van portar fins a mitjans del segle XIX els noms de:

- **'Bòvedes'** (Canalejas); potser pel nom alacantí per a la 'bova', les fulles de la qual servien per a embovar les juntes de les barques²¹.

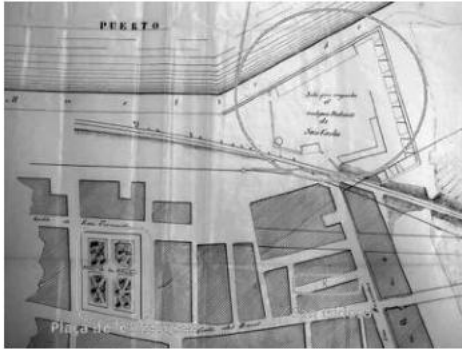
20. <https://alicantaplaza.es/alicantaplaza/el-misterioso-callejon-de-san-isidoro>.

21. Per ampliar el coneixement sobre les budes: <https://lletraferit.com/jorn-a-jorn/el-meu-novio-embova-cadires->

[pero-jo-lembove-a-ell-va-de-boves-i-cadirers/](https://lletraferit.com/jorn-a-jorn/el-meu-novio-embova-cadires-);

o <https://www.diarilaveu.cat/veus/pan-i-syrinx-in-brueghel-i-rubens-i-la-bova-typha-latifolia-i-lilla-de-buda-1-357663/>

- **Mare de Déu dels Desemparats** [patrona del Regne].
- **La Pilota** (Antonio Galdó Chápuli); pel joc típic valencià. Va ser la última a mantindre el nom original, fins el 1929.
- **L'Arquet o els Arcs** (després Ànimes); caldria comprovar si hi havia alguna fonteta ("arc" en ibèric antic; com la font de l'Arc, a Sella; o, per metàtesi, el pou del Drac < d'arc, als peus de l'actual scalextric, a la zona del Cocó);
- **Sant Quintí** (hui prolongació de Lanuza); sant Quintí era el patró dels bastaixos, és a dir, dels que s'ocupaven de transportar càrregues al coll, en general amb l'ajuda d'una capçana, una corda o una barra; eixa professió seria una de les habituals entre els veïns d'eixe barri adjunt a la "plaça de les barques" (actual Gabriel Miró);
- **Buda** (hui part del carrer Lanuza).

Fona elaborada amb espart per la professora de jardineria (i ex-alumna meua) Lola Lozano. La part marcada a la dreta era on es col·locava la pedra per a ser llançada. De les altres parts marcades, un dels extrems prem el canell o munyiqueta i l'altre és el que s'agafa amb els dits i se solta quan es vol llançar la pedra

- **Fona** (a partir de 1852, Valdés). Tenim el dubte sobre si era el carrer "de la fona" o "calle honda". D'una banda, les fones per llançar pedres solien fer-se amb espart, del qual hi hauria una bona provisió al barri per a calafatejar, tot i ser de menor qualitat que la bova. Però també podria ser "calle honda" en el sentit de "carrer fondo" per estar situat per baix del nivell del malecò, i que l'arquitecte Guardiola, en estudiar la zona en parlara de la seua insalubritat.
- **Pantoni** (ara, Santiago); no tenim clar si si es tractava d'un hipocorístic a partir de Josep PANTONI o bé un provinent del nom italià Pantaleone (de sant Pantaleó de Nicomèdia, màrtir i sanador); recordem que a Alacant vivien tabarquins provinents de Ligúria (nord-occident d'Itàlia); en eixe sentit també podria al·ludir a la màscara o pantaleone que s'usava pels artistes de carrer.
- **Troncs** (ara, Velarde); potser perquè hi havia algun magatzem de fusta per a reparar les barques que solien atracar a la plaça homònima.
- **Els llimons**; probablement per l'existència de llimoners.
- **Parador** (ara, el Cid).
- **El Babel** (ara, Rafael Terol); més apropiadament hauria de dir-se 'el Baver', ja que es dirigia al port d'Alacant d'època pretèrita; de fet, en 1712 es va obrir una porta, anomenada "del babel", al costat del baluard de San Carlos per dirigir-se al segon port d'Alacant (el primer havia sigut el de Lucentum, als peus del Tossal de Manises, a l'Albufereta). Un 'baver' era el lloc on es bastien barques, en al·lusió als 'baus' o bigues estructurals d'una embarcació, per la qual cosa el lloc on s'instal·laven rebia el nom de 'bauer' > 'baver'; per deformació fonètica va passar a 'babel', un nom sense cap sentit. També se'l coneixia com "carrer llarg", perquè destacava sobre els demés per la seua llargària.

· **Les Esteres** (la de Sant Isidoro que ara ens ocupa); l'espart, i també la 'bova' o 'bòveda', es feien estereres o estores.

· **Orito**, Lorito o Verge de Lorito (absorbida per la prolongació de Sant Ferran); la Mare de Déu de Lorito o Loreto és la patrona de la veïna Mutxamel.

· I el **carrer del Mar** (façana a la Esplanada), amb un passeig que se solia anomenar "del xanco", potser perquè s'hi abocava la "xanca" o restes del peix. Una zona que, en l'any 1732 (¡el de la Patent de Sanitat que estem comentant!) vindria descrita en la línia de costa pintada a l'oli del pintor barroc italià Domenico Maria Sani de 1732 que descriu l'embarcament de les tropes del comte de Montemar per conquerir Orà (Algèria)²².

L'autor de la part literària del llibret, sobre una estera feta de 'bova' o 'bòveda', antigament anomenada 'buda'

També existia una plaça hui desapareguda anomenada Sant Carles, com el baluard adjacent i que tancava les muralles d'Alacant per la part del sud-oest. "D'aquell carrer de San Isidoro només en queda hui un sobrant adquirit per l'edifici de la cantonada de Canalejas 6 amb San Fernando 50 a què s'accedeix per una persiana metàl·lica. Este tram fa les funcions de pati de llums de l'edifici". Eixe actual "pati de llums", però, no ens il·lumina massa sobre el nom de l'insigne savi tardo-romà, sant Isidoro, que figura merescudament en el frontispici de la Patent de Sanitat que estem descrivint com a un dels sants protectors de l'Alacant antic.

En la imatge es veu Alacant emmurallat, amb la porta d'Elx i en primer pla la zona de costa de la que estem parlant

Post-scriptum

Parlant del tema amb Alfredo Campello em fa notar que hi ha un altre carrer dedicat a Isidoro de Sevilla, i situat al barri de Rabassa/Divina Pastora. Però, tot i tindre el mateix nom no es tracta del mateix personatge, sinó que es referix a un frare caputxí homònim (1662-1750) que va ser l'impulsor de la devoció a la Divina Pastora; i per equivocació, en lloc de nomenar el carrer Fr. Isidoro de Sevilla li han posat Dr. Isidoro de Sevilla, com si fora un metge, quan realment lo de "doctor" es referia a Doctor "de l'Església", un títol eclesiàstic que té assignat el savi tardo-romà Sant Isidoro de Sevilla.

22. La gran flota estava formada per dotze navilis de línia, cinquanta fragates, set galeres, vint-i-sis galeotes, quatre bergantins, noranta-set xabecs, algunes llanxes canyoneres i brulots carregats de materials combustibles o explosius; aproximadament cent nou barcos de transport i diverses naus i embarcacions menors. En total, entre cinc-cents i sis-cents "veles". El contingent embarcat a Alacant consistia en prop de 28.000 hòmens.

VIII **S**ant Vicent Ferrer

FESTIVITAT DILLUNS POSTERIOR A LA HUITAVA DE PASQUA

Un calendari no és només un paper on apareixen marcats uns números consecutius que es repeteixen cíclicament. És també memòria col·lectiva, fites, rituals i celebracions associades a esdeveniments de la natura, a efemèrides astronòmiques, dates de rellevància històrica o personatges emblemàtics d'un passat més o menys històric o llegendari. I amb festivitats que no sempre són fixes. Com és el cas de Sant Vicent Ferrer.

Fem-ne unes consideracions prèvies. La festa dels sants ve determinada per la data de la seua mort, el dia que van 'entrar al cel'. Hi ha tres excepcions, en què l'èmfasi es posa en el naixement (i no en la mort). En són exemples:

- . El naixement de Jesús, Nadal, pràcticament en el solstici d'hivern.
- . El de Maria (el 8 de setembre); la mort també es commemora, el 15 d'agost, l'Assumpció al cel en cos i ànima.
- . El de **sant Joan Baptista** (24 de juny, sis mesos abans del de Jesús, en l'altre solstici) i que a Alacant celebrem de manera especial; i que també ho fem a la parròquia de Benalua, d'on és titular.

També hi ha hagut, però, casos en què no s'ha celebrat la mort ("entrada al cel") ni el naixement, sinó que la festa original s'ha desplaçat a una altra data per raons d'oportunitat. I eixos són els casos de dos dels integrants del santoral alacantí, Sant Vicent Ferrer i la Santa Faç.

Imatge típica de Sant Vicent Ferrer, amb l'hàbit dominic, el dit índex de la mà dreta en alt i la llegenda *Time deum et date illi honorem quia venit hora iudicii eius* ("Temeu Déu i honoreu-lo, perquè arriba la hora del seu judici")

Vicent Ferrer, va morir el 5 d'abril (de 1419) a la ciutat bretona de **Gwened** (en francès, **Vannes**). I trenta sis anys després, el papa valencià **Calixt III, Alfons de Borja**, el va canonitzar, el vint-i-nou de juny de 1455. Eixe reconeixement va generar un esclat d'alegria enorme a la capital del Regne i pocs anys més tard el 5 d'abril, la data de la seua mort i presumpta entrada del sant al cel va passar a ser festiu.

Però, clar, això generava un conflicte potencial, ja que una festa de goig i alegria podia coincidir amb alguna de les dates (variables) de la Quaresma i menys encara amb la última setmana, la Setmana Santa, temps penitencial. Perquè la Quaresma, segons els anys, comença entre el 4 de febrer i el 10 de març i abasta quaranta dies d'abstinència i ocasionalment dejú.

I per evitar-ne la coincidència i el conflicte entre el preceptiu recolliment quaresmal i l'alegria popular per la festa santvicentina, del sant patró del Regne de València, l'arquebisbe (sant) **Joan de Ribera**, el capítol catedralici i l'Ajuntament del Cap i Casal (València), van acordar sol·licitar al papa **Climent VIII** el canvi de data de la festa de Sant Vicent al dilluns posterior a *Dominica in albis* o huitava de la Pasqua de Resurrecció.

El papa ho va aprovar el 28 de setembre de 1594 i des d'aleshores els valencians hem mantingut com a data festiva del patró del Regne el dilluns de la huitava de Pasqua (huit dies després del diumenge de Pasqua), és a dir, al dilluns posterior a la *Domenica in albis* o diumenge de *Quasimodo*.

Sant Vicent Ferrer, pintura anònima. Estudi General, Universitat de València

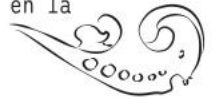
EL SANT

Abans de continuar convindria parlar un poc de la vida d'este sant tan important; conèixer algunes de les fites biogràfiques del predicador que en determinada època de sa vida va estar per les nostres terres.

Sant Vicent, Vicent Ferrer Miquel, nascut a València en 1350, va ser un notable i exitós predicador dominic de l'edat Mitjana elevat als altars pel primer papa Borja, el també valencià Calixte III. Gran viatger per tot Europa, en els relats sobre el sant s'entrellacen història i llegenda de manera sovint inextricable.

Cartell relatiu a Sant Vicent en la concatedral de Sant Nicolau, a Alacant. Any 2018

Com ja hem dit, Vicent Ferrer va morir el 5 d'abril de 1419, data que es va marcar com de la seua festivitat en ser canonitzat (1445) pel papa Calixt III, el xatívi Alfons de Borja. Un sant tan europeu que es poden trobar senyals del seu pas a llocs tan distant com ara el pont Carles, de Praga, o la seua tomba a Vannes (Vienne, Gwened en bretó), una ciutat important de la Bretanya francesa.

Sant Vicent Ferrer al pont de Carles (en txec, *Karlův most*), a Praga, capital de la República Txeca

Certa tradició afirma que la mare del sant, Constança Ferrer, era natural de Xixona (l'Alacantí); tot i que això no està gens clar²³

Al sant se li atribueixen nombrosos milacles, molts dels quals relacionats amb l'obertura de fonts d'aigua i el subministrament hídric als llocs per on passava. Potser per eixa raó ha sigut un sant invocat en èpoques de sequera, sinó també celebrat amb especial èmfasi si les pluges primaverals fan acte de presència a les nostres terres, en general tan eixutes. I fins i tot hi ha pobles que porten el seu nom, com el ja esmentat i veí Sant Vicent del Raspeig.

23. Dubtes sobre la historicitat de Xixona com a lloc de naixença de la mare de sant Vicent Ferrer: <https://youtu.be/Scun9A-fAyQ>

DIÀ DE SANT VICENT FERRER

Processó dels combregats. Alacant. A l'esquerra, el metge don Pedro Herrero, benefactor alacantí en procés de beatificació. Al centre, al fons, el rector duent, baix una umbel·la, la Sagrada Forma

Encarnació Giner Parodi (ma mare)
del llibre *A la vora de la mar*

La huitena de Pasqua, una setmana i un dia després de la resurrecció del Senyor, amaneix amb el toc de les campanes, que ens avisen que avui és el dia en què els valencians celebrem la festa del nostre sant patró, de Sant Vicent Ferrer, el caminant per excel·lència de les terres valencianes i europees.

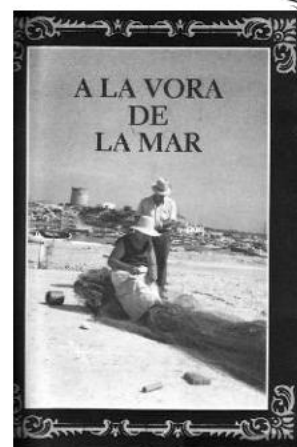
I en la seua memòria, els fills del Campello eixim de bon matí en processó acompanyant al senyor rector que va a donar la comunió als malalts que, impeditos, no han pogut prendre-la des fa temps.

L'aurora, amb les galtes color de rosa, ens anuncia l'eixida del Sol, mentre els rossinyols han deixat per un moment la vora del Montnegre i els bancals de llimoners per acompanyar-nos amb els seus cants, que, harmoniosos, tracten de compensar les veus desafinades per la frescor que s'alcen al cel en este matí primaveral. Oloren els carrers a terra banyada i a les flors que les dones han escampat pels camins per on ha de passar la processó. S'ornen amb cobertors les finestres i els balcons, i a la porta de les cases tots han posat el cossioll més bonic. Passa la processó amb els ciris encesos i el Santíssim dut sota pal·li o en mans del rector protegit per una umbel·la duta per un escolanet.

Perquè en la festa del sant a seua festivitats no tan sols se celebra amb eixides al camp, com a una mena de continuació dels dies 'de mona', sinó que era 'el dia dels combregats', en què, el rector visitava els malalts per administrar-los l'eucaristia, tot encapçalant una processó cívica i portant sota pal·li o umbel·la un copó amb les formes consagrades²⁴.

Es visiten els malalts i, en acabar la processó, els Vicents celebren el seu dia convidant els amics a bunyols i a xocolata, i a migdia l'olor a putxero omplirà també de gana als convidats a la taula per l'amo de la casa que porta per nom el del sant.

És dia de menjar-se la *mona* i van xiques i xics a les partides que conformen el terme, al de *Ramellat*, a l'*Amerador*, als *Banyets*, a menjar-se eixe berenar tan saborós que acompanya les primeres faves tendres.

24. El dia dels combregats a Vilajoiosa. Conversa amb Esteve Soler López, el meu cunyat: <https://youtu.be/-W7LgXRtaSE>

Processó dels combregats
a Vilajoiosa.

Any 2023

I, en acabar de berenar, menjar la *mona*, eixa tonya dolça amb un ou central tenyit de color, que s'ha de trencar en el front del xic més despistat... o de l'enamorat.

Qui no guarda com un tresor algun record meravellós d'eixos dies de *mona*? I, en recordar-los, acudeixen a la memòria visual i auditiva jocs i cançons entranyables vinculades a eixos dies.

CANÇONS D'AFIRMACIÓ GRUPAL

*No en volem cap
que no estiga borratxo
no en volem cap
que no estiga enredat.*

CANÇONS DE TORNADA A CASA

*Venim de berenar
de la platja, de la platja
venim de berenar
de la platja sant Joan.*

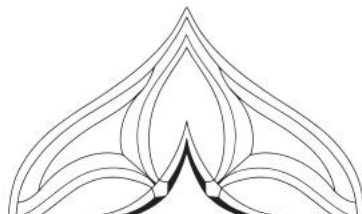
CANÇONS DE FINAL DE FESTA

*Ja estem aquí,
eis de l'altra nit
sense guitarra
ni violí.
Dispostos sempre
a no deixar
dormir tranquils
dormir tranquils
ais del veïnat.*

I mentre el més llançat s'allargava desentonant, els demás reien amb eixa alegria despreocupada i feliç característica de l'adolescència, mentre es despedien els uns dels altres cansats i rebotats de la caminata i del jugar. Però, en arribar a casa i mentre ajudàvem a la mare a fer les darreres faenes del dia, encara sentíem amb l'expectació

de qui recorda pas a pas la narració, els versos que, referits a alguns dels milacres del sant, ens contava la mare (la meua àvia, la 'mama Encarnació', Encarnació Parodi Ripoll, nascuda a l'illa de Tabarca el 1898).

VIDA DE SAN VICENTE FERRER²⁵

A la Verge del Roser²⁶,
demane favor i ajuda
perquè milacres diré
de un àngel pur criatura
este és **Sant Vicent Ferrer**.

Estant la **Constança**²⁷ encinta
-este si que és cas pasmós-
la senyora una vesprada,
com senti lladrar un gos
se quedà tota assustada.

El Bisbe fou sabedor
i a la mare li digué:
No tingueu ningun temor:
lo que Vosté parirà
serà un gran predicador.

Nasqué Vicent, i se crià
sempre en lo temor de Déu
i en tot lo que predicà, dia:
¡Fills meus, temeu a Deu
mireu que el jui vindrà!

Uun xiquet xicorrotet
que dos mesos no tenia,
d'un dolor, afligidet,
plorava de nit i dia.
Sant Vicent així li dia
¿que tens, o que vols, xiquet ?
i el xiquet li respogué:
Sant Vicent, mamar voldria.
I diu: -dolor, deixa al xiquet
i que mame amb alegria.

Una muda allí vingué.
I Sant Vicent li digué:
¿Que tens, o que vols, llenguda?
i la muda respogué:
- Parlar voldria.

I se tornà a quedar muda
perquè no li convenia.

Se'n va anar a predicar
el Sant a una població,
i en casa particular
es va deixar el burret
mentre dia lo sermó.

Uns estudiants que allí havien,
no tenint amb què jugar
entre rises i alegries
volien experimentar
la virtut que el Sant tenia.

Diu u: Jo pujaré
a lo burret a cavall,
el mantell em posaré
i corrent amunt i avall,
dos mil milacres faré.

Molt content i molt ufà,
pujà en el burro a cavall,
i el burret com qui no ho fa
li pegà un bac, i el deixà
sense dir aquí em fa mal.

Tots confusos es quedaren,
en vorer tan gran desgràcia,
i a Sant Vicent se n' anaren;
i al Sant amb molta eficàcia,
d'este modo li parlaren:

- Pare Sant Vicent Ferrer, vinga
per l'amor de Déu,
que un pobre d'un estudiant
està gelat com la neu,
d' un bac de vostre burret.

El Sant, la cara girà,
i en vorer-los tan confusos
la resposta els va tornar:
-¿Qui vos mana tractar amb
burros,
i en animals jovenets?
Jo no puc anar allà;
aneu, porteu al burret,
arrimeu-li-ho al difunt
i supuesto que ell ho ha fet
li donarà la vida al punt,
i altra volta estareu quiets.

Com Sant Vicent els digué,
ho varen executar:
el burret varen portar
i amb el seu propit alé
la vida li va tornar.

Este si que és un cas pasmós
vore a un burro fer milacres,
i que més gràcia i que més Don
que lo que no fagen els altres
ho faja este Sant varó.

Que el sant dels valencians
dóna cames als tullits
fa de la justícia concòrdia,
consola als afligits
i a tots els devots, la glòria.

25. Romanç de Sant Vicent Ferrer: <https://www.youtube.com/watch?v=S8vyg-rVjVQ> Romanç de Sant Vicent Ferrer: <https://www.youtube.com/watch?v=u-arlqnR3vw> Romanç de Sant Vicent Ferrer. Pep Gimeno "Botifarra": <https://www.youtube.com/watch?v=tJcFYPj8Dg4>.

26. La Mare de Déu del Roser era l'advocació mariana impulsada pels dominics.

27. La tradició diu que la mare de Sant Vicent, Constança, era natural de Xixona (l'Alacanti). Però això no està gens clar.

ELS MILACRES DE SANT VICENT

És el sant al que més milacres se li atribueixen, molts dels quals es commemoren en representacions de carrer.

Els milacres de Sant Vicent. Vilajoiosa

EN ESTA CASA OBRÓ SAN VICENTE FERRER EL PRODIGIOSO MILAGRO DE LA RESURRECCIÓN DE UN NIÑO QUE SU MADRE ENAJENADA HABIA DESCUARTIZADO Y GUIADO EN OBSEQUIO AL SANTO. (1414)

Panel·l devocionari a Morella, on es narra el milacre del xiquet esquarterat

Alguns dels milacres atribuïts al sant són veritablement estrambòtics com el del “xiquet de Morella”. Un milacre que, ¡mira per on!, em vaig trobar a la catedral de San Petronio, a Bolonya (Itàlia), en una de les enormes columnes que sostenen el sostre; en ella es troba la figura del valencià Sant Vicent Ferrer²⁸; i al costat dels peus un xiquet embenat que porta, penjat del coll i com a amulet, unes rametes de coral roig (*Coralium rubrum*); un coral, ¡ves per on! com el que pescaven els primitius tabarquins de la costa tunisiana, els antecessors de la meua *mama* Encarnació, nascuda a ‘l’illa”, la propera Nova Tabarca l’any 1898.

¡Visca Sant Vicent Ferrer!

28. Amb hàbit blanc i capa negra indicadors de la seua orde, els predicadors o dominics, i amb una Bíblia a la mà. En altres representacions que intenten enaltir la seua faceta de predicador sol dur el dit índex de la mà dreta alçat i assenyalant el cel o bé una filactèria on es pot llegir: «*Time Deum et date illi honorem*», que ve a dir: “Temeu Déu i honoreu-lo”.

SANT VICENT FERRER, ORATÒRIA I LITERATURA D'UN SANT VALENCIÀ D'ABAST EUROPEU

Gravat del llibre de Miquel Pèrç
del llibre "Vida de Sant Vicent Ferrer"
imprés a València el 1510

Joan Ramon Guijarro Toledo²⁹

Durant l'Edat Mitjana, religió i política van estar especialment lligades al futur de l'Occident cristià. En aquest context, la figura de l'orador fa de cruïlla entre el món de les creences (moral cristiana) i la societat.

Ací ens centrarem en l'activitat oratòria de Sant Vicent i tractarem de descobrir les intencionalitats que suren a alguns sermons i parlaments del sant valencià, representat sempre en la imageria popular com un home alt, amb el cap tonsurat i vestit amb els hàbits dominics, enlairat el dit índex de la mà dreta en actitud d'increpar a un auditori ansiós d'escoltar, i, per suposat, amb el llibre Sagrat sota el braç esquerre.

La fama de taumaturg o sanador, així com el massiu auditori popular que seguia expectant els seus sermons, no ens pot fer oblidar que el Pare Vicent posseïa una sòlida formació jurídic-cultural, car, com assenyalava Enrique Taulet: "[...] la vida de San Vicente Ferrer no sólo en sus comienzos, sino muchos años después, aparece íntimamente ligada a las actividades profesionales de su padre, que cuidó con todo esmero de la educación de sus hijos, y así como Bonifacio Ferrer, hermano del santo, llegó a ser un gran jurisconsulto, nada de extraño tiene que San Vicente, aunque alejado de tales estudios, llegara a adquirir una sólida formación jurídica".

Guillem Ferrer, pare de Vicent, era un burgés socialment i professionalment ben considerat com a notari a la València del segle XIV. Les condicions de Vicent com a dialèctic intel·ligent i brillant comencen a fer-se notar quan tenia quinze anys (1365); és a dir, dos anys abans que entràs com a postulant al convent dels dominicans. Després de formar-se a Barcelona i a Lleida en les matèries de Lògica, Hebreu i Ciències Naturals, s'ensinistrà en les doctrines tomistes a la Universitat de Tolosa de Llenguadoc. La formació escolàstica del futur sant comença a fer-se palesa a les seues obres primerenques, com ara, el *Tractat de les Suposicions* o el *Tractat de l'Universal*. L'any 1380 escriu *De moderno Ecclesiae schismate*, llibre dedicat al rei Pere el Cerimoniós, on pren partit per Climent VII, papa d'Avinyó, cort papal a què va ser cridat per Benet XIII i on va fer de confessor i de capellà domèstic seu entre 1395 i 1399.

La participació de Vicent Ferrer als intents de resolució del Cisma d'Occident (1378-1417) va ser prou activa; primer, fent costat a la causa d'Avinyó amb la figura del papa Luna (Benet XIII) i, més tard, intentant combatre debades l'entossudiment d'aquest.

29. Llicenciat en Filosofia i Lletres i professor d'Ensenyança Secundària. Sant Vicent del Raspeig.

A partir de 1399 Vicent inicia el seu llarg camí missional per terres de l'Occident europeu amb la seua oratòria més popular: els Sermons, dels quals es conserven prop de tres-cents. A més de recórrer les terres valencianes i les de la Corona d'Aragó, la presència de l'"Àngel de l'Apocalipsi" també és documentada a Castella, Galícia, Occitània, nord d'Itàlia i de Suïssa, França i la Bretanya, on reposen les seues despulles, que encara avui en dia són objecte de culte i veneració.

El nostre orador també és autor d'una obra de caire ascètic, escrita probablement quan ja era vell: el tractat *De vita Spirituali*, a la segona part del qual s'ocupa de la forma de predicar, tot seguint les línies marcades als *artes praedicandi populo* a l'ús de l'època. Entre els recursos estilístics més usats pel pare Vicent a la seua oratòria de masses hi ha: interpel·lacions a l'auditori, estil directe als diàlegs, indicis de gesticulacions, exclamacions, ús de col·loquialismes, onomatopeies, habilitació afectiva d'augmentatius i diminutius... Tot açò confereix als seus sermons un to i un estil populars i directes que van voler enregistrar els reportadors.

L'esquema estructural més generalitzat del sermó vicentí és el següent:

1. Enunciació del tema (en llatí) procedent de l'Evangeli o de l'Epístola del dia.
2. Salutació a l'auditori. (La fórmula més usada era "Bona gent!").
3. Invitació a resar l'Avemària.
4. Introducció i explicació del tema.
5. Divisió o distribució de les parts o qüestions principals del tema amb ús de semblances o exemples.
6. Conclusió moral o conductiva.

L'eficàcia oratòria del predicador valencià es va traduir en conversions massives de no-cristians (especialment, els jueus). Entre els seus mèrits persuasivo-dialèctics està la conversió de Jehosua Halorquí, qui participarà decididament com a portaveu cristià a la Disputa de Tortosa (1413-14), en la qual es tractava de convèncer dialècticament els representants de les comunitats jueves dels errors en què incorrien els seguidors del Talmud.

Alguns dels sermons vicentins es fan ressò de fets polèmics de l'època, com ara, el Cisma d'Occident, on contrasta la intransigència dels papes cismàtics amb l'actitud de sant Gregori:

Vingam a sant Gregori. Sapiats que morí en Roma lo papa, e tot lo món deia: "Gregori sia papa". E ell volc fugir e no póc; donà orde e tractà ab carreter, que així com si traïa una bóta, que tragués a ell en una bóta, e que el portàs al desert, per què no fos papa. No se'n farien ara tant de pregar! E ell se n'anà a les muntanyes, e mès-se en una cova, tro hi hagués papa. E venc lo dia de la elecció: van al monestir e als portals, e cerquen-lo, e no el troben. Feren oració a Déu que els volgués mostrar on era: subito, venc un raig de foc del cel e anava allà a la cova, e així anaren e prengue ren-lo. Així fón elet papa.

Quasi tres anys més tard, el dia de Reis de 1416, Vicent Ferrer pronunciava el seu famós sermó de Perpinyà en què feia palesa la seua decisió d'abandonar la causa de Benet XIII, davant l'entossudiment d'aquest.

En altres casos, hi defensa la seua posició política manifesta al Compromís de Casp (1412), en què es decidia definitivament la successió dinàstica de la Corona d'Aragó després d'haver mort sense descendència el rei Martí l'Humà:

Tapau-vos la boca. ¿Pensau que nosaltres, nou persones, no hajam vist los drets de quiscú? Dirà algú de vosaltres: "Oc, mas aquest / el nou rei Ferran I / ve de dona". Semblant era Jesucrist, que la successió li venia de David per la mare. Ítem més, lo primer rei d'Aragó / Alfons I el Cast /, fill de dona Petronilla, dret hac per part de dona a ésser rei. Ítem més vos dic: que de part de pare e mare aquest rei / Ferran I / tot és aragonés e valencià: lo seu pare fo lo rei don Joan de Castella, concebut fo en regne de València, nat a Tamarit de Litera, nodrit en aquest regne [...]. Ítem més que aquest rei no ha condició de castellà, mas de català o aragonés [...]. Açò vos he dit perquè la matèria m'ho requir, que així com Jesucris succeí a David per mare, així aquest nostre rei en aquest regne.

Sense dubte, un dels aspectes més inexplicables de l'oratória popular de sant Vicent és l'anomenat do de llengües, és a dir, el fet que, tal com afirmaren durant el procés de canonització centenars de testimonis de nacionalitats i llengües diverses, tot i que el predicador valencià sermonara arreu d'Europa sempre en la seua llengua materna, era entès per tothom. El gran romanista i catedràtic a Basilea, Germà Colom, ha estudiat aquest fenomen mitjançant l'anàlisi del procés de canonització de fra Vicent Ferrer, iniciat el 1445 i acabat el 1455. Hi són freqüents testimonis com aquest declarat per un occità:

"Dixit ulterius quod cum dicta die veneris Sancta, plures foranei et alienigene diversarum nationum, patriarum et linguarum varium ibidem convenissent ad audiendum predictum famosum M / agistrum / V / incentium /, et loqueretur in vulgari catalanico sive valentino, tamen foranei et alienigene ejus verba capiebant, intelligebant, et illa referebant in eorum idiomate ac si fuissent compatriote et ejusdem lingue"⁹⁰.

Altrament, els miracles atribuïts al sant, tant en vida d'aquest com post mortem, són els primers textos de literatura popular creats al voltant de la personalitat del dominic valencià. Fins i tot a la literatura culta se n'ha fet referència prou sovint; una bona mostra pot ser aquest sonet barroc de peus monosíl·labs compost per Joan Collado per a la celebració del tercer centenari vicentí (1755) .

Nòstron pare Vicent, ab sa gran mà,
al que bé li demana, li fa bé,
al qui es burla, per burla, burla té,
i fa de veres mort, al qui el mort fa.

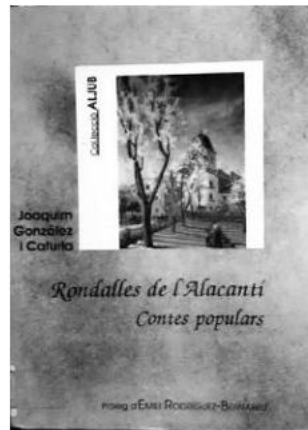
Mata la fam de Barcelona ab pa
pronosticant les naus, que cert ho sé.
Al moro i al jueu li dóna fe,
al coixo i al tollit lo torna sa.

Li trau al taverner l'aigua del vi.
Predica en nostra llengua ab tan clar so
que tot lo món l'entén, que este és son fi.

Diu que és àngel i ho dubten, sent tan bo.
Pregunten a una morta i diu que sí.
I sa gran vida tota és a este to.

D'altres textos conservats daten del segle XVII, com ara, els *Goigs del gloriós sant Vicent Ferrer* que es venera en l'ermita de la vila d'Agullent, la tornada dels quals diu:

*Puix que Déu en Agullent
per Vós féu coses tan grans:
Guardau-nos gloriós Vicent,
de la pesta i altres mais.*

El caràcter eminentment popular de l'oratória vicentina també va ser recordat a nombrosos sermons destinats a enaltir i perpetuar la memòria del sant; tal i com és al cas del *Ramelet del bateig de Sant Vicent Ferrer* (1667), de Joan Baptista Ballester, amb un pròleg on es fa una apologia de la llengua dels valencians.

Altres mostres de la persistència de la figura vicentina a la nostra literatura popular són les narracions llegendàries de tema taumatúrgic o sanador, un recull de les quals van ser aplegades per Joaquim González i Caturla al nostre poble i que figuren al seu encisador llibre "Rondalles de l'Alacantí" [Editorial Aguacilara, 1993], tot un èxit editorial.

Heus-ne aquí els títols: "Miracle del burro", "Miracle del mocador" i "Sequet però sanet"; alguns d'aquests "miracles" i d'altres de no inclosos, com el "Miracle del safareig", per exemple, també són vius a la memòria d'alguns pobles valencians. A la nostra cultura popular i tradicional, sant Vicent Ferrer s'ha convertit en l'intercessor a qui s'acullen des dels llauradors en temps de sequera fins a les fadrines poc agraciades físicament, tot passant pels estudiants desmemoriats o pels impeditos; a més a més, si analitzem les diverses biografies del sant recolzades al seu procés de canonització i parem esment a l'anomenat "do de llengües" que hom li atribueix, ben bé podria ostentar, junt als títols de Patró del País Valencià i de Bretanya el d'advocat dels intèrprets i traductors.

En efecte, des de la publicació de la primera biografia valenciana de sant Vicent Ferrer a càrrec de Miquel Pérez (1510), són ben nombroses les diverses referències miraculoses on plana el protagonisme de l'incansable dominic. Entre els textos de transmissió oral referits a la vida de sant Vicent que han perdurat a la veu del poble fins ben entrat el segle XX, cal remarcar el que es reproduceix en l'article d'Encarnació Giner i Parodi, recollit a el Campello, que figura més amunt.

Sant Nicolau IX

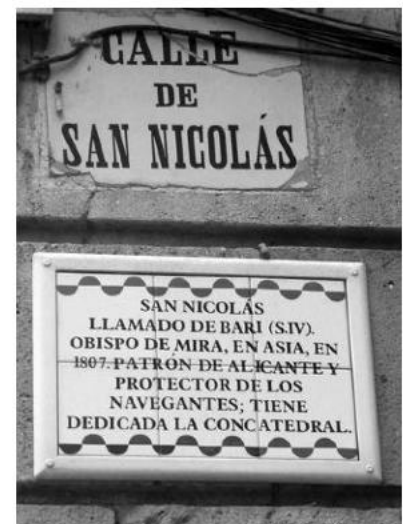
FESTIVITAT 6 DE DESEMBRE

El calendari catòlic sembla un calidoscopi en què conviuen i s'interrelacionen els cicles naturals astronòmics i agronòmics més o menys historitzats i sacralitzats (Nadal, Sant Joan, l'Encarnació, Pasqua...) amb commemoracions dedicades a recordar els sants en el dia històric (si es coneix) de la seua mort, de la seua entrada en el cel.

Els sants més populars, de biografies riques en detalls o anècdotes més o menys històrics, esdevenen models en què inspirar-se, patrons de gremis, i un llarg etcetera que han impregnat la cultura occidental, i el coneixement dels quals ens ajuda a entendre moltes de les característiques de les festes que celebrem. I això amb independència de les creences religioses que es tinguen (o que no), ja que tot este entramat ha passat a formar part de la cultura general i de l'ambient emocional col·lectiu.

Un dels sants més polièdrics és, sens dubte, sant Nicolau de Bari. Se celebra el dia 6 de desembre, només començat l'Advent i tot encarant la gran festa de Nadal, d'on ve la dita "Sant Nicolau, obri les festes de Nadal amb clau". De fet, és per esta data quan els aficionats a muntar betlems inicien els muntatges d'estes representacions tridimensionals que solen abraçar des de la recerca de posada per part de Josep i Maria perquè pugua donar a llum, fins l'arribada i adoració dels Reis de l'Orient.

El fet és que en arribar desembre gran part del món cultural cristià celebra un dels sants més venerats: sant Nicolau (de Bari/Mira), el nom del qual prové del grec Νικόλαος, format per νίκη, nikē, 'victòria', i λαός, laós, 'poble', és a dir i si fa no fa, 'campió del poble'. Ensón derivats el català Nicolau (amb l'hipocorístic Colau), el castellà Nicolás (> Nico), el francès Nicolas (>Colin), l'anglès Nichola (>Nick)...; i, pel que fa al sant, el neerlandés Sint-Nicolaas s'ha popularitzat en Sinterklaas, origen del Santa Claus... nadalenc. Pel que fa al propi sant Nicolau, la seua celebració es manté viva no tan sols entre els catòlics, sinó també en

moltes cultures cristianes, fins el punt que és un sant relativament ecumènic. De fet, a la cristiandat oriental també se li diu Sant Nicolau, però de Mira, per la ciutat d'Anatòlia on va exercir de bisbe i on va morir en el segle IV. Davant l'amenaça de saqueig dels turcs, uns comerciants de Bari, la capital de la Púglia, al tacó de la bota italiana, van furta els seus ossos del sarcòfag i se'ls van endur a la seua ciutat, on van alçar una església dedicada al sant, des d'on es va expandir el seu culte per l'Europa occidental de manera semblant a com ja ho havia fet pel món ortodox oriental.

ATRIBUTS

Hi ha elements associats al sant que criden l'atenció, com la recurrent participació del número tres en el repertori dels seus miracles: va fer arribar tres bosses d'or (o tres monedes àuries) a tres donzelles pobres perquè tingueren la dot per poder-se casar i lliurar-les així de la prostitució a què les abocava son pare; ressuscità tres infants escorxats i guisats per un malvat hostaler. També es diu que va salvar tres hòmens injustament condemnats a mort, i tres mariners d'un vaixell naufragat a les costes d'Àsia Menor, i van ser tres els barcos que van dur les seues despulles de Mira a Bari.

No és estrany, doncs, que en la iconografia del sant³¹ figuren, entre altres, una àncora, un perol amb tres xiquets, tres monedes d'or que semblen taronges... a més de la mitra i el bàcul típics del seu rang eclesiàstic.

 Sant Nicolau, porta lateral,
al carrer Miquel Soler,
de la concatedral homònima d'Alacant

És patró de professions vinculades als seus miracles (mariners i pescadors, fusters de ribera, boters, comerciants i descarregadors de pipes de vi, víctimes d'errors judicials, fadrines, xiquets, escolars...). I com que es considerava que les seues despulles exsudaven, el dia de la seua festa, una mena d'ungüent de flaire especialment agradable, el *myron*, també era reconegut com a patró per perfumistes apotecaris i especiers.

A Alacant, ciutat portuària, era invocat com a protector de navegants front a tempestes i naufragis. Però també per les joves que buscaven nóvio, i per les prostitutes que volien canviar d'ofici. I antigament, eixe dia era costum que totes eixes xiques anaren a pregar-li al sant (¡Sant Nicolau beneït, doneu-me un bon marit!) i, furtivament, llançaven cigrons a la seua figura; si encertava a la panxa o al llibre, bé; però millor si l'impacte encertava de cintura per avall, que era on solien apuntar les dones que exercien "l'ofici més vell del món" al barri vell d'Alacant. Eixe costum es coneixia com "la cigronà". Actualment, la imatge del sant es pot veure a la capella central que hi ha al fons de la nau on se celebren les misses; això si, la imatge del sant està darrere d'un vidre, ¿potser per protegir-la de les cigronaes?

Rememorem el que deien Jose Àngel Guirao i Arturo Tresàncoras en un dels capítols de l'entranyable llibre (i perdonen la redundància) "Entrañable Alicante" (1997):

"La "sigronà" a San Nicolás.

Es curioso observar como el paso del tiempo va haciendo que se pierdan algunas peculiaridades y costumbres pintorescas que conforman la idiosincrasia de los pueblos.

Tal y como se lleva la vida agitada y materialista hoy en día es lógico que algunas de estas costumbres caigan en desuso, pero no es menos cierto que ello conlleva el ir perdiendo poco a poco nuestra propia identidad.

Hay una historia curiosísima referente al patrón de Alicante y titular de su Iglesia Concatedral y que hasta hace pocas décadas se realizaba, porque aún quedarán personas que la hayan conocido y la recuerden.

Cuentan que desde el amanecer del día 6 de diciembre, festividad de San Nicolás, y hasta bien entrada la mañana, las muchachas casaderas y aun las que ya se iban pasando de “rosca”, se dirigían diligentes a la entonces Colegiata portando un par de vals, unos céntimos para el capillo y una buena provisión de “sigrons” (garbanzos) anudados en un pañuelo, que habían sido cogidos de la despensa casera sin que la madre se enterase, pues para que se cumpliera al efecto apetecido era imprescindible que los garbanzos fueran robados. Les guiaba la esperanza de que si acertaban en el “blanco”, el Santo Obispo de Bari les proporcionase, agradecido, un buen marido, por la atención de regalarle el “puchero”. Los cánones tradicionales exigían que tan sólo se podía tirar uno, pero ellas seguramente pensaban que con más, mayor número de posibilidades habría.

Llegadas ante la imagen y una vez encendidas las velas y depositados los céntimos en el cepillo limosnero, hacían una pequeña genuflexión y santiguándose, que por lo ligero más parecía un conjuro para alejar los malos espíritus, impulsaban el brazo hacia atrás y procurando atinar, rezando a la vez una incoherente plegaria, disparaban el garbanzo que si por casualidad daba en el lugar donde más o menos se calculaba que estaba el “melic” (el ombligo), el salto y los gritos de júbilo retumbaban en los muros en penumbra del templo, llenándolas de alegres y juveniles resonancias.

Bueno, lo cierto es que no era precisamente el “melic” el sitio hacia donde apuntaban en el disparo. Esto es lo que las más recatadas decían para justificarse. La verdad era que hacia donde debían dirigir el garbanzo para que realmente se concediera la gracia perdida era un poco más abajo del mencionado “melic”, justo en “salva se la parte”.

Esto es lo que se llamaba “la sigroná a Sant Nicolau” (garbanzos a san Nicolás) y que fue una costumbre racional y típica durante muchos años y décadas en nuestra ciudad. Una esta tal vez un poco irreverente, pero con la ingenuidad y la naturaleza en el obrar con que el pueblo sencillo trata sus cosas queridas y entrañables. Una estampa alicantina con escobar a dulce poncil³².

32. El poncil és un llimó gran de pell blanca interior ben grossa i comestible (*Citrus medica*), que en castellà es diu “cidro” i que tant es consumia en el porrat de Sant Antoni.

L'INICI DEL MES DEDICAT ALS INFANTS

Però si hi ha un vincle de sant Nicolau ben conegut és amb el món infantil, i no només pel seu miracle de tornar a la vida tres xiquets, sinó, també, pensem, per la posició de la seua festa en l'almanac.

De fet, hi ha una dita antiga que resa: "Sant Nicolau obri les festes de Nadal amb clau". Casualment, des del dia de Sant Nicolau fins el dels Reis Mags transcorre un mes exacte en què els infants tenen un protagonisme especial en festes com Nadal o els Sants Innocents.

Així, els xiquets romanesos esperen ansiosos l'arribada de *Mos Nicolae* muntant en un cavall blanc que en la nit del 5 al 6 de desembre els haurà deixat dolços al costat de les seues sabatetes posades junt a la llar. També els infants dels Països Baixos, Flandes, Luxemburg, Àustria i Eslovènia i altres, esperen l'arribada de Sant Nicolau la vespra del dia del sant.

“La festa de Sant Nicolau” (en holandès: Het Sint-Nicolaasfeest, c. 1668), de Jan Steen. Rijkmuseum d'Amsterdam. Comentaris de Daniel Climent Giner

Els menuts dels Països Baixos esperen que *Sinterklaas* hi arribe, per mar, ¡des d'Alacant!, la qual cosa en el fons remet a la gran relació comercial que ha hagut històricament amb el port d'Alacant.

Cartell de Manel Biosca relacionant Alacant amb Amsterdam i els Països Baixos

Arribat a les diferents ciutats d'eixos països, passeja pels carrers vestit de bisbe amb mitra i bàcul, muntat en un cavall blanc i acompanyat per un patge negre ("el negre Peret", *Zwarte Piet*) per anar a distribuir els dolços i regals a cada llar on hi haja nens. I des de mitjan segle XX es va introduir la tradició, potser recolzada per la "colònia holandesa" que hi havia per ací, que isquera de la Concatedral alacantina de sant Nicolau una cavalcada amb el sant sobre un cavall blanc i un seguici carregat de regals.

La televisió neerlandesa filmava el suposat embarcament del sant al port d'Alacant per anunciar als xiquets d'allí l'eixida de *Sinterklaas*. També se li ha dedicat, com a "casa de sant Nicolau", una construcció de les vessants del Benacantil, el tossal que domina Alacant.

Sinterklaas va ser empeltat a Nord-Amèrica pels emigrants neerlandesos que en el s. XVII van fundar Nova Amsterdam (ara Nova York): en el s. XIX el nom es va corrompre en anglicanitzar-se com *Santa Claus*, i el personatge es va fusionar amb la tradició escandinava (sobretot de Lapònia, amb trineu i ren), amb el *Father Christmas* d'anglesos i canadencs, i amb el *Père Noël* o *Bonhomme Noël* dels francesos; el dibuixant suec Thomas Nast el va caricaturitzar pera les tires còmiques de *Harper's Weekly* com un home gras abillat de roig i blanc i ha acabat en el que ha acabat i celebrant-se en la nit de Nadal.

A tot això podem afegir la tradició del Bisbetó de l'escolania de Montserrat, en què es tria, entre els escolans nouvinguts, un que exercirà, per un dia, la màxima autoritat dins el monestir i presidirà totes les celebracions abillat de bisbe.

A Luxemburg el *Niklosdag*, és dia no lectiu a l'escola primària perquè els xiquets puguin gaudir dels regals que els ha dut *Kleeschen* (Sant Nicolau). En la foto, Sant Nicolau, passejant per Luxemburg. Emmarcats, el meu fill Daniel i el seu fill major, també Daniel

Cavalcada de Sant Nicolau, camí del barco que, carregat de joguets, el duria a Amsterdam. 1965. Fotografia de "Hijas Jiménez"

I a Castalla la vespra del 6 de desembre es feia un pregó "el bando dels Nicolauets" pels carrers del poble per advertir que calia tancar bé els animals perquè a l'endemà els xiquets tenien permís per agafar tots els animals que trobaren solts pel carrer (és a dir, gallines o pollastres) per matar-los i fer-ne una dinada:

"Senyors advocats //adrius i casats, / vells i velles, / obriu les orelles,
que el pobre gall / està en treball / i la gallina / de la veïna
que va pondre vint-i-quatre ous / en aquell dijous.

Enviaren carta a València / i han portat resposta:

"Tota gallina fora de porta / que no tinga pleit / després de morta".

La Mare de Déu X del Remei i els Trinitaris

FESTIVITAT 5 D'AGOST

Les festes són jornades especials per a no treballar, o per a menjar de manera diferent, celebrar esdeveniments especials, participar com a actors o espectadors en manifestacions específiques de record, etc. Però també són una finestra des d'on observar i interpretar la natura o la història amb diferents instruments conceptuals: astronomia, agronomia, climatologia, geografia, dietètica, sentit del calendari, matemàtiques i un llarg etcètera de matèries que ens ajuden a entendre el món. I, a més, poden ser una ocasió per al reconeixement cívic, gremial, o d'agermanament religiós.

Les festes, i els patronatges, formen mosaics i trencaclosques culturals amb peces (dates, rituals, advocacions, obres d'art, controvèrsies religioses, etc.) que paga la pena identificar i valorar en tant que ha pogut penetrar en camps com ara l'antropologia, la pintura i la història... també a Alacant. Resulta que en la darrera dècada del segle XII, època de croades, guerres i captius, un religiós provençal, Jean de Matha (sant Joan de la Mata), va fundar l'Orde de la Santíssima Trinitat.

Un Orde religiós dedicat a la redempció per mitjans no violents dels captius cristians a canvi de l'entrega de diners o substituint-los en la presó mentre arribaven els fons. Un Orde que va prendre com a patrona una advocació mariana, la **Mare de Déu del Remei**.

Tot i que la festivitat de la Trinitat no va arrelar, qui sap si per tractar-se d'un concepte excessivament abstracte. De fet, al País Valencià només se celebra al Poble Nou, un barri de Vilajoiosa (la Marina Baixa); al barri homònim del Campello (l'Alacantí); i a la pedania de les Enzebres del Pinós (les Valls del Vinalopó). Si el nom de la festa es va mantindre viu fins mitjans segle XX va ser sobretot entre els xiquets com a part de la lletra d'una cançó burlesca d'origen francès que cantàvem de menuts, *Mambrú se fue a la guerra*; en particular entre les xiquetes mentre jugaven al sambori:

*Mambrú se fue a la guerra, qué dolor, qué dolor, qué pena,
Mambrú se fue a la guerra, no sé cuándo vendrá.
Do-re-mi, do-re-fa, no sé cuándo vendrá.
Si vendrá para Pascua, qué dolor, qué dolor, qué guasa,
si vendrá para Pascua, o para **Trinidad**.
Do-re-mi, do-re-fa, o para **Trinidad**.
La Trinidad se acaba, ¡qué dolor, qué dolor, qué rabia.
La Trinidad se acaba Mambrú no viene ya.
Do-re-mi, do-re-fa, Mambrú no viene ya.*

Com a antropònim, Trinitat, un dels nuclis centrals de l'ortodòxia cristians, té un cert caràcter ambivalent.

Hi ha llocs on és nom de dona (com al Campello, a l'Alacantí); o com en la trilogia de pel·lícules *Matrix*, on un dels personatges principals és la hacker **Trinity**.

També hi llocs on és nom d'home com el representat en la sèrie de pel·lícules en què el protagonista (Terence Hill) tenia eixe nom: *Li deien Trinitat* i *Encara li deien Trinitat*.

Hi ha comarques on els noms de Trinidad o Trinitario han tingut certa implantació (Càlig, al Baix Maestrat, amb l'hipocorístic 'Taio'; Oriola al Baix Segura, els 'Trino'). Però en el cas d'Alacant, Trinitario és un dels grans "patrons cívics". Perquè eixe era el nom del qui va ser governador civil, el basc Trinitario González de Quijano, heroi-màrtir durant l'epidèmia de còlera que va assolar la ciutat i les comarques veïnes, i que té dedicat un panteó al nucli urbà de la capital, el 'Panteó de Quijano'.

¡Ves per on! un **Trinitario (Quijano)**, ara com a nom personal, que va resultar tan protector dels alacantins com l'advocació mariana característica dels trinitaris, la **Mare de Déu del Remei**.

A Alacant, és cert, allò que sí que havia tingut èxit des de temps més antics, havia sigut l'advocació a la Mare de Déu del Remei, que es va estendre ràpidament i va arribar a ser una de les més venerades a Catalunya i, més tard, al Regne de València.

De fet, ja en 1252, Guillem Escrivà notari reial de Jaume I i senyor de Patraix havia fundat a València l'Hospital de sant Guillem de Tolosa, ben prompte esdevingut convent trinitari (1265) amb funcions d'hospici i lloc d'acolliment de desvalguts.

68 Un segle més tard, davant la terrible escomesa de la pesta negra de 1348, els pobladors de València van aclamar la Mare de Déu del Remei com a intercessora

per a demanar la fi de l'epidèmia; una plaga que afortunadament no hi va fer els mateixos estralls que a Catalunya i molts altres països europeus. Una disparitat d'efectes que, tot siga dit, explica en bona part el floriment de l'anomenat Segle d'Or valencià. En l'actualitat, sobre el solar primitiu i a la vora de l'antic llit del Túria al seu pas per la ciutat de València, es troba el Reial Monestir de la Santíssima Trinitat, el conjunt conventual més antic encara habitat i d'una gran importància artística tant per la seua arquitectura com pel mobiliari que conserva.

A mitjans del segle XV, la reina Maria de Castella, esposa d'Alfons V el Magnànim, que regnava des de Nàpols, va fundar un nou monestir sobre l'anterior, remodelat i ampliat. L'emplaçament era privilegiat, ja que estava al costat dels jardins del Palau Reial. Va aconseguir autorització, mitjançant butlles pontificies (1445, 1445), per a desallotjar els antics propietaris, els trinitaris, i substituir-los per monges clarisses (de la família franciscana) provinents del convent de Santa Clara de Gandia (mig segle després, el 1518, passaria una cosa de semblant amb la substitució dels jerònims de la Santa Faç d'Alacant per clarisses del de Santa Clara de Gandia).

El nou monestir valencià va tindre com a abadessa (1462) sor Isabel de Villena, i el també escriptor del Segle d'Or valencià Jaume Roig hi va exercir de metge, com també ho era de la mateixa Reina. Tot i això, el nom del monestir va mantindre l'evocació dels seus orígens, Reial Monestir de la Santíssima Trinitat. En època de la pirateria barbaresca, a partir del segle XVI, els trinitaris eren assidus visitants del port d'Alacant des d'on partien cap al nord d'Àfrica (Orà i Alger) a la recerca i alliberament de captius cristians.

I també des de València. De fet, entre les expedicions de més èxit que van executar els trinitaris per terres barbaresques destaca la dissenyada pel redemptor general dels trinitaris, Juan Gil d'Arèvalo. L'expedició, que va ixir des del Grau de València, va retornar al port de Dènia després de rescatar d'Alger cent huitanta sis persones, entre els quals es trobava el posterior autor del 'Quijote' Miguel de Cervantes Saavedra, que havia estat empresonat cinc anys (1575-1580), i per la qual cosa l'esplanada del port de Dènia es diu 'Cervantes'.

Els trinitaris duen el seu hàbit característic; i amb la creu patent bicolor (vermell vertical i blau horitzontal), que també sol figurar en els escapularis trinitaris. Com a cosa curiosa, l'halo superior no mostra una trinitat canònica, sinó el Pare, el Fill, una creu, i la Mare de Déu. Per a pensar-ne.

La devoció que preconitzaven els trinitaris, la **Mare de Déu del Remei**, va arrelar també ben fort en l'Alacant de l'època, que ja en 1535 ja s'hi organitzaven processons a la imatge d'eixa advocació mariana, probablement una talla del segle XVI que rebia culte en una capella situada en el claustre de lo que avui és la Catedral de Sant Nicolau.

"Redención de Cervantes" de Ramon Pinyol. Els trinitaris duen el seu hàbit característic; i amb la creu patent bicolor (vermell vertical i blau horitzontal), que també sol figurar en els escapularis trinitaris. Com a cosa curiosa, l'halo superior no mostra una trinitat canònica, sinó el Pare, el Fill, una creu, i la Mare de Déu. Per a pensar-ne

En 1600 ja n'existia una Confraria, que va ser reconeguda per la Santa Seu en 1603. I molts mariners s'encomanaven a esta advocació quan es feien a la mar, a més de als més coneguts de sant Pere (els pescadors), sant Elm (les tempestes) i sant Nicolau (els naufragis).

La devoció a la Mare de Déu del Remei es va incrementar a partir de 1648, quan el 5 d'agost va ser tret a processó al costat de la relíquia de la **Santa Faç** per pregar perquè s'aturara una epidèmia de còlera que assotava la ciutat. Com que l'epidèmia va remetre, es va acordar que la festa de la Mare de Déu se celebrara el 5 d'agost per tal de recordar la fita.

L'any 1768, acabades les obres de l'església de Sant Nicolau, el capítol eclesiàstic i civil de la ciutat van acordar dedicar-li a la Mare de Déu del Remei la fornícula central de l'església sobre l'altar del patró de la ciutat.

Nomenament de la Mare de Déu del Remei com a alcaldessa d'Alacant, 1950

En ser l'espai elevat i de grans dimensions i profunditat, la imatge original de la Mare de Déu, relativament menuda, es veia amb dificultat pels fidels, la qual cosa va impel·lir al capítol de la ciutat encarregar una nova imatge més gran perquè substituïra la primera, que passaria a presidir el trascoro del temple, és a dir, l'espai situat darrere de l'altar major. Però la realització de la nova imatge es va prolongar fins a mitjans del segle XIX, quan finalment es va fer la talla que es conserva actualment.

Durant la guerra (in)civil, l'església de Sant Nicolau va ser assaltada i saquejada per milicians esquerrans i anticlericals; la primitiva talla renaixentista va ser defensada pel sagristà major, que va aconseguir salvar-la de la destrucció. Algú degué endur-se-la per a guardar-la, però malauradament se li ha perdut la pista. La imatge més gran, la del segle XIX, va ser guardada en un dels armaris dels pisos superiors fins que, passada la guerra, va ser rescatada.

I el 31 d'octubre de 1950, amb la revifalla catòlica després dels excessos iconoclastes i destructius del Frente Popular, la **Mare de Déu del Remei** va ser nomenada en els salons de l'Ajuntament "alcaldessa honorària i perpètua d'Alacant" per part de l'alcalde Francisco Alberola Such.

I, restaurada recentment, figura en el nínxol superior en l'església catedral de Sant Nicolau d'Alacant.

Sant Sebastià XI

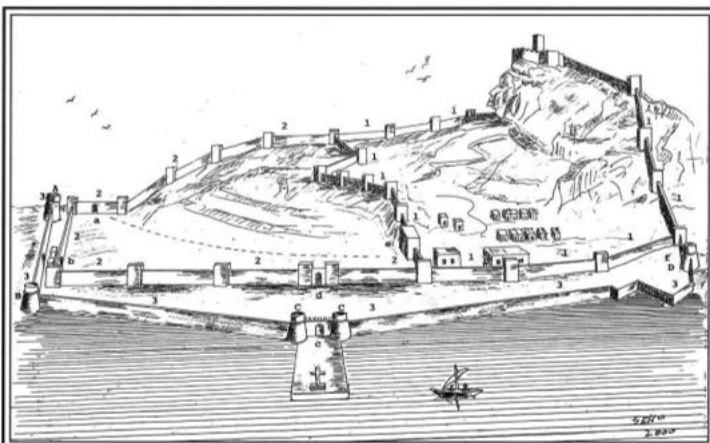
FESTIVITAT 20 DE GENER

"Sant Sebastià" (1651), de Josep de Ribera.
Museo di Capodimonte, Nàpols

Alacant, com qualsevol ciutat mediterrània té una història on les epidèmies han modelat molts dels aspectes socials, incloent-hi l'adscripció a determinats sants que se suposava que eren capaços d'intercedir per a minvar els efectes de les epidèmies. Una part del santoral, de fet, estava constituït per eixos protectors de la salut pública. I en la patent de sanitat del port d'Alacant en tenim una bona mostra d'eixos patronatges als que s'aclamava la població tant pel que fa a l'oratge perquè els camps donaren fruit -sants Abdó i Senén, Santa Faç-, com per a la defensa davant les plagues -sant Gregori d'Òstia, per a la llagosta- i, sobretot, les epidèmies sanitàries, com ara sant Blai per als mals de gola, sant Roc per a la pesta, la Mare de Déu del Remei i la Santa Faç... i sant Sebastià.

Tradicionalment s'ha considerat que sant Sebastià, l'onomàstica del qual se celebra el 20 de gener, era un soldat de la guàrdia imperial de l'emperador Dioclecià, el darrer i més sanguinari perseguidor dels cristians. I l'hagiografia del sant apunta que es va convertir al cristianisme i va ser mort travessat amb nombroses fletxes.

1-Primeras murallas árabes, que circulan totalmente la Medina por sus cuatro caras, la cual estaba comunicada por el exterior principalmente con la puerta de Ferrisa; 2-Murallas cristianas de mediados del siglo XIII que continuaban desde las árabes, al pie de la citada puerta de Ferrisa, y que por la hoy calle de Almirante iban al portal de Elche; Y de allí, Vall o Rambla arriba, alcanzaban la puerta de la Huerta, en las inmediaciones de la actual plaza de San Cristóbal, remontando entonces hasta la Ermita donde se unían a las que bajaban del castillo; 3-Los terceros muros construidos de 1526 a 1533 bajaban por el Vall paralelos a los anteriores, corriendo hasta el portal de Elche pasando en el porrón de San Bartolomé; Y desde aquí, volvían a bajar hasta la puerta del muelle abierta entre los torreones de Ntra. Sra. de Monserrat, alcanzando finalmente el porrón de San Sebastián situado a la entrada al Revul Roig.

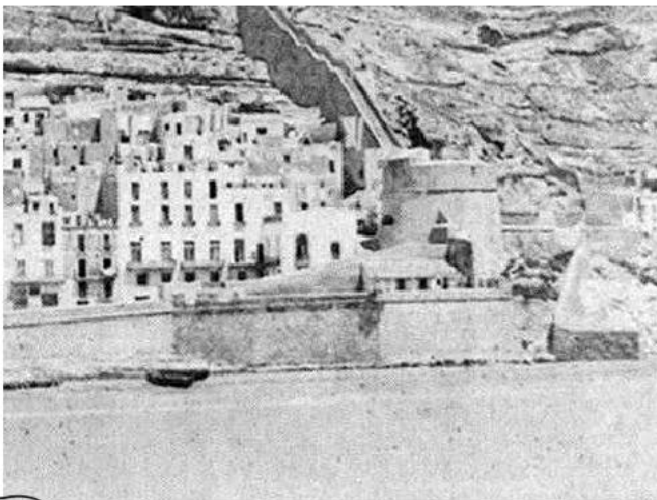
A-Torreón de San Francisco. B-Torreón de San Bartolomé. C-Torreones de Ntra. Sra. de Monserrat. D-T. de San Sebastián.
a) Puerta de la Huerta. b) Portal de Elche. c y d) Puerta de la Mac. e) Puerta de Ferrisa. f) Portal Nou.

“Vista del puerto de Alicante”,
de Mariano Ramón Sánchez.
Museo del Prado. Madrid.
A la dreta, el torreó de
Sant Sebastià

La iconografia, sobretot a partir del Renaixement, el presenten amb aspecte d'un jove més o menys nu, lligat a un tronc i amb sagetes clavades en parts no vitals del cos. Hi ha hagut qui eixa escena l'ha interpretat en clau eròtica ;"De tot ha d'haver en la vinya del Senyor"! Durant l'edat mitjana i moderna, sant Sebastià va ser invocat com advocat i protector contra "la pesta" (les epidèmies, en general).

Torreó de Sant Sebastià. 1888

Fotomuntatge del torreó de Sant Sebastià. Paco Rodríguez Valderrama. La línia de la costa antiga arribava quasi a les muralles

Per això moltes viles i ciutats, i en particular moltes portuàries, el tenen com a patró, de manera similar a uns altres protectors o curadors de malalties (sant Roc, sant Blai, i tants altres). Barcelona va el declarar patró en el segle XVI; i més tard la Ciutat de Palma, a Mallorca, el va nomenar sant protector. Alacant ja ho havia fet abans, l'any 1476, nomenant sant Sebastià com un dels seus patrons contra les epidèmies. I va bastir en el seu honor el Torreó de Sant Sebastià, que guardava la ciutat per la part de llevant de la vora de la mar.

La Santa Faç **XII**

D'ALACANT

FESTIVITAT PRIMER DIJOUS DESPRÉS DE LA HUITAVA DE PASQUA

LA COMARCA DE L'ALACANTÍ I EL SEU MARC GEOGRÀFIC I CLIMÀTIC

La secular romeria al monestir-fortalesa de la Santa Faç, la Verònica, en el centre de l'**Horta d'Alacant** és un exemple de **sintesi exitosa entre natura, (agri)cultura i religió**.

I quan els alacantins celebrem la *Santa Faç, una festa de data variable*, i anem com tots els anys a participar en l'acte més multitudinari de la comarca, potser estiga bé reflexionar sobre les **relacions entre natura, cultura i religió**. Una natura que en principi podem descriure tant en termes de fenòmens (meteorològics, ecològics, astronòmics, epidèmics...) com de les transformacions que se'n deriven (agronòmiques, dietètiques, sanitàries).

Algunes d'eixes relacions han quedat associades en l'imaginari col·lectiu a festes i romeries populars en demanda de pluges, bones collites o protecció davant catàstrofes meteorològiques. Relacions que, tot siga dit, sovint han sigut elevades a la categoria de festivitat religiosa o bé mixta, cívico-religiosa.

Fragment del mapa de l'Arxiu de la Corona d'Aragó del 18 d'octubre de 1585. L'acompanya la llegenda "*Lo que es muy verde es huerta de Alicante en la qual están los lugares y monesterio señalados tierra muy fértil pero perdida por falta de agua*". Font: Jorge Payá Sellés

La romeria té una columna principal que ix des de la catedral de Sant Nicolau i transita els 7 km que dista a l'església-monestir de "la Verònica". Fotografia sense data ni autor

I tot i que “doctors té l'Església”, hi ha determinades disciplines que ens podrien aclarir molt sobre festes i tradicions, des de la història a l'etnografia, la lingüística la iconografia i un llarg etcètera; un poliedre que podem anomenar **etnociències** (etno-astronomia, -matemàtiques, -ecologia, -geografia, -meteorologia, -botànica, etc.) amb **preguntes i hipòtesis que tracten d'interpretar** per interconnexió entre diferents disciplines tant les causes subjacents als fets miraculosos com les conseqüències associades.

Per començar, cal recordar que l'intent de relacionar les rogatives religioses amb els efectes desitjats ha sigut una constant en part de la nostra història i que sovint ha quedat fixat com a efemèride festiva sobretot si ha aconseguit integrar harmònicament la natura i la religió.

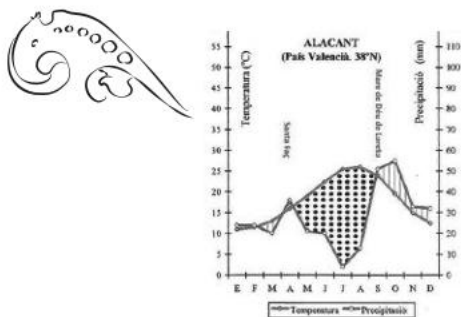
I el “model Santa Faç” d'anàlisi etnocièntica pot servir com a referent interpretatiu per a molts altres casos de romeries similars. En qualsevol cas, amb el pas del temps es va anar substituint la simple rogativa per una cultura hídrica de major proactivitat, d'intents racionals de control de les variables; el resultat, l'Horta d'Alacant o Alcodre (de l'àrab “lo verd”, “lo cultivat”), va assolir una gran eficiència gràcies a la regulació de cabals mitjançant obres apropiades, com ara embassaments, assuts (preses de derivació), basses, séquies, braçals, alcavons i molins; i la regulació de les relacions entre els interessats en la gestió de l'aigua, agrupats al voltant del Sindicato de Riegos de la Huerta dedicat a la gestió d'allò que podríem anomenar “aigua domesticada”, atés que com ja advertia Raimon, “*Ai meu País la pluja no sap ploure*” i si no es domestica, l'aigua causa estralls terribles. Per això, quan les autoritats han sigut competents i amb mirada “a llargues” s'han preocupat no tan sols de resoldre els problemes quotidians, sinó de mirar avant i fer les obres públiques que calia; és a dir, i com resa el refrany castellà, “a Dios rogando, pero con el mazo dando”.

Però, per començar, detinguem-nos un poc en el **marc geogràfic** i les conseqüències que se'n deriven. Una de les quals, i ben important, el fet que en poc temps es poden descarregar pluges torrencials capaces de nodrir enormes cabals d'aigua que, a més, adquireixen una potència extraordinària a causa del fort pendent de la comarca.

Mapa de la comarca de l'Alacantí, amb la subcomarca de l'Horta d'Alacant. Dibuix de Manzanaro i Chento en el llibre “Les formacions vegetals de la ciutat d'Alacant” (1990), de Daniel Climent i Carles Martín

La **comarca de l'Alacantí**, està sotmesa a un règim de pluges peculiar: com que la disposició de les muntanyes que l'envolten impedeixen l'arribada de les borrasques hivernals típicament mediterrànies, els màxims pluviomètrics es concentren a la primavera i la tardor; justament associades a les festes i rogatives de la Santa Faç i la Mare de Déu de Loreto, a Alacant-Sant Joan i Mutxamel, nuclis de la subcomarca de l'**Horta d'Alacant**.

Climograma de la comarca de l'Alacantí.

Font: “La recerca de regularitats en la natura” (1999). Daniel Climent Giner. Ed. Aguaclara

Pantà de Tibi, a l'entrada de la subcomarca de l'Horta d'Alacant. De 41 m d'altura i tipologia d'arc-gravetat, va ser bastit entre 1580 i 1594 en temps de Felipe II

Braçals de l'Horta d'Alacant. Mutxamel

L'Horta d'Alacant està emmarcada per dues rambles, el riu Sec i el barranc de Lloixa-Juncaret-Maldo .

I a cadascuna de les quals vessen aigües de diferent origen.

El riu Verd-Montnegre-Sec es nodreix de pluja al·lòctona, la caiguda a la Foia de Castalla; i el seu cabal ha estat regulat pel pantà de Tibi, que també reté els **ullals** ("aigua vella") que brollaven en l'interior de la conca de recaptació.

Més avall, però situat en el punt més alt de l'Horta d'Alacant, el **pantanet** de Mutxamel ha contribuït a la distribució de l'aigua a través de la Sèquia Major de l'Horta (o Séquia Mare, a Mutxamel) i la del Gualeró, i capil·laritzada per un complex sistema d'assuts i de sèquies menors (braçals, filloles, ramals) amb un aprofitament intensiu; com a conseqüència el riu quedava eixut en el tram final, d'on li ve el nom de riu Sec.

Per contra, el **barranc de Lloixa-Juncaret-Maldo**, es nodreix ocasionalment, d'aigües pluvials autòctones provinents dels contraforts més orientals del Maigmó, i les serres de l'Escobella, Penya Roja i el Sabinar, antics límits del **Tractat d'Almizra**, de pendents gens menyspreables (600, 612 i 470 m.) atesa la proximitat a la mar. Afortunadament, hui dia i gràcies als coneixements científico-tècnics es poden fer bones previsions meteorològiques, del clima i el comportament general de l'oratge al llarg de l'any; i això ha minvat notablement el grau de dependència d'anuncis com els antics tocs de campanes i sons de corna o dels més recents xiulits electrònics; i que, tot siga dit, mai sobren.

Això sí, **sempre que els responsables siguin competents i hagen han executat en temps i forma les obres apropiades**; és a dir, si s'ha actuat com cal per tal de frenar, laminar o desviar l'aigua i per **mantindre lliures i nets els llits dels canals d'evacuació**.

Per això és tan important dissenyar bé l'obra pública dedicada a la protecció davant les riuades; uns coneixements i aplicacions pràctiques que podrien evitar o pal·liar els efectes de les pluges torrencials; i, millor encara, si foren **capaces de transformar un problema en una solució, com seria el cas d'emmagatzemar, reutilitzar o depurar l'aigua**.

Representació del toc amb corna com avis de pluges fortes, de buidatge parcial del pantà de Tibi, o de pujada brusca del nivell de l'aigua en el llit del riu. Representació durant les Festes de Moros i Cristians de Xixona (l'Alacantí)

Desviació del barranc Cabrafich, entre Busot i el Campello, cap al Riu Sec (tram final del riu Montnegre). L'obra es va realitzar en resposta a la catastròfica riuada del 2 de novembre de 1934

EL CONTEXT SOCIOAGRÍCOLA

Com a resultat del diàleg secular amb la natura, esta subcomarca va arribar a ser extraordinàriament rica gràcies, en bona part, a la **producció de raïm i l'exportació de vi**; un vi vell, el molt reputat **Fondellol**.

Era un vi obtingut gràcies a l'especial confluència d'unes varietats de raïm, garnatxa i monastrell, un clima semiàrid i una figura jurídica, l'*emfiteusi*, per la qual un terratinent cedia a un arrendatari, unes fanegades de terreny sobre el qual adquiria el domini útil, el "dret d'ús" a canvi d'un cànon. I el dret persistia mentre les vinyes que hi havia quan va ser arrendat estigueren en explotació.

Per eixa raó, els emfiteutes evitaven arrabassar els ceps vells; ara bé, com que la producció d'estos ceps era escassa, la verema es deixava per al final; eixos xanglots tenien temps per sobremadurar, perdre aigua i enriquir-se en sucre; i ja **xanglotat**, es passificava deixant-lo al sol sobre canyissos. Esta tècnica de pansificar era coneguda per Daniel Defoe, l'autor de la novel·la *Robinson Crusoe* (1719), personatge al que fa escriure en el seu diari: "En això fa arribar l'època d'assecar el raïm, i en van penjar tant sol que si haguèrem estat a Alicante [sic], on es produïxen les panses, n'haguèrem omplit seixanta o huitanta bótes".

La fermentació d'eixe most generava un vi d'elevada graduació que, en envellir-se aportava un tast dolç que era molt valora pels navegants que havien de fer travessies molt llargues, ja que resistia millor que molts altres el viatge per mar sense picar-se, propietat que compartia amb uns altres vins "mariners" com els Porto, Marsala o Jerez.

També era molt valorat pels amants del bon vi i la bona taula; i en la llista dels qui han parlat meravelles del Fondellol figuren un bon nombre d'escriptors, músics i fins i tot reis. Però, per no fer-ne una llista massa llarga, potser el millor resum siga la carta que l'excel·lent Madame du Châtelet, matemàtica, introductora del pensament Newton en el continent i autora del *Discours sur le bonheur* ("discurs sobre la felicitat, 1779), va escriure al també matemàtic Maupertuis, amic del nostre Jorge Juan com a participants en la doble expedició per mesurar l'arc del meridià terrestre. En la carta a Maupertuis, on li desitja sort en el viatge a les regions àrtiques, acaba dient-li: "Adéu, senyor. El nostre amic Voltaire i jo [eren amants] ens embriagarem a la vostra salut amb **vi d'Alacant**. M'heu regalat una pipa i està deliciós".

Si, el vi d'Alacant, una de les més importants fonts de riquesa d'una comarca que per això depenia tan intensament l'arribada de l'aigua i de la seua correcta gestió.

EL NUCLI DE LA FESTA DE LA SANTA FAÇ

La Santa Faç, la màxima afirmació de la civilitat alacantina, gira al voltant de "la peregrina", una romeria que congrega multituds de diferents punts de la comarca cap el monestir-fortalesa on es guarda la icona objecte de veneració, una relíquia abusivament considerada la *vera imatge* del rostre de Jesús. Es tracta d'un pany de lli amb unes taques de sang representant una cara o faç, tot redibuixat donant aparença d'un rostre amb una llàgrima que baixa per la galta dreta i que es conserva en un santuari entre Alacant i el poble de Sant Joan, a la vora de l'antic barranc de Lloixa-Juncaret, que continua cap a la mar a través del barranc de Maldo i desguassa en l'Albufereta, al costat del **Tossal de Manises, el primitiu port d'Alacant**.

La història de la devoció alacantina a esta icona està farcida d'elements llegendaris, milacres, i afegits que ens serviran per il·lustrar alguns dels mecanismes que contribueixen a fer de les síntesis naturals-culturals elevades al rang sagrat, **mecanismes de cohesió social** que perduren en el temps.

I la Santa Faç, tan polièdrica, permet analitzar els components d'una festa amb components alhora antropològics, històrics, naturalístics, geogràfics, climatològics, religiosos, legals, etc. De fet, i més enllà dels detalls particulars de la festa, la Santa Faç s'ofereix com un magnífic mirador des d'on reflexionar sobre el paper de les creences i emocions com a cohesionadores socials.

El relat canònic relatiu a la Santa Faç beu fonamentalment de fonts que podríem anomenar "memòria històrica", és a dir, de records més o menys certs, fragmentats, seleccionats i organitzats per tal de conformar una narrativa desitjada que, això sí, almenys complisca allò de se *non è vero, è ben trovato*. En qualsevol cas, la "memòria" no és ni història ni pot ser "històrica" encara que continga elements verídics. Una altra cosa és la història, una ciència social amb mètodes de datació, comprovació, transparència, no-ocultació de dades que qüestionen el relat, ubicació geogràfica, fons materials accessibles o contrastables etc.

Per això resultarà tan il·lustratiu descobrir com els conflictes cívico-religiosos, o les lluites entre faccions religioses, giren al voltant de l'apropiació de la icona, la representació i la festa.

I tot això al voltant d'un relat el context del qual és el d'una comarca molt fèrtil en què la potencial riquesa venia limitada per l'escassetat general d'aigua i la irregularitat de les precipitacions. Unes condicions que explicarien l'ancestral lluita per fer front tant als excessos pluviomètrics com als déficits; i el recurs a les canalitzacions i control dels fluxos d'aigua com a millor solució. Una mena de 'diàleg' entre 'natura' i 'cultura', entre la necessitat de pluja -amb el potencial perill de l'excés desbocat- i l'ús regulat de l'aigua com també sobre les pulsions destructives d'ideologies

totalitàries i enfront de les que, amb els recursos de les arts, els símbols o les fites arquitectòniques, intenten bastir la consciència de civilitat compartida.

Més encara, eixa romeria de la Santa Faç a l'Horta d'Alacant representa un exemple de síntesi virtuosa d'èxit perdurable tot i que es tracta de'una romeria de data variable, el dijous posterior a la **Dominica in albis** o **Diumenge de Quasimodo** que és el diumenge que inicia la setmana posterior a la de Pasqua.

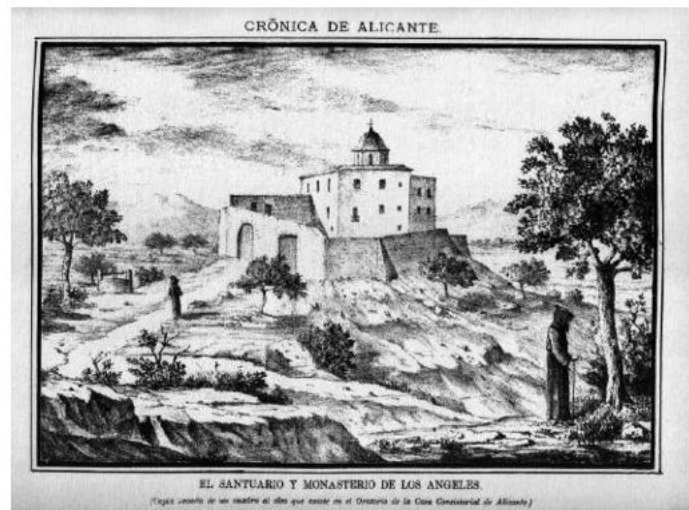
L'ORIGEN: AD PETENDAM PLUVIAM

La festa rememora l'arribada de la pluja a l'Horta d'Alacant després d'una gran sequera i gràcies a la concatenació de tres milacres en divendres consecutius de març de 1489:

1) El "de la llàgrima". El 17 de març de 1489 es va fer un trasllat multitudinari de la relíquia *ad petendam pluviam* (en petició de pluja). La comitiva es dirigia des de Sant Joan d'Alacant al santuari franciscà dels Àngels, als afores d'Alacant;

Santuari-monestir de la Mare de Déu dels Àngels (típica advocació franciscana) al nord d'Alacant. Crònica de la muy ilustre y siempre fiel ciudad de Alicante (1876). Rafael Viravens Pastor

Eixa primera rogativa l'encapçalava un rector i en arribar la comitiva a l'antic barranc de Lloixa, entre Sant Joan i Alacant, la imatge va plorar per l'ull dret. Posteriorment, sobre la vora dreta d'aquell barranc es va bastir el monestir de la Santa Faç.

2) El de la levitació del rector que predicava al costat d'un pi (ara, carrer del Pi Sant), on s'havia aparegut la Mare de Déu dels Àngels, i l'aparició en el cel de tres llenços semblants a la Santa Faç.

3) El d'una nova aparició, també en el cel, d'una creu envoltada d'un arc iridescent.

La icona havia sigut donada pel cardenal Roderic Borja (papa Alexandre VI entre 1492 i 1503), a un sacerdot del seu seguici, Pere Mena, que esdevindria rector de la parròquia del poble de Sant Joan d'Alacant, enmig de la molt feraç Horta d'Alacant.

LA ICONA, LA LLÀGRIMA I EL DIÀLEG AMB LA MARE DE DÉU DE LORETO

Una icona considerada miraculosa durant segles a la comarca de l'Alacantí i que representa ben clarament la síntesi virtuosa entre natura, cultura i religió que tants bons resultats ha donat al llarg de la història. Doncs bé, resulta que les dues imatges més emblemàtiques de la comarca de l'Alacantí, la Santa Faç i la Mare de Déu de Loreto.

Imatge de la Mare de Déu de Loreto. Mutxamel

Reproducció en relleu de la Santa Faç d'Alacant

I podem suposar que ambdues tenen relació amb:

- a) el clima general de la nostra comarca;
- b) les "festes de l'aigua" (és a dir, aquelles que prenen com a justificació determinats "miracles" relacionats amb la pluja), i les dates en què se celebren;
- c) les representacions icòniques que les simbolitzen; i
- d) els santuaris on s'ubiquen (en concret, la Santa Faç i la Mare de Déu de Loreto).

A la banda esquerra de la Sèquia Major de l'Horta, dins el poble de Mutxamel, se situa l'església principal del poble, adossada a una torre de defensa; a l'interior de l'església hi ha una capella on es venera la Mare de Déu de Loreto, la imatge d'una dona amb una llàgrima que li cau per la galta esquerra. Al poble se li dediquen dues festes:

- . **El miracle de la llàgrima**, l'1 de març, que commemora una pluja benefactora pretesament enviada per eixa advocació l'any 1545;
- . **Els Moros i Cristians**, la setmana de setembre, en record de l'altre miracle que se li atribueix.

A la banda dreta del primitiu barranc de Lloixa/del Juncaret s'alça una altra església, en un camerí de la qual es conserva, guardada en un relicari, una imatge molt deteriorada d'un home que porta una llàgrima en l'ull dret, la Santa Faç. El dijous posterior a la setmana de Pasqua, en època de l'altre màxim pluviomètric comarcal, el primaveral, se celebra una gran romeria popular per venerar la imatge. Recapitem el conjunt, integrant tots eixos elements.

Si deixem de banda els components màgics dels pretesos miracles associats a les imatges (exaltació religiosa en època de sequera o d'inundacions, sobrepès de les imatges en arribar a un determinat lloc (el barranc de Lloixa, levitació del sacerdot, núvols daurats, etc.), el que ens queden són elements més prosaics que curiosament encaixen amb el context geo-meteorològic.

En primer lloc, ambdues imatges ploren, però no ho fan pels dos ulls, sinó de forma asimètrica: només una solitària llàgrima solca la galta que, casualment?, correspon en cada cas a la ubicació de les esglésies respecte dels llits d'aigua que llepen els seus peus. Dues lleres, a més, de característiques ben diferents: un barranc i una sèquia de rec.

A la dreta del primitiu barranc (de Lloixa o del Juncaret), una església-fortalesa protegeix una divinitat masculina que plora per l'ull dret, la Santa Faç. I la festa que anualment se li fa anuncia, reclama, la cita que les pluges primaverals tenen amb esta comarca alhora que li demana protecció front als previsibles excessos.

De fet, eixe barranc arreplega els furibunds i abruptes "aiguauts" que arrabassen tot el que troben per davant, la qual cosa implementaria una pregunta òbvia: per què es va construir el monestir -una edificació de magna envergadura que requereix un extraordinari esforç econòmic, i amb un gran valor simbòlic- en un lloc que reunia unes pessimes condicions d'emplaçament? I tot i que hi havia precedents de "riuades" que havien destruït esglésies anteriors, per què s'hi tornaven a construir esglésies?

Després d'una "riuada"; a l'esquerra de la foto, l'església de la Santa Faç [fotografia presa d'Internet]

En l'altre cas, a l'esquerra de la vivificant Sèquia Major de l'Horta, una divinitat femenina que plora per l'ull esquerra és guardada en una altra església-fortalesa. La imatge és enaltida en dos moments d'especial significació hidrica: l'u de març (el Miracle de la Llàgrima) i el nou de setembre (Mare de Déu de Loreto), és a dir, a les portes dels màxims pluviomètrics de la comarca, la primavera i la tardor. Això faria plantejar alguna pregunta (de difícil formulació, atesa la desbordada devoció que protegeix ambdues manifestacions religioses): ¿podria ser que eixes imatges, i els santuaris que les acullen -reconstruïts una volta i una altra- foren restes icòniques i de culte de divinitats fluvials més antigues, cristianitzades amb posterioritat? En definitiva, ¿són ambdues imatges la representació cristianitzada d'antigues divinitats fluvials, o pluvials: la masculina, representant de la natura més esquerpa; i la femenina, cultivadora i culturitzadora del paisatge agrari?

Potser part de la resposta estiga en què, quan s'intenta imposar una nova religió sobre antigues creences "paganas", no sempre se'n destrueixen els símbols (arrabassant, per exemple, els arbres, o les pedres sagrades); en alguns casos s'adopten i adapten les festes, els rituals o els déus existents per fer la conversió dels vençuts menys traumàtica; i eixa transmutació del sentit originari facilita una acceptació gradual del nou culte per part de la gent; així, els creients mantenen les fites temporals, resen als antics déus (ara, sants), es reuneixen als mateixos llocs (ocupats per ermites i

esglésies), i fan servir una simbologia en què el nucli original va quedant progressivament eclipsat per afegits més o menys aclaparadors. Al final del procés només solen salvar-se els elements lingüístics, icònics o rituals dels que no s'entén el significat, o que es consideren inofensius. I potser això és el que hem pogut albirar en l'enfocament etnogeològic de les festes analitzades.

Des de temps immemorial s'ha atribuït a determinats sortilegis, processons i romeries (o a l'equivalent de manifestacions, signatures, crits, pancartes, etc.) la consecució automàtica de les millores anhelades. I això, en general, sense diferenciar correlacions de causalitats, concatenacions o simplement tria del moment oportú per part d'algú que se'n beneficia de la credulitat, els desitjos o els temors de la gent. De fet, una de les fal·làcies típiques, l'anomenada correlació coincident o causa falsa, assumeix que si un esdeveniment succeix després 'un altre, el segon és conseqüència del primer; això s'expressa, en llatí, com "post hoc ergo propter hoc", és a dir, "(com que) va després, n'és conseqüència"; un exemple infantil ha sigut associar l'arribada de les cigonyes (on hi havia) en febrer al naixement dels xiquets (que, òbviament, s'havien engendrat nou mesos abans, en maig); també en serien exemples els exorcismes ignis per propiciar la victòria de la llum sobre la foscor (p.ex., les falles de Sant Josep) el dia previ a l'equinocci primaveral; o la prolongació de la llum més enllà del solstici estival (com les fogueres de Sant Joan).

Gastón Castelló: «Romería de la Santa Faz»

Un dels signes identitaris de la festa de la Santa Faz és la venda de cànters, botijons i altres recipients de ceràmica apropiats per guardar l'aigua i per a mantindre-la fresca i en condicions, i fins i tot per jugar amb ella, com seria el cas dels xiulets per als xiquets

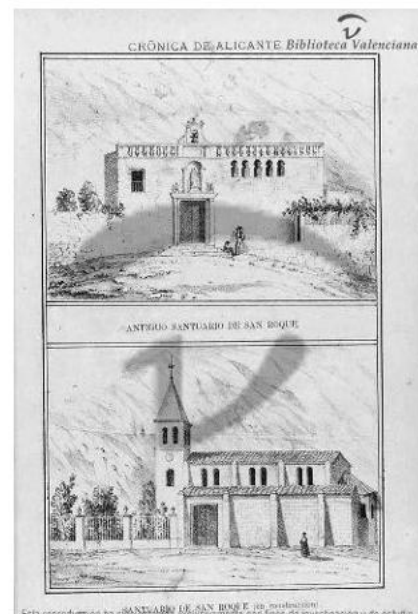
Siga com siga, en arribar el dijous posterior a la huitava de Pasqua, any rere any els alacantins anem en romeria a la Santa Faz en una jornada cívico-religiosa que ens identifica com a societat.

XIII **S**ant Roc

FESTIVITAT 16 D'AGOST

Sant Roc és un dels sants més venerats a tota la Mediterrània. Considerat un dels més miraculosos pel que fa a preservar davant la pesta i, en general, les epidèmies és també un dels patrons d'Alacant, fins el punt que té dedicat una ermita i un barri, als peus del Benacantil i mirant el port. Segons la tradició, Roc va nàixer l'any 1295 a Montpeller (en occità Montpelhièr), aleshores en la Corona d'Aragó. Va viatjar per Itàlia curant malalts de les epidèmies; ell mateix es va contagiar i es va retirar a un bosc, on tots els dies el gos del senyor del terme li llepava les pústules de la pesta i duia un tros de pa al malalt, que li furtava al seu amo, fins que Roc es va curar.

L'etimologia de l'antropònim Roc (Ròc, en l'original occità) no està gens clara; per a uns significa "fort com una roca" però que hi ha qui opina que prové d'un nom anterior, Rac, un bisbe del segle VII que havia sigut santificat i que era invocat davant les tempestes; i la semblança entre 'tempesta' i 'pesta' (igual que en occità, i en francès) hauria produït una mena de desdoblament nominal Rac/Ròc, i l'adscripció salvífica d'este nou personatge a les epidèmies. Chi lo sa?

En qualsevol cas, Ròc va ser conegut en llatí com *Rochus*, en francès *Roch*, Rocco en italià, *Roko* en croata, *Roc* entre nosaltres (ai!, ja quasi perdut!) i *Roque* en castellà; nom que de menuts ens feien repetir als qui teníem eixa mena de dislàlia que dificultava la pronúncia de la /rr/, recitant el següent embarbussament: "el perro de san Roque no tiene rabo porque Ramón Ramírez se lo ha robado". I la seua sonoritat també ha estimulat la gent per crear refranys i dites, com ara

“Si vols que la pesta no et toc, encomana't a sant Roc” o “Sant Roc i el gos, cacen per dos”.

També se l'ha considerat protector davant la solsidea de roques o caigudes des de les altures; però, sobretot, com a curador d'epidèmies i, en particular idurant molts segles, de la pesta.

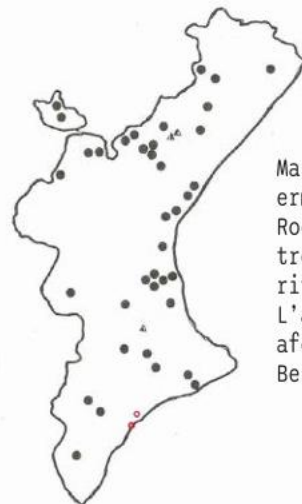
'Sant Roc, com a patró de la pesta'
(Rubens, 1626, Església de Sant Martí
d'Aalst, a Bèlgica)

La relació entre sant Roc i la pesta representa una herència de l'Edat Mitjana en què moltes ciutats s'encomanaven als sants que se suposava que curaven malalties infecto contagioses, epidèmies. I no és d'estranyar: en una societat impactada per un brot epidèmic, desolada i amb una terrible precarietats de coneixements sobre les causes i de remeis per a enfrontar-se a la plaga, resulta comprensible que la gent s'acollira desesperadament a instàncies salvífiques superiors, sants i Mares de Déu fonamentalment, que els subministrara consol individual, esperança i cohesió social. En qualsevol cas, de les festes del catolicisme mediterrani la de sant Roc (16 d'agost) és una de les que té major difusió i que disposa de més ermites, esglésies, topònims i noms de carrer al llarg i ample de la geografia valenciana.

Així, al País Valencià és el patró d'Alacant i de Benimagrell (a l'Alacantí), així com de Callosa del Segura (el Baix Segura), la Nucia (la Marina Baixa), Dénia, Llíber, Beniarbeig i el Verger (a la Marina Alta), Planes (el Comtat), Montserrat (la Ribera Alta), Vilafranca i Castellfort (els Ports), Burjassot (l'Horta Nord), Olocau i Sant Antoni de Benaixeve (al Camp del Túria), Vallanca (el Racó d'Ademús), Villar (els Serrans), Dosaigües (la Foia de Bunyol), Xert (el Baix Maestrat), les Coves de Vinromà (la Plana Alta), Tavernes Blanques (a l'Horta Nord) i Paiporta (a l'Horta Sud). A Altea (la Marina Baixa) també hi rep un culte destacat i a Alginet (la Ribera Alta) és el patró de les festes del Poble Nou.

I no tan sols a casa nostra, sinó per tot el món, atesa la devoció que van escampar els emigrants europeus per tots els continents. Com a exemple, els admiradors de la saga d'El Padri (*The Godfather*), entre els quals em trobe, recordem quan, en la segona entrega de la sèrie (1974), el jove Vito Corleone assassina a don Fanucci, el Don de la “Mà Negra”, l'organització criminal que opera en el barri novaiorqués de Little Italy, a Manhattan durant la celebració de San Rocco³³.

La pesta és una malaltia transmesa per les puces paràsites de rates i portadores del responsable últim, el bacil *Yersinia pestis*, que va arribar a Europa des del centre d'Àsia el 1347. I tot i que ja feia vint anys de la mort de Roc (16 d'agost de 1327), la miraculosa intervenció que se li va atribuir al sant en l'acabament d'eixa epidèmia a Venècia (1477), va escampar la seua devoció per tota la cristiandat.

Mapa d'esglésies i ermites dedicades a sant Roc al País Valencià, tret del llibre 'Festes, rituals i creences'. L'autor del llibret ha afegit, en roig, les de Benimagrell i Alacant

33. Un xicotet detall, però: mentre en la novel·la de Mario Puzo no s'especifica cap dia, en la pel·lícula de Francis Ford Coppola ho fa durant la celebració; però, ai!, sembla que a Coppola se li va escapar un detall: la festa de sant Roc és el 16 d'agost, i la gent hauria d'anar vestida d'estiu; i com es veu als fotogrames tot el món va abillat d'hivern; no tan sols amb roba de respecte al sant, sinó amb abrics i roba d'hivern.

En conseqüència, les imatges van proliferar, dissenyades en general amb els atributs canònics del sant, a saber: com a pelegrí, amb un bastó, capell amb l'ala frontal alçada, amb petxina al pit; mostrant una llaga en una cama; i amb un gos que li oferix pa, el mira o que li llepa la ferida. Una ferida que sol presentar-se pietosament en la canella o part anterior de la cama sobre l'aresta anterior de la tibia; però això pot semblar una puntada de peu però no respon a la simptomatologia de la pesta, amb la inflamació dels ganglis limfàtics dels engonals.

El culte a sant Roc va decreïxer en desaparèixer la pesta negra (segles XIV-XVII). En l'interludi, ciutats com ara Barcelona l'havien declarat patró de la ciutat (1519) com a presumpte salvador davant una epidèmia de pesta.

I també ho va ser d'Alacant, on fins i tot la campana major de l'Ajuntament d'Alacant, fosa en 1695 i ubicada a la torre del rellotge, ha estat reiterant durant segles un prec automàtic, l'exorcisme contra el Dimoni que figura gravat sobre la campana el repic de la qual pretenia la protecció dels sants patrons de la ciutat: la Santa Faç, la trinitària Mare de Déu del Remei, sant Nicolau, i sant Roc, abillat amb un barret amb l'ala frontal alçada i duent un bastó amb una carabassa.

'Sant Roc' (Vicent Macip, 1525, Retaule a la catedral de Sogorb). Hi figuren els bubons, pròxims a l'engonal

Sant Roc va tindre una revifalla devocional el segle XIX, entre 1835 i 1854 davant els estralls que van protagonitzar les successives epidèmies d'una nova i mortífera epidèmia, ara de *colera morbus*.

Siga com siga, Sant Roc se celebra el 16 d'agost, només acabada la canícula estival o moment de màxim tèrmic anual. I, com advertia en un dels seus sermons el jesuïta Francisco Garcia S.I., i que figura en el llibre "Sermones varios" (1682, p. 123), en el que dedicava a san Roque afirmava:

Fotografies de Luisa Biosca Bas

de los Astros mas nocivos que ay en el cielo, causa enfermedades, y muertes con sus dañosos influxos; i para significar que Roque corrige los influxos de la Canicula, le ponen al lado el can, mostrando con esta empresa que no ay que temer los contagiosos influxos de el can celeste, cuando està cerca Roque, faorable Astro”.

Sí, un excel·lent intent d'explicació relacional que tracta d'interpretar la proliferació de les malalties estivals amb el domini dels excessos tèrmics propis de l'època canicular, que prolongarien la seua influència no tan sols sobre el planeta sinó sobre els humans. Almenys fins el dia de Sant Roc. Siga com siga, el dia després de Sant Roc, a Paiporta i Serra celebren la “processó del Gos”. Tot un detall.

I a Alacant fins i tot el passem en la processó del Corpus, l'antiga “festa gran” de la ciutat.

XIV **P**uríssima o Immaculada

FESTIVITAT 8 DE DESEMBRE

La història de la doctrina cristiana pot ser fascinant. I no tan sols per als creients, sinó per qualsevol agnòstic respectuós alhora que agraït al vessant cultural i estètic que ens ha llegat el cristianisme a través de festes i calendari, imatges, símbols, música, litúrgia, i un llarg etcetera que la fomentada i creixent incultura religiosa impedeix gaudir com caldria.

La festa de la Puríssima, una de les patrones d'Alacant i que com a tal figura en la Patent de Sanitat del port, pot servir-nos d'exemple.

Presentem el context abans de submergir-nos en algun dels elements particulars. En el calendari litúrgic hi ha festes que estan forçosament encadenades. Així, com que, segons la tradició, Jesús va nàixer el 25 de desembre, nou mesos abans hauria d'haver sigut concebut (per l'Esperit Sant, ja ho sabem). Això obligava a fixar el 25 de març com a l'anunci (**Anunciació**) a Maria de què ha sigut triada per Déu per concebre (**Encarnació**) Jesús; un missatge transmès o anunciat per l'arcàngel Gabriel, com podem veure a, p.ex., la Capella de la Comunió de l'alacantina catedral de Sant Nicolau, i a tants i tants quadres que solen portar el nom d'Anunciació, moltes de les quals formen part de l'Olimp de la història de la pintura, com les obres de Fra Angelico, Leonardo da Vinci, Crivelli, Murillo i tants altres.

I el mateix passa amb el naixement i la concepció de Maria, la Mare de Déu. En el segle IV es decidí que havia nascut **en la vuitava (el dia 8) del mes de setembre**. Així que una vegada decidida la data del naixement, la concepció havia d'haver-se formalitzat nou mesos abans, el 8 de desembre. Fins aquí, tot en ordre. Però... un dels intel·lectuals més lúcids d'Occident, Sant Agustí (s.IV-V), un dels Pares-Doctors de l'Església (figura en els **pilars de la cúpula de la Capella de la Comunió** abans esmentada), havia declarat que el mític pecat original d'Adam i Eva al Paradís era una taca hereditària que condemnava la humanitat sencera a la perdició; una impuresa, màcula o pecat que es transmetia generació rere generació a tots els humans. Òbviament amb una excepció: Jesús, ja que a més d'home era Déu.

¿Una única excepció? ¿I si n'haguera hagut una altra, van pensar, segles després, uns altres teòlegs? ¿I si Sant Joaquin i Santa Anna, els pares de Maria, no van transmetre la màcula fatal? I si Maria, la destinada a ser Mare de Déu ja des del primer instant va ser neta, Puríssima, Immaculada, "sense màcula", sense que li calguera esperar la futura Anunciació? ¡Impossible! Van clamar molts teòlegs, sants, cardenals, bisbes, papes, durant segles, enfront dels qui defensaven el contrari. I, com en totes les religions (les civils i polítiques també ¡eh!) es van formar bàndols enfrontats no tan sols amb la paraula sinó també amb les mans i les armes quan calia.

Potser hi havia raons de més fondària que les aparentment religioses. Si la Mare de Déu no tenia màcula des del seu origen, era més "divina" que humana ¿Un renaixement de la idea típicament mediterrània d'una Deessa-mare ancestral, una "Nostra Senyora" de rang equivalent al "Nostre Senyor" i més antiga que el mateix cristianisme? Agustins i dominics van fer front comú "maculista" en contra dels "concepcionistes immaculistes", franciscans i, posteriorment, jesuïtes i oratorians de Sant Felip Neri. Personatges del segle XIII de la talla intel·lectual del polimata i savi universal, el *Doctor Illuminatus* Ramon Llull (franciscà, amb "*De Immaculata Beatissimae Virginis Conceptione*") i el *Doctor Angelicus* Tomàs d'Aquino (dominic) mantingueren opinions enfrontades.

I també van en prendre partit gremis i nobles, universitats, regnes i ciutats. Sí, la Corona d'Aragó, el Regne de València i la Universitat de València, el claustre de la qual va jurar (1530) defensar la "*opinio Inmaculate Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae*", uns anys abans de què hi estudiaren alacantins de renom com els metges **Josep Gosalbes de Cunedo** i Jaume Segarra. Uns pronunciaments semblants als que feien, també a la contra, uns altres regnes i universitats, ¡coses de l'època! La mateixa ciutat d'**Alacant** també havia pres partit, i va adossar a la basílica de Santa Maria una capella dedicada a la Puríssima o Immaculada Concepció, de planta rectangular i volta de canó, primera mostra del llenguatge renaixentista a la ciutat. Una devoció que queda recollida a la llegenda que figura al costat de l'epístola de la façana, (és a dir, el dret, des del punt de vista dels fidels que miren l'altar).

El comentari a ser segona ciutat en jurar la devoció al·ludeix al fet que Huelva havia sigut la primera ciutat en fer-ho

Sí, història, teologia, arquitectura... tot encadenant-se. Però, anem a més. A mitjans segle XVII una autoritat eclesiàstica rellevant de la Catedral de València, l'alcoià Antoni Bonaventura Guerau, va trobar, camí de Xàtiva on anava a predicar, un pasquí en contra de la Immaculada Concepció i va decidir dedicar el sermó a una defensa aferrissada de la tesi immaculista.

Una setmana més tard, tornat a Alcoi, va pujar a la Font Roja i, passejant amb uns amics, **va trobar, ¡ves per on! un “lliri entre espines”**, com aquell que es recull en el poètic i bíblic “Càntic dels càntics” 2,2: “Com un lliri entre espines és la meua estimada entre les donzelles”. Una metàfora bíblico-botànica que ja havia arrelat segles abans en la poesia valenciana de la mà del saforenc Ausiàs March en el seu *Llir entre cards* dels *Cants d'amor*. Van extraure amb delicadesa el bulb del lliri i hi van trobar gravada una imatge de... ¡la Puríssima Concepció! Raó per la qual presidint la font de la Font Roja es troba la imatge de Sant Felip Neri, el fundador del oratorians, l'orde religiosa de Bonaventura Guerau.

La controvèrsia entre els defensors de la Immaculada Concepció i els seus adversaris va anar a més, amb tensions creixents, i per afermar les tesis immaculistes van proliferar, per tot el País Valencià, imatges plàstiques i literàries moltes de les quals de singular bellesa i que es recullen en l'obra de Margarita Llorens Herrero i Miguel Ángel Català Gorgues “La Immaculada Concepció en la historia, la literatura y el arte del pueblo valenciano”. En eixa línia, els jesuïtes de València van encarregar una Puríssima o Immaculada Concepció a Joan Vicent Macip, “Juan de Juanes” (1586), que ha servit de model, pràcticament canònic, a moltes altres.

En el quadre, sobre un fons daurat destaca la figura de Maria, amb túnica i mantell, i sobre ella la Trinitat coronant-la. Flanquegen la imatge dues filactèries amb la llegenda encadenada “TOTA PVLCHRA ES AMICA MEA/ET MACVULA NON EST IN TE” (“Tota neta eres , amiga meua, i no hi ha cap taca en tu”).

Als peus hi ha una altra ben curiosa: "PULCHRA UT LUNA" (pulcra com la Lluna), que mereix un comentari especial, astronòmic-històric. Perquè el fet d'imaginar la Lluna com a pulcra, llisa, sense màcula ens remet a una idea pregalileana del cel; de fet, Galileu havia nascut només 4 anys abans, el 1564, i encara es pensava que les taques del satèl·lit no eren propis, sinó eren ombres de núvols que ens passaven per davant nostre.

I, per acabar, les icones que acompanyen a la futura Mare de Déu són també d'allò més interessant. Per començar, hi ha quatre arbres en els cantons (xiprer, palma, olivera, cedre), que apareixen al llibre de l'Eclesiàstic o Siràcida 24:17-19:

- . 17 quasi **cedrus** exaltata [alt] sum in Libano et quasi **cypressus** in monte Sion.
- . 18 et quasi **palma** exaltata sum in Cades et quasi plantatio rosae in Hiericho.
- . 19 quasi **oliva** speciosa [bella] in campis et quasi **platanus** exaltata sum iuxta aquam in plateis.

La resta dels símbols al·ludeixen a diferents versets bíblics:

- 1) *Electa ut sol* ("brillant com el sol"; Càntic dels Càntics 6:10);
- 2) *Stella maris* ("estrella -sobre/com a guia en- la mar"; un símbol que també figura en l'escut del papa Francesc);
- 3) *Civitas Dei* ("ciutat de Déu"; Salms 86:3);
- 4) *Porta celi* (o porta coeli = "porta del cel"; Gènesi 28:17);
- 5) *Virga Jesse floruit* ("vara de Jessé florida"; Ezequiel, 7:10);
- 6) *Speculum sine macula* ("espill sense taca"; Saviesa de Salomó, 7:26)
- 7) *Turris davidica* ("torre de David"; Càntic dels Càntics, 4:4);
- 8) *Puteus aquarum viventium* ("Pou d'aigües de la vida"; Càntic dels Càntics, 4:15);
- 9) *Rosa in therico* ("Rosa de Jericó"; Eclesiàstic 24:18);
- 10) *Sicus iilium inter spinas* ("com un lliri entre els cards"; Càntic dels Càntics, 11:2);
- 11) *Fons signatus* ("font segellada");
- 12) *Ortus conclusus* ("jardí tancat").

Estos darrers atributs marians pertanyen també al Càntic dels Càntics, o Càntic de Salomó, verset 4:15: *Hortus conclusus soror mea, sponsa, hortus conclusus, fons signatus* ("eres un jardí tancat, germana meva, esposa: un jardí tancat, una font segellada"). Els atributs florals al·lusius a Maria també decoren les baranes de les capelles de l'absis de la Sagrada Família, a Barcelona, trets de l'antífona del "Petit Ofici de la Benaurada Verge Maria": cedre, palma, xiprer, cinamom [o arbre del paradís, *Elaeagnus angustifolia*], rosa, olivera i bàlsam. Uns altres pintors també van excel·lir en el seu art amb quadres dedicats a la Immaculada o Puríssima: Ribera, Tiepolo, Zurbarán, Pacheco... I també en altres manifestacions artístiques, com en la Immaculada que figura en el vitrall de l'absis de l'**església parroquial de Sant Joan Baptista**, del barri de **BENALUA**, a Alacant, en fotografia deguda a *Alacantí de profit*, amb agraïment per la seua faena.

Malauradament, el jardí tancat i la font segellada a què ens hem referit poden adquirir un altre sentit, ara negatiu, el de què la ignorància pel que fa a la cultura religiosa, acaba per tancar i segellar tot el ric univers històric, artístic i simbòlic que hi ha al voltant de festes com la que celebrem el dia vuit de desembre, la Puríssima o Immaculada Concepció.

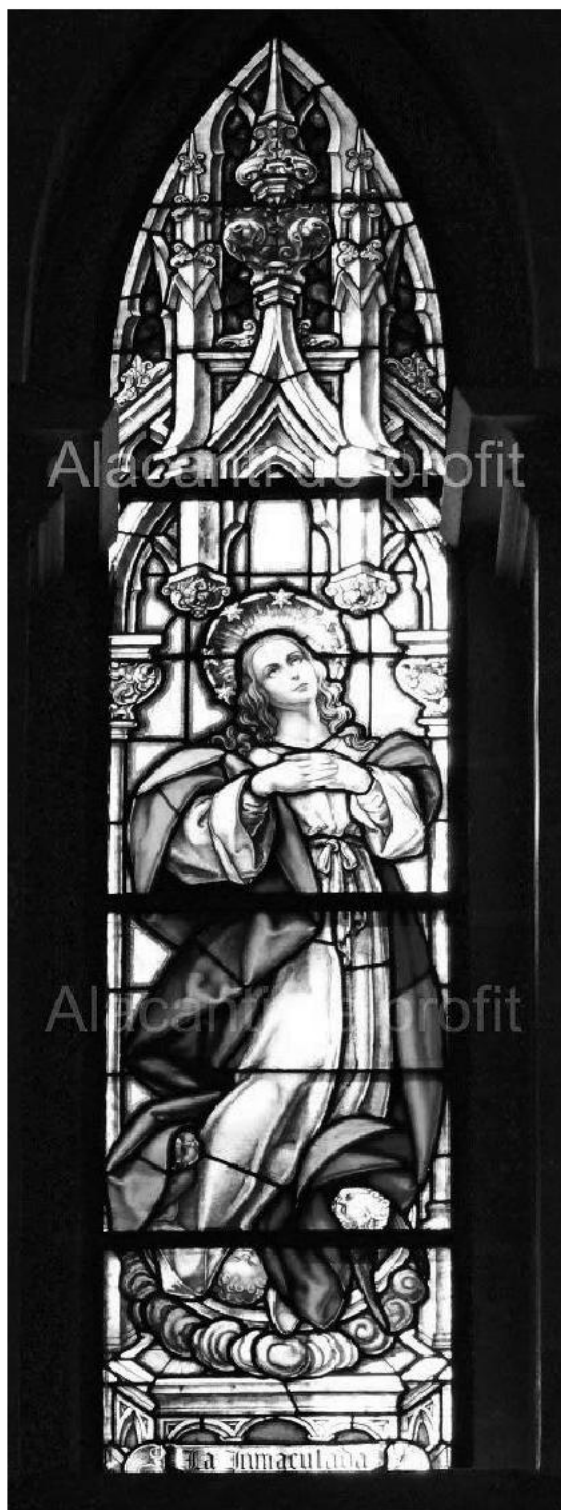
Per acabar la història de la controvèrsia: esta va perdurar al si de l'Església fins que l'any 1848 una onada de revolucions urbanes es va estendre per tota Europa; moviments de caràcter democràtic, liberal i nacionalista van intentar capgirar l'*statu quo* autoritari, retrògrad i imperialista dels règims polítics europeus.

Els mateixos Estats Pontificis es van veure afectats, les tropes de Garibaldi van ocupar Roma i el papa Pius IX (Pius nono) es va refugiar a la fortalesa de Gaeta. Angoixat, li va comentar al cardenal Luigi Lambruchini: «No trobe solució humana a esta situació», i el cardenal li va contestar "Doncs si no hi ha solució humana, busquem-ne una de divina, Santedat: proclameu el dogma de la Immaculada Concepció".

I mentre les revolucions eren esclafades per tot Europa *manu militari*, el papa va tornar a Roma des d'on va intentar reprendre la iniciativa, almenys la ideològica suggerida pel cardenal. I el 8 de desembre de 1854 va promulgar la constitució apostòlica *Ineffabilis Deus* que definia del dogma de la Immaculada Concepció de la Santíssima Mare de Déu.

En definitiva, "Ave Maria Purissima / Sense pecat concebuda". Com veiem, allò que celebrem el dia 8 de desembre té, com tants altres productes culturals, un llarg, ramificat i interessant camí que en el seu recorregut ens ha deixat entre altres coses obres mestres de l'art i antropònims femenins de singular bellesa: Concepció, Conxa o Immaculada.

I, a Alacant, recordarem també eixe dia que la Purissima forma part de la Patent de Sanitat que declarava que el nostre port i la ciutat estaven lliures de malalties epidèmiques.

XV **S**ant Blai

FESTIVITAT 3 DE FEBRER

El panteó celestial cristià, igual que el de l'antiga Roma o el de la Patent de Sanitat del port d'Alacant de 1732, està ple de "divinitats menors", encarregades de les diferents especialitats mèdiques i sanitàries. De fet, "santedat" i "sant" (*sanctitas, sanctus*) així com "sanitat" i "sà" (*sanitas, sanus*) provenen de la mateixa raïl indoeuropea.

I en febrer l'Església catòlica honora tres sants màrtirs que també es consideren reputats sanadors i de molta tradició a les nostres terres: sant Blai de Sebaste (el dia 3), santa Àgata o Àgueda de Catània (el 5) i santa Apol·lònia d'Alexandria (el 9). Així que, sí, sant Blai, un dels patrons d'Alacant, es considera un d'eixos sants sanadors de les malalties, en este cas de "mal de gola", del que parlarem després.

En l'antic Alacant, a l'alba del 3 de febrer, els clavaris festers de l'Horta anomenada "la Sueca", després de prendre l'aiguardent i al so dels xaramiters, aclamaven el sant: "¡Sant Blay gloriós / del mal de gola lliura-nos!".

Vist això, tenim davant nostre diversos reptes i preguntes: ¿qui era eixe sant Blai? ¿I la Sueca? ¿Per què es va triar un sant protector dels mals de gola com a patró d'Alacant?

I, clar, ¿Quin era eixe "mal de gola" epidèmic que va impulsar a demanar l'acció de sant Blai? I encara podríem afegir-ne la curiosa coincidència que a Elx, eixe mateix dia 3 en què celebrem a Sant Blai, es commemore a Sant Agatàngel com a patró tot i que la festa canònica ho siga el 23 de gener.

Anem a pams.

SANT BLAI DE SEBASTE

Sebaste (Elaiussa Sebaste) era una ciutat d'Armènia menor, a l'actual Turquia, d'on, en el segle IV, va ser bisbe un tal *Blasios*, un nom d'origen grec que vol indicar a algú que 'que balbucejia', que "s'enganxa en parlar". Del grec va passar al llatí *Blasius*, i d'aquí a les llengües llatines: Blai l'àmbit català, Blas en castellà, Blaise en francès i anglès, Bras en portuguès, o *Biagio* en italià. I jugant amb els noms en castellà i valencià recorde que la meua mama (l'àvia, d'origen tabarquí) em recitava el següent poema:

El cura de certa vila
Va prohibir que en dijous sant
Ningú dels seus feligresos
S'ocupara en treballar.

Mes **Blai** que era un pobre home
Tenia necessitat
De tirar fem a uns planters
I matinet es va alçar.

Una volta fet lo seu
En el seu camp
Agafà la manta
I a l'església se'n va anar.

En el moment que ell entrava
El pare rector deia: ¡**Blas**femaste!

I compungit i afrontat
Se sentà ple de vergonya
Dient: ¡No es pot pecar!
Veges qui li ha dit a este home
Que jo bon matí he femat.

"Sant Blai", Raboseta del Pla.
Església del Salvador. Borriana.
Amb els atribut marcats

La seua biografia se la devem a altre metge, Aeci, que la va escriure entre els segles V-VI. Segles més tard, entre els segles XI i XII el culte al sant es va escampar per Europa. Òbviament en incrementar-se'n la devoció es va escampar també el nom tot i que hui dia n'ha perdut portadors en consonància amb la destrucció cultural que impregna bona part dels valors dominants. Segons la llegenda, Blai va ser torturat per no voler renunciar al cristianisme; i ho va ser amb un aparell de cardar llana, com podria ser una gran pinta amb pues de ferro. I és per això que se'l sol representar amb atributs com ara la vestimenta de bisbe i amb un cardador. En ocasions, també amb unes espelmes o ciris finets, que solien usar-se en l'acte de beneir la gola, no se sap si relacionat amb el fet que justament el dia anterior, la Candelera, foren eixos ciriets uns dels protagonistes de la festa.

EL PATRONATGE. LA FESTA I EL MENJAR

Sant Blai de Sebaste ha sigut considerat des ben antic un patró remeier popularíssim contra els mals de la gola, de la faringitis a la tos, catarro, tos ferina, crup o diftèria: “Sant Blai gloriós, lleva'm la tos”; amb la variant “Sant Blai gloriós cura'm la gola i emporta't la tos”; i en el cas dels nens menuts: “Sant Blai gloriós, deixa'm la criatura i emporta't la tos”.

També se l'invocava si s'hi clavava una espina de peix: “Sant Blai, que l'espina travessada siga de la gola llevada”, ja que, segons la tradició, va salvar un xiquet a punt de morir a qui se li n'havia travessat una. i estava en perill d'ofegar-se. Es patró dels otorinolaringòlegs. I també ho va ser dels antics cardadors de llana, per la qual cosa és el patró de Sax (l'Alt Vinalopó), on es cultivava molt el cardó (*Dipsacus fullonum*).

Cistella amb cardons. Casa-Museo d'Alberto Sols, l'il·lustre investigador en bioquímica. Sax

A Alacant es conserva el patronatge de Sant Blai en el barri que duu el seu nom. I també és el patró del barri de Russafa, a València; i a pobles com ara Altea, Bocairent, Burriana, Estivella, Potries, Sax i Torrent. També hi ha ermites i carrers dedicats al sant, i imatges devocionals de carrer, com és el cas de Vilajoiosa, Pego i Pedreguer.

Amb ocasió del sant se celebrava a Alacant un porrat davant de l'antiga ermita, que després de ser abandonada es va traslladar al començament inferior del Passeig de Campoamor, prop del barri de Sant Anton. Un porrat que fins els anys 60 va perviure com a continuació dels de Sant Anton (17 de gener).

Recordem el capítol dedicat als **porrats** escrit pel per Ángel Miguel Alcaraz (1919-1995) en el seu llibre “Alicante, una ciudad en el recuerdo” (1979):

“Si cada santo tiene su capilla, cada capilla tenía, en Alicante, su Porrat.

Porrats de Sant Antoni, de la Candelaria, de Sant Visent, de San Blas, de la Santa Creu; todos fiestas populares ofrecidas al Santo Patrón milagrero y arcón de cuantas esperanzas cabían en sus capillas, ermitas, iglesias, santuarios, convento y oratorios.

Festejos de barriadas, de colonias, de aldeas, de pueblos, de lugares; en los que holgando en los trabajos desde la víspera, el Porrat exiataba como una sartén de rosas de panizo, ruidosa y alegre.

Allí, en el paseo, entre los alineados puestos de cascaruja; de turrone, de helados, en su siempo; de churros y buñuelos, de matracas, matasuegras,

zambombas, confeti y serpentinas, de tiro al blanco, de tómbolas y caballitos alumbrados con la vibrante luz de los carbureros, el pueblo vivía sus horas de fiesta”.

També s'han celebrat porrats a pobles com és el cas de Pego i Pedreguer (la Marina Alta); i festes de Moros i Cristians a Sax (l'Alt Vinalopó) i Bocairent (la Vall d'Albaida); i, a Altea (la Marina Baixa), el mig any. El més notable, però, és el de Potries (la Safor), associat des de fa anys a nombroses activitats culturals.

Més encara, a molts pobles arribava a ser festa escolar i se'n feien eixides al camp, com una mena de dia “de mona” però en hivern; n'és el cas de Teulada (la Marina Alta), i de Vilajoiosa (la Marina Baixa), on s'anava a l'ermita de sant Blai, prop de la platja del Paradis, a la finca dels Llinars. A Teulada (la Marina Alta) i a Vilajoiosa (la Marina Baixa) era un dia de berenar. I a Parcent (la Marina Alta), i a Terrateig (la Vall d'Albaida), fins la dècada dels 60, s'aprofitava el dia de Sant Blai (o el diumenge més pròxim) per eixir a la muntanya “a fer margallons”, els tendres rebrots de la palmereta de monte *Chamaerops humilis* que també fa la palma de fer la llata per als cabassos, i uns dàtils, “de rabosa”, menuts, de poca molla, aspres i no tan gustosos com els de la palmera cultivada *Phoenix dactylifera*.

Amb un fes, aixada doble amb punta per una banda i escarpell o tallant per l'altra, de collien els margallons, que es menjaven llevant-los les camises i xuplant, com es feia amb les carxofes, fins deixar-ne el cor, amb un sabor i tendror ben especials. I si es trobava una fillola tendra es menjava directament.

A Terrateig (la Vall d'Albaida) solien ajuntar-se unes quantes famílies per passar la jornada en el monte i fer-hi un putxero d'hivern, amb arròs, conill, pollastre, les primeres faves i carxofes; i també es menjaven plats especials, com ara l'arròs rossejat torrentí o 'cassola de sant Blai', a Torrent (l'Horta sud de València); o el 'putxero de polp' a Teulada (la Marina Alta). Ara bé, la peculiaritat més estesa són els dolços dedicats al sant: 'blaiets', 'rotllos' (a Bocairent, Borriana, i Càlig), 'rotllets' (Onil), 'dama' (i recentment 'damo', a Teulada), 'bollets de sant Blai', 'coquetes', 'llongues', 'gaiatos' (pel bàcul pastoral que duia el sant, com a bisbe), 'orelletes i cristines' (Lleida), 'gaiatos' (Torrent), 'gaiata', 'ulleres' i 'rotllos' a la Jana (el Baix Maestrat, Castelló), etcètera. A molts llocs es beneïen eixos dolços i es menjaven directament; o bé es duïen a casa i s'hi guardaven per si en algun moment es tenien problemes de gola o bé per sanar els animals domèstics amb afeccions bucofaringies.

LA MALALTIA. DIFTÈRIA O CRUP

La relació del nom del sant amb l'aparell fonador (*Blasios*, "el que parla amb dificultats") potser explique que se'l considere patró dels malalts de la "gola" o cavitat bucofaringea, i també dels otorinolaringòlegs; és a dir, que en l'"hospital celestial" seria el sant encarregat d'eixe servei. Sobretot la gent s'aclamava al sant quan eixe mal era la diftèria (que en grec significa "membrana"), que en el segle XX ací se li deia 'grup'³⁴ i que des del passat afectava fonamentalment els xiquets

Era una infecció causada per un bacteri, el bacil *Corynebacterium diphtheriae*, les toxines del qual induïen una resposta immunitària brutal dels ganglis de la gola; estos produïen abundants mucositats que, en espessir-se, taponaven el conducte bucofaringi.

"El garrotillo", de Francisco de Goya (c. 1810). Al·ludix al nom popular en castellà de la diftèria, per la forma que havien d'adoptar els dits per alliberar els xiquets de les pseudomembranes fibrinoses que els impedièren respirar

I devia ser terrible veure com s'axfisiaven els xiquets en anar taponant-se'ls les vies respiratòries. Per això moltes persones intentaven llevar eixos mocs tan espessos amb els dits doblats com uns garrots ("garrotillo", li deien a la malaltia en castellà). Ma mare va patir la malaltia, de xicoteta, allà per la dècada dels 30 del segle XX, i em contava la sensació tant angoixosa que tenia quan sa mare li clavava els dits en la boca per a extraure-li de la gola la mucositat fibrinosa que li obstruïa les vies respiratòries superiors i l'ofegava.

LA DEVOCIÓ ALACANTINA AL SANT I L'ERMITA QUE VA DONAR NOM AL BARRI

La devoció a este sant i bisbe ha sigut una de les més antigues d'Alacant. De fet, es té constància que ja en 1330, tres dècades després de la presa del castell d'Alacant per Jaume II d'Aragó (4 de desembre de 1296), ja existia un altar dedicat a 'Sent Blay', a l'església de Santa Maria; i al voltant d'eixe sant es va constituir en 1330 una capellania per manament en el testament de Berenguer de Puigmoltó, el Justícia d'Alacant en temps de Jaume II el Just (1267-1327), ja en temps d'Alfons IV el Benigne: "[...] item ab honor de Deu e de madona Santa Maria [...] stablech e orden altra capellania perpetua en la sglesia de Madona Santa Maria de Alacant la qual Capellania stablech e orden en tal manera que la capella d'esta capellania sia feta e edificada apres altar de madona Sancta Maria a la man dreita entre l'altar de Santa Maria e de Sent Pere que haia altar e evocacio de **Sent Blai**...".

Més tard, atesa la gran epidèmia de diftèria que es va abatre sobre els regnes hispànics en 1613 (“el año del garrotillo”) i que tant va afectar Alacant, es va incrementar notablement la devoció al sant. De fet, es té constància que des de 1616 se celebrava festa a l'església de Sant Nicolau perquè s'atribuïa a Sant Blai haver lliurat la ciutat de la diftèria conservant-se'n una relíquia en l'església. Qui sap si similar a la que encara es fa servir a Potries (la Safor), associada a un ritual que se suposava que protegia dels mals propis de l'aparell fonador.

L'autor, a Potries, l'any 2018, participant en l'antic ritual de passar la relíquia per la gola

A Alacant, l'any 1697 es va edificar una ermita dedicada al sant en un paratge molt prop de les fonts del Bayle i de les Colomines, aproximadament en la cruïlla dels actuals carrers de Pintor Gisbert i San Gabriel, del barri de sant Blai. Eixa ermita es comunicava amb el camí de Rabassa, una albereda plantada mentre es bastia el santuari, i consistia en una nau amb tres capelles laterals per banda, i dotada d'un cor, sagristia i una espadanya amb tres campanes; la façana estava rematada amb un pòrtic de quatre arcs.

Imatge de Sant Blai, de Josep Esteve Bonet, que, procedent de l'antic ermitori, està guardada en la concatedral de Sant Nicolau d'Alacant

Amb el temps es va afegir una casa clerical on els devots del sant podien adquirir estampes, goigs i novenes; però sobretot les coquetes de Sant Blai que els malalts menjaven mentre pregaven al sant sanador: “Sant Blai gloriós, roga per nosatres”. Anys més tard, l'altar major d'eixa ermitori va arribar a estar presidit per una imatge de Sant Blai obra de l'escultor neoclàssic Josep Esteve Bonet (València, 1741 - 1802). En la mateixa ermita, les imatges de Sant Blai anaven acompanyades de les dels sants Abdó i Senén, “els Sants de la Pedra”. La devoció que se li tenia a tots tres era compatible, ja que els dos últims eren considerats els sants protectors dels llauradors davant la “pedra” (de gel) o granissol; i, per tant, dels hortolans i verdures que cultivaven a l'horta de la Sueca, on s'ubicava l'ermita i de la que parlem a continuació.

Malgrat la devoció que deuria tindre el sant mèdic, el seu temple estava en runes en 1809 quan estaven en ple rendiment productiu les finques de l'horta de la Sueca i existia una població notable en la partida. Si bé l'ermitori es va abandonar en 1809 en estar en estat ruïnós, les imatges s'han conservat. La de Sant Blai, a la capella del Nostre Pare Jesús de la catedral de Sant Nicolau; i les dels Sants de la Pedra a l'oratori de les religioses Siervas de Jesús, tot segons el sacerdot i cronista de la província d'Alacant Gonzalo Vidal Tur (Ontinyent 18995-Alacant 1979), en el seu llibre "Alicante: sus calles antiguas y modernas" (1974).

EL CEMENTERI DE SANT BLAI

Cementerí de Sant Blai. Fotografia d'Alicante Vivo

Paga la pena llegir l'entrada va escriure Juan José Amores, president de l'associació "Alicante vivo" sobre l'antic cementeri del barri de Sant Blai³⁵.

"Los enterramientos en los templos, iniciado el siglo XIX, los canónigos de la Colegiata Alicantina acondicionaron una risueña necrópolis entonces con mucha luz, frondosos cipreses y lujosos mausoleos.

Allí tenían sus lechos de muerte los nobles y los plebeyos, los sabios y los ignorantes... y entre todos ellos las figuras alicantinas de la historia ochocentista. Era el cementerio de San Blas.

El tiempo, que todo lo destroza (hasta la propia casa de los muertos), lo clausuró hace muchos años.

Las paredes que sostenían los grupos de nichos, cedieron, los techos se agrietaron, rotas se quedaron las cruces, y las hierbas cubrieron

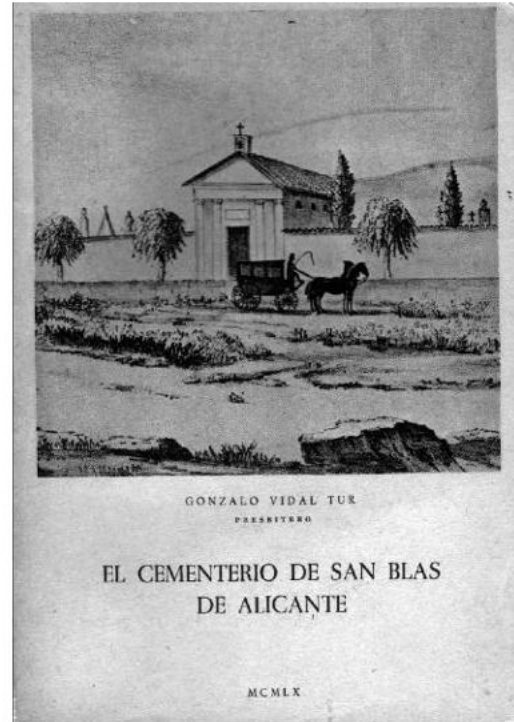
35. "Alicante en el recuerdo: el cementerio de San Blas" (14 de setembre de 2007): www.alicantevivo.org/2007/09/alicante-en-el-recuerdo-el-cementerio.html

el suelo. Pero no importa, porque algo inmortal aquí se albergó..., y fueron el conjunto de sus sepulcros, humildes los más, morada eterna de grandes alicantinos.

¡Con qué respetuoso temor vibra el alma al recordar este viejo camposanto! ¡Cómo perturban el espíritu recuerdos de gloria extinguidas, que hacen declinar nuestra frente y orar en silencio, ante el recuerdo de las tumbas de los que fueron grandes hombres, honra de Alicante!

Apenas penetrábamos en él, vislumbrábamos, muy elevado, un ángel de piedra blanca.

“No mires con desprecio mi alma, ni la de éstos que están conmigo”, y en el fondo en la calle de San Nicolás, lo que fue capilla de la necrópolis con la inscripción: *Beati mortui, qui in Domino mortuntur* (“Bienaventurados los que mueren en el Señor”).

De trecho en trecho se dejaban ver suntuosos mausoleos. Sepulturas sin embargo, cuyo nombre del ocupante permanecía oculto. Esto nos daba la clave de las dos causas que actuaban para la erección de los monumentos sepulcrales de más o menos valor: la veneración a los muertos y la vanidad de los vivos.

Abundaban lápidas con poesías; una de ellas decía así: “La muerte es el principio de la vida, / para siempre feliz o desgraciada / si se muere viviendo, va perdida; / se se vive muriendo, va ganada”.

En la calle de Sta. Teresa se dio cita funeraria la nobleza alicantina. Allí desde 1815 estaba Doña Antonia de la Cerda, Condesa de Oñate, Marquesa de Montealegre y Duquesa de Nájera; allí estaba Don Félix Berenguer de Marquina, Teniente General de la Real Armada, Capitán General y Gobernador de Filipinas y virrey de Nueva España. Una excepción: lejos de allí y en fosa común desde 1828 yacía Don José Roca de Togores, Conde de Pino Hermoso, Brigadier de los Ejércitos Nacionales y Comandante General de la Provincia de Alicante en el día de su óbito.

Sobre tan humilde tumba, por voluntad del finado, sólo aparecía una modesta columna de piedra, cuyo remate servía de pedestal a una cruz de hierro, sin inscripción alguna.

Y diseminados por entre las diversas calles funerarias (de San Nicolás casi en ruinas; de la Virgen de los Remedios, de San José, en lamentable descuido...) se encontraban los sepulcros de aquellas

figuras alicantinas que dejaron tras de sí ráfagas históricas para su pueblo: Don Bartolomé Arques, político, 1826; Don Emilio Jover, el arquitecto que trazó las líneas del nuevo Alicante y levantó el teatro Principal, 1854; Don Manuel Carreras Amérigo rico político que murió pobre en 1855; Don Miguel Crevea, músico de 27 años que nos legó el miserere alicantino, 1864; Marta Barrie, fundadora del Asilo del Remedio, 1885; Don Juan Vila y Blanco, literato, cronista de la provincia, 1886; Don Manuel Ausó Monzó, médico y primer catedrático de Historia Natural del Instituto, 1891; y Don Aureliano Ibarra Manzoni, historiador y literato, 1891.

Caidos en el siglo XX pero de aquella pléyade, eran: Lorenzo Casanova, pintor, 1900; Don Rafael Terol Maluenda, alcalde, 1902; Don Rafael Campos Vasallo, catedrático y literato, 1902; Don José Guardiola Picó, el arquitecto de la plaza de toros, Asilo del Remedio y campanario de San Nicolás, 1909.

Enumerarlos a todos sería como escribir una crónica alicantina de alta sociedad ochocentista; no obstante citaremos para terminar esta relación dos nombres más, caldeados por el sol inmortal de las glorias: el del gran historiador y literato Don Nicolás Camilo Jover que falleció en 1881 y estaba escrito en el nicho n° 66 de la calle Santa María; y el de Don José Soler y Sánchez.

Sus restos descansaban desde 1908, en un piadoso mausoleo creación insuperable de Rafael Ibáñez, cuya magnificencia parecía agrandada por la influencia magnética de aquel alcalde alicantino que admirablemente compaginó la alcaldía con la famosa farmacia³⁶ de los Soler y la cátedra de Química en el Instituto³⁷.

Más adelante, entrando en el patio que precedía al campo de fosas comunes, se leían a más de epitafios vulgares, otros gritos de dolor: "Rueguen a Dios por quien aquí dentro yace" "Rogad por la que vivió como una martir y murió como una santa".

Por último, multitud de lápidas blancas menudeaban por todo el recinto sagrado con candorosos conceptos. Por poner solo un ejemplo, el de una madre dolorida por la pérdida de su hijo: "Pepito, ¡Angel mio!" "¡Hijo del alma, que pronto nos dejaste!".

Éste era, y así era, el Cementerio de San Blas".

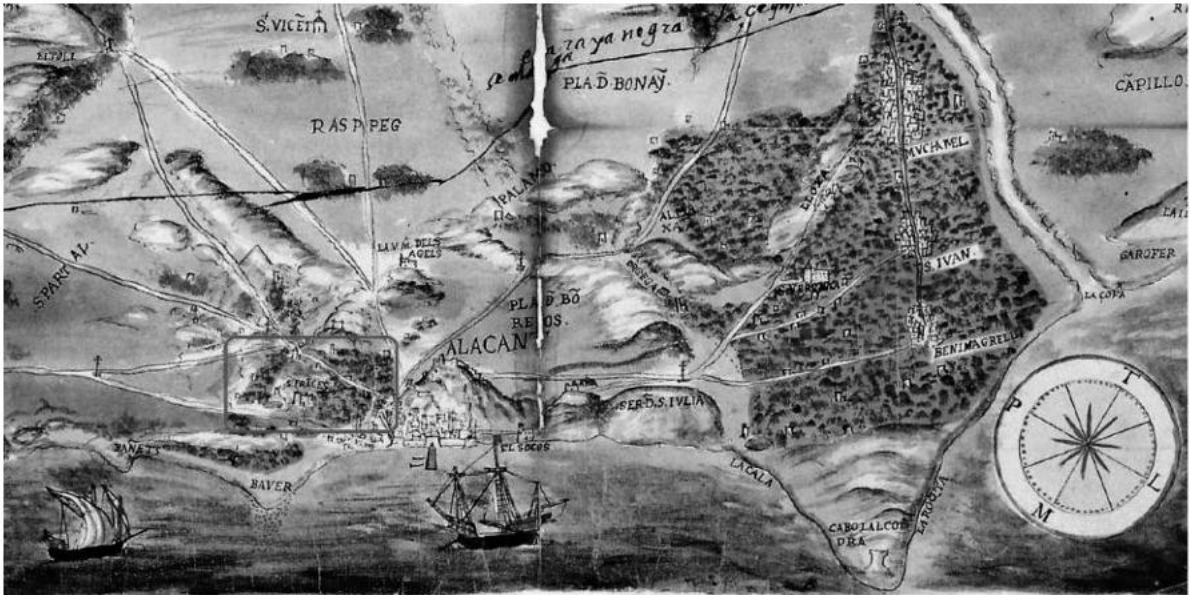
En l'antic Horta de Sueca i La Sueca.

HORTA DE SUECA, O LA SUECA

Comencem pel principi amb una xicoteta aproximació a l'Alacant del segle XVI amb l'ajuda del mapa que Cristóbal Antonelli va dibuixar en 1580 per explicar tot lo que regaria el pantà de Tibi.

36. Fundada per son pare José Soler González en 1836. Situada en la 'placeta de Sant Cristòrol', al costat de l'antiga "Porta de l'Horta". La farmàcia va ser ben popular entre els alacantins de diferents generacions i motiu de nombroses anècdotes, de tràgiques a divertides, recollides en el llibre, ben deliciós per cert, "Historias de la Plaçeta de Sant Cristòfol" (1976), del tercer membre de la saga Agatàngelo Soler Llorca, que arribaria a ser alcalde d'Alacant (un excel·lent alcalde, tot siga dit).

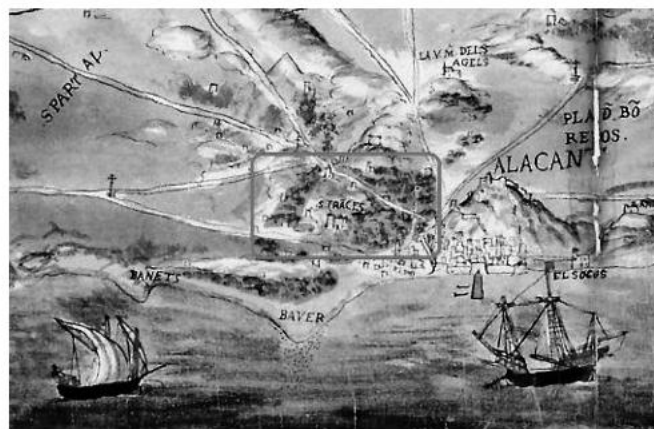
37. I amb la important avinguda de "Catedràtic Soler" a Benalua.

Al ponent de la ciutat (P en la rosa dels vents), a l'esquerra en el mapa, figura emmarcat un rodal verd que correspon a l'horta de la Sueca; uns camps regats amb aigua de la sènia d'Els Antigons [Benalua]-el Bayer. A.C.A. MP 19 (7); Consell d'Aragó. Leg. 635-1/2. Les sènies (en castellà, norias) eren màquines formades per dos grans rodes engranades que fent servir cadufs o recipients elevava l'aigua de pous o séquies a l'altura apropiada per al rec. A la dreta del mapa (L en la rosa del vent) es veu una taca verda encara major, l'Horta d'Alacant o Alcodre ("lo verd") amb una elevació i promontori sobre la mar, que per això rep el nom de cap de l'Alcodre o de l'Horta

El nom de Sueca prové de l'àrab *Suqa*, que significa "mercat", en al·lusió a la fruita i verdura que s'hi venia. De fet, Sueca era el nom de l'horta destinada a alimentar la ciutat; a diferència de l'Horta d'Alacant pròpiament dita o Alcodre, que s'estenia sobretot pels termes de Mutxamel i Sant Joan d'Alacant, i en bona part es dedicava al cultiu d'exportació, fonamentalment el vi de les vinyes, que era el cultiu més rentable.

Si fa no fa, la Sueca estava limitada pel barranc de Canicia (avui dia, la Rambla); i, a ponent, pel Riuet (barranc de Sant Agustí - Sant Blai - Benalua) i l'altiplà de Els Antigons [Benalua]. I, cap al nord, la Sueca rodejava el Tossal pels dos costats.

Però l'antiga Sueca no tan sols s'estenia per l'actual barri de Sant Blai i el polígon homònim, sinó també el Barri Nou i la Muntanyeta, l'eixample al voltant d'Alfons el Savi i la Avinguda de l'Estació i la barriada de Campoamor. *Tempus fugit.*

Sant Gregori XVI Ostiense

FESTIVITAT 9 DE MAIG

En l'imaginari popular dels nostres avantpassats la plaga de llagosta era una de les calamitats més temudes, a causa de la voracitat d'eixos núvols d'insectes que causaven una devastació tan gran en els camps que la fam estava assegurada i, amb la debilitat de la població, les malalties de diferents tipologies.

Es té constància que en les darreries del segle XI el papa Benedictus IX va enviar a les terres cristianes de Navarra i la Rioja a Gregori, abat del monestir de sants Cosme i Damià i bisbe del port de Roma, Ostia, perquè dirigira les pregàries per a fer front a una plaga de llagosta que devastava els camps. Cinc anys més tard, i amb la plaga ja extinta, Gregori va morir a Logronyo el 9 de maig de 1044. Per a fer-nos una idea del moment històric, els personatges principals d'eixa època eren Ramon Berenguer I de Barcelona, Fernando I de León, Macbeth d'Escòcia, i a les terres valencianes l'emir ad-Dawla de la taifa de Dènia, que abastava, si fa no fa des de la Safor al Baix Segura, Alacant inclosa.

Segles més tard, ja en època cristiana, es té constància d'una 'pestilència' a Alacant en 1523 deguda probablement a la debilitat de la població a causa d'una mala collita per una plaga de llagosta.

També es té constància que en 1653 la devastació produïda a Mutxamel per una plaga de llagosta va portar l'ajuntament a una situació econòmica

Una numerosa plaga de langosta, en 1644, és en el término de Torre-nueva, provincia de Ciudad-Real y apoderándose de un campo de mieses, acomete á un rancho de segadores, y despues de comerso sus ropas, empieza á devorar á un niño.

crítica fins el punt que van demanar la reincorporació a Alacant per poder fer front als deutes.

I un desastre similar va assolar Alcoi, que va portar la població a buscar protecció en sants patrons com sant Sebastià, sant Antoni Abat, sant Cristòfol i els sants Abdó i Senén com a intercessors.

En 1756 li va tocar el torn a les comarques de l'Alt Vinalopó, i el Mitjà. I el procés en demanda de l'ajuda celestial va ser similar, en esta ocasió dirigides a la Virgen de la Asunción i a san Gregorio Ostiense, la relíquia del qual va arribar a les nostres terres en desembre de 1756. Tot i això les plagues van reincidir tant en el període 1756-1758 com en 1782-1783, amb conseqüències similars, de devastació profunda en les terres meridionals valencianes. I a poc a poc, entre el temor i l'esperança, la data del 9 de maig va passar a integrar-se en el panteó sagrat local tant a Alacant com a molts llocs del Regne de València en honor a sant Gregori Ostiense, patró protector contra les plagues de llagosta.

Un cas particular és el de la Torre de les Maçanes, de la comarca de l'Alacantí, on cada 9 de maig continuen celebrant-se les festes patronals en homenatge a sant Gregori Ostiense amb una ofrena ritual del "Pa beneït". Llegim el que deia Antonino Castañer Llinares en un article al diari Informació (9 de maig de 1996):

"En el año 1655, siendo Arzobispo de la Diócesis don Martín López de Ontiveros, se dejó ver sobre todo el Reino de Valencia tal multitud de langostas que dejaron, en breves momentos, talados los campos y exterminados los frutos. Desconsolados los pueblos po tan penosa situación, creyendo infructuosos los esfuerzos humanos, hicieron presente al rey Felipe IV de Castilla (III de Aragón y Valencia) su angustiosa situación, indicándole la confianza que abrigaba en que el Agua de San Gregorio les consolaría de su dolorosa situación.

El rey, atendiendo a las angustiosas peticiones de sus súbditos, envió a cuatro de sus cortesanos al Santuario de San Salvador de Peñalba en Soriada (Navarra) -donde se guardaban y se guardan las reliquias- para que pasaran agua por el cráneo del Santo. Cumplido el empeño, trajeron el agua a Alicante y, rociados los campos con profunda fe y devoción, consiguieron exterminar milagrosamente la langosta dañina.

Reconociendo el singular favor, numerosos pueblos de nuestra provincia de Alicante, entre ellos Alcoy y Xixona [de la qual la Torre era una partida], eligieron a San Gregorio com patrón. [...] Cada año, al terminar la celebración religiosa se renueva aquella antigua y milagrosa Agua de San Gregorio, pasada por su cráneo en 1658, extrayendo una pequeña porción que s depositada en unos botijos que, después de bendecidos por el sacerdote, reparten agua a todos los asistentes a la celebración; conjuntamente se reparten porciones de Pa Beneït que la gente guarda religiosamente previniendo enfermedades. Al terminar la bendición, de uno de los botijos es completado el recipiente del agua que, sellado y lacrado, se custodia afanosamente hasta el siguiente año".

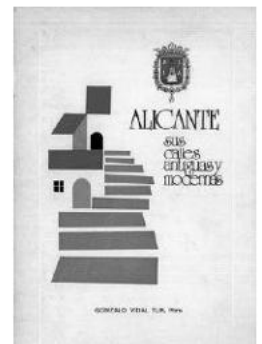
San Francisco **XVII** Javier

FESTIVITAT 3 DE DESEMBRE

Según conta el cronista de la provincia d'Alacant, el prevere o presbiter Gonzalo Vidal Tur, San Francisco Javier (1506-1552), jesuïta, es patró d'Alacant des de 1709 per haver ajudat a minvar els patiments de la nostra ciutat durant la Guerra de Successió (1701-1715); i així ho fa constar el cronista en la pàgina 583 del llibre "Alicante, calles antiguas y modernas" (1960). El sant de la Companyia de Jesús també es patró del barri de la Florida. Com a curiositat, en el viatge que el sant va mamprendre per anar a evangelitzar el Japó, on va arribar el 1549, l'acompanyava com a ajudant principal un valencià, Cosme Torres, el que seria fundador del port de Nagasaki, des d'on arribarien a Europa els primers nispros (*Eriobotrya japonica*) que tanta prosperitat han dut a la Marina Baixa i que tant ens agrada tastar en arribar la primavera. Però, comencem pel principi. La Companyia de Jesús havia sigut dissenyada durant el segle XVI per combatre el protestantisme i expandir el catolicisme. Educació i missions eren els eixos de la seua activitat. I per això la Companyia va enviar per tots els racons del planeta expedicions de jesuïtes intel·lectualment molt ben formats per evangelitzar els dirigents (polítics, intel·lectuals) de diferents països.

Després d'uns anys, l'expedició de Francisco Javier no avançava al ritme esperat pel que feia a l'evangelització, i el de Xavier va viatjar a la Xina per intentar un formar un nou nucli al continent; però hi va morir només en arribar. Al front de l'expedició del Japó va quedar el seu lloctinent, el Cosme Torres. Gràcies a la nova espenta, l'evangelització va assolir un cert èxit, ja que el 1563 va aconseguir el bateig del primer daimyo Omura Sumitada, noble feudal que controlava gran part de l'illa de Kyushu, la tercera més gran de les nipones i situada a l'extrem sudoccidental de l'arxipèlag. Les bones relacions de Cosme amb el daimyo li van permetre demanar-li la cessió temporal d'una petita badia a l'oest de l'illa -i al nord del departament de Satsuma, cèlebre per una varietat de mandarines-; no era una elecció casual, no: eixa badia era el punt idoni per a connectar amb la Xina, amb Corea, Formosa, i amb les rutes comercials cap a la resta del món. El nom era Nagasaki, i va ser Cosme Torres qui la va fundar l'any 1570. I, com a una mena d'herència d'aquell viatge acompanyant el sant jesuïta protector d'Alacant, hui dia, en arribar la primavera, solem prendre eixa deliciosa fruita que anomenem nispro.

XVIII

Sant Ponç

FESTIVITAT 14 DE MAIG (11 DE MAIG A CATALUNYA)

Segons la seua hagiografia, Ponç de Cimier va ser un predicador provençal del segle III martiritzat i mort durant la persecució de Valerià, que continuava la de l'emperador Deci i que va acabar amb la vida de, entre altres: Sixt II, Llorenç de Roma (nascut a Osca, Aragó), Cebrià de Cartago, Abdó i Senén, Àgata de Catània, Apol·lònia d'Alexandria, i Fructuós de Tarragona. Sant Ponç està considerat el patró dels herboristes i melers, herbolaris i apicultors. Sobretot a Barcelona, on anualment encara se celebra una fira d'herbes "medicinals" (aromàtiques) i mel. Sobretot a Barcelona, on anualment encara se celebra una fira d'herbes "medicinals" (aromàtiques) i mel. Altrament, Ponç és l'origen del cognom Pons i l'equivalent del nom de Pilat, el governador de Judea en temps de Jesús.

Antigament, a Alacant va haver certa devoció a sant Ponç; en particular a la partida alacantina del Raspeig. De fet, i segons ha descobert l'historiador José Montesinos, hi va haver una ermita dedicada a Sant Ponç, que és on va predicar Sant Vicent Ferrer quan va vindre per estes terres el 1411.

Eixa ermita va ser substituïda més tard per una altra de millor i dedicada al predicador

i dominic valencià Vicent Ferrer. Per eixa raó, el poble que posteriorment es va formar prop de l'ermita va passar a dir-se Sant Vicent del Raspeig. La llegenda diu que quan Vicent Ferrer va passar per allí, els naturals li van demanar que ploquera, i el que després seria sant va dir que no, que els seus milacres no arribaven a tant, però que el poble seria "sequet però sanet", com figura a l'escut.

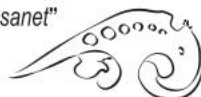
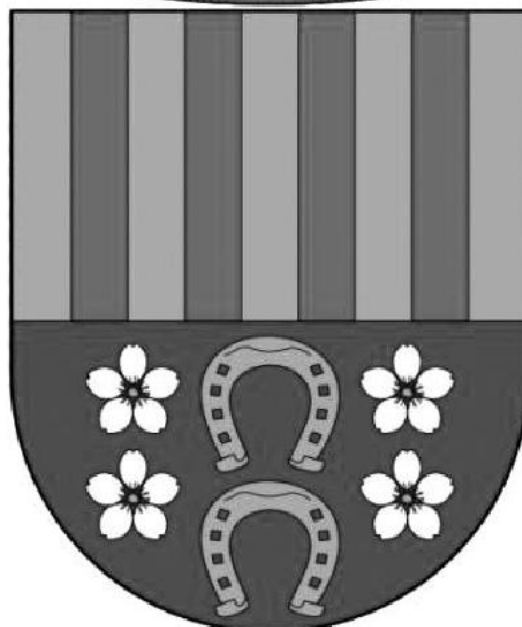
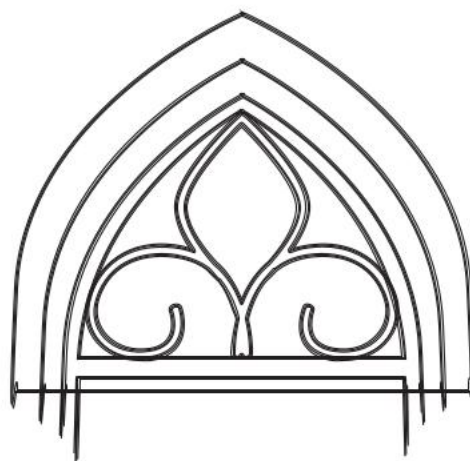
"Sequet", sí, i per això tant apte per a les herbes aromàtiques i medicinals, així com per a les abelles que les pol·linitzen. I "sanet", clar que sí.

I amb bon trellat, l'escut del poble conté, amb les quatre barres, les ferradures al·lusives tant als milacres del burret de Sant Vicent com al mateix cognom del sant (Ferrer), les flors de l'ametler, la corona reial per ser vila foral, i el mote "Sequet però sanet".

Així que, ¡veges per on! Sant Ponç, el patró protector de les herbes medicinals i de l'apicultura, va ser l'antecessor (pel que fa a l'ermita) de Sant Vicent (del Raspeig).

Bona ocasió perquè al poble actual es potenciara una fira d'herbes medicinals i de mels en arribar la segona setmana de maig.

Escut de Sant Vicent del Raspeig.
 Escut "a l'espanyola" (corbat per baix).
 El primer quarter amb els quatre pals de gules sobre or, de la Corona d'Aragó.
 El quarter inferior, de sinople (verd) amb dos ferradures (en al·lusió al cognom Ferrer), pintades en or i disposades en pal (vertical); van acompanyades, a banda i banda, dos i dos flors d'ametler (cultiu típic del poble) amb el seu color característic, blanc.
 El conjunt està sobremuntat amb una corona reial tancada i, per damunt de la corona, una cinta d'argent (plata), una fil·lactèria, amb la divisa "Sequet, però sanet"

XIX Sant Agatàngel

FESTIVITAT 3 DE FEBRER

*Callejero Biográfico
del barrio de
Benalúa
de Alicante*

Alfredo Campello Querada y Ernesto Martín Martínez

AGATANGELO SOLER LLORCA

Historias de la Plaçeta
de Sant Cristòfol

ALICANTE. 1973

Encara que la festa oficial de Sant Agatàngel és el 23 de gener, a Elx se celebra el 3 de febrer, el mateix dia que sant Blai. A Alacant té dedicat un carrer, a Benalua, potser a causa d'una interessant convergència. Per una banda, el sant formava part del panteó sagrat alacantí que figura en la Patent de Sanitat de 1732. D'altra, eixe patronatge el compartix sant Agatàngel amb Elx (Ilice), i Ilice era el nom romà que fins mitjans del segle XX se suposava que corresponia a Alacant.

Més encara, el catedràtic José Soler, un dels promotors del barri de Benalua era molt devot del sant, fins el punt de posar-li eixe nom al seu fill major i hereu de la farmàcia potser més famosa de la història d'Alacant. Sobretot perquè era el punt de referència de les "Historias de la plaçeta de Sant Cristòfol", del que va ser també alcalde d'Alacant Agatàngelo Soler Llorca.

Per a més *inri*, eixa 'Ilice' de la qual sant Agatàngel és patró era considerada la terra pàtria del poeta i metge alacantí del Renaixement a qui hem dedicat el LLIBRET, Josep Gosalbes de Cunedo, fins el punt que ubicava el seu naixement amb un dels noms amb què inicialment es coneixia Alacant, Illice: *De Illice urbs, vulgo Alacant, pàtria nostra.*

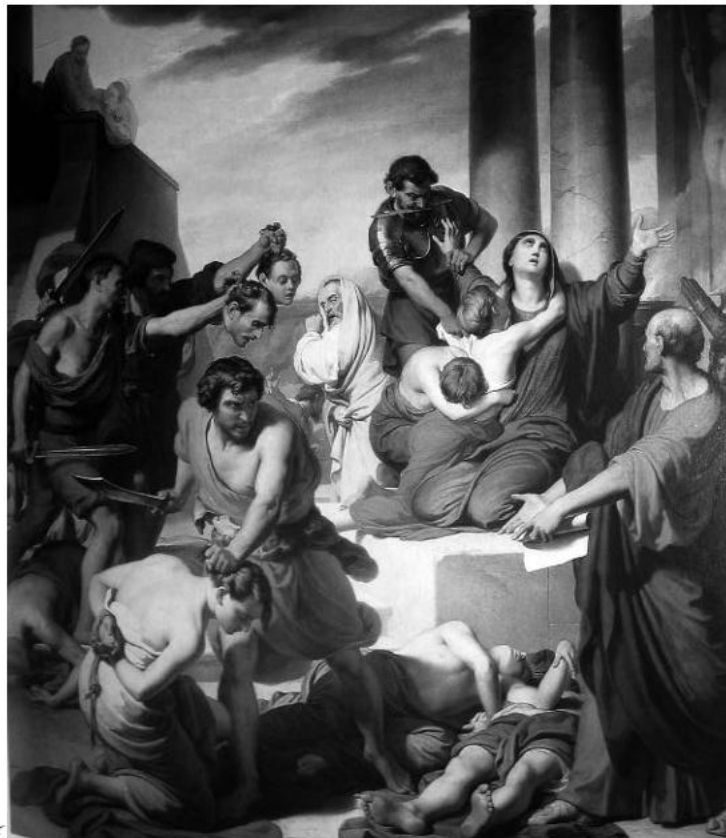
Antic escut d'Alacant, identificada inicialment com a Ilice, *Colonia Julia Ilice Augusta*, indistintament CIIA, ICAI o IACI. I també, encerclat, sant Agatàngel

Santa Felicitas **XX**

FESTIVITAT 23 DE NOVEMBRE

Santa Felicitas és una santa poc coneguda. Però, segons el cronista de la província d'Alacant, Gonzalo Vidal Tur, en el seu llibre "Alicante en sus calles antiguas y modernas" (1960) afirma que era alacantina; i que va morir a Roma, martiritzada per ser cristiana, per la qual cosa porta com a tribut una palma (símbol del martiri).

Martiri de santa Felicitas de Roma. Francesco Coghetti, s. XIX

Tot i que estava enterrada a Roma, on era venerada com a màrtir, l'any 1660 es va aconseguir la llicència eclesiàstica per dur-la a Alacant, on se la considerava patrona protectora davant els terratrèmols.

La seua relíquia, teòricament provinent de les catacumbes de sant Calixte de Roma, es guarda en una urna situada en el mateix altar de Sant Nicolau, als peus del sant.

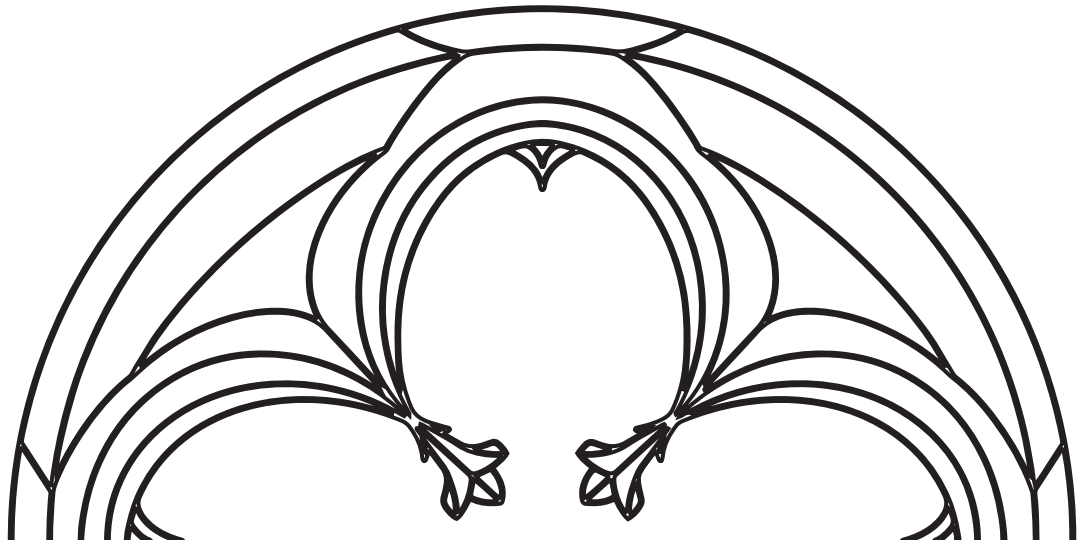
I sobre la urna descansa un bust representatiu de la santa; obra, probablement, del segle XVI.

Alacant li va dedicar un carrer en 1929, però durant la Guerra Civil va passar a dir-se "16 de febrero" (en al·lusió a la victòria del Frente Popular en les eleccions de 1936). I anys després tornaria a tindre un carrer, que hui dia podem trobar en el barri de Sant Blai.

Carrer de Santa Felicitas al barri de Sant Blai, en 1960.

Fotografia de José Carlos Sánchez

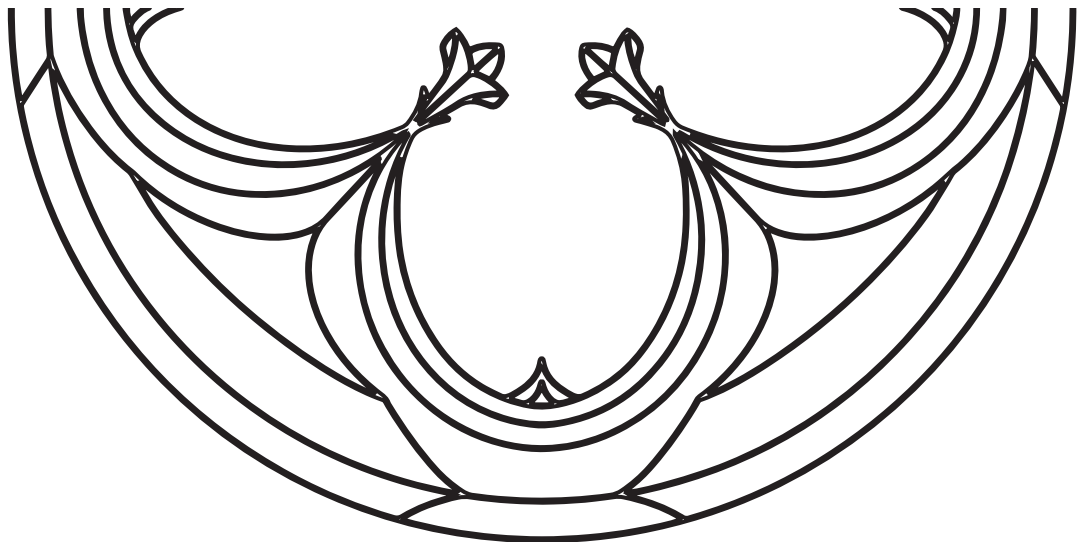

Activitats

de la

Foguera

01 Certamen de paelles

02 Presentació esbossos 2025

03 Benedicció de bandes

04

05

06

07

04 Presentació del llibret 2025

05 Lliurament de premis de l'ús del Valencià 2025

06 i 07 Recepció de ninots 2025

08

08 Cavalcada del Ninot 2025

09

09 Pregó Fogueres 2025

10

10 i 11 Visita al taller del constructor

11

12

12 Entrada de bandes 2025

14

13

15

13 i 14 Mascletà Sector Sud

15 Arribada del Foc 2025

16 Festa temàtica

17 Plantà Foguera infantil

18 Plantà foguera 2025

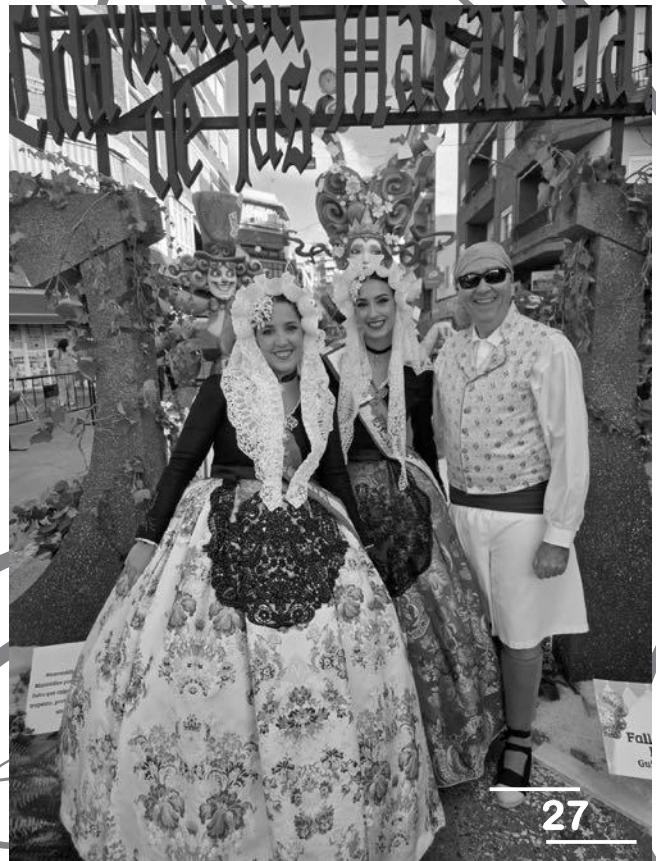
19 Lliurament de premis 2025

20 Misa de Sant Joan

21 i 22 Cremà Fogueres 2025

23 Ofrena de flors a la nostra Patrona

24 Menjar Benvinguda del nou exercici

25 Coso Multicolor

26 Fogueres Sant Vicent del Raspeig 2025

27 i 28 Falles d'Elda 2025

29 Certamen artístic 2025

30 i 31 Demanada de càrrecs 2026

32 Certamen de paelles i postres

33 Concurs de Nadales

34 Plantà Fogueres en Nadal

35 Betlem infantil

36 Presentació Càrrecs 2026
Foguera Las Acacias

37

37 Cavalcada de Reis 2026

38

38 Brindis nadalenc Sector Sud

39

39 Fogueres en Nadal infantil

40

40 Fogueres en Nadal

41 Presentació de càrrecs 2026 Falla Dr. Sanchis Bergón Túria

42 Convivències Presidents
Infantils 2026

43 Menjar Sector Sud

44 Nit de Reis

45 Falles de València 2026

46 Falles de València 2026

47 Torneig de dards

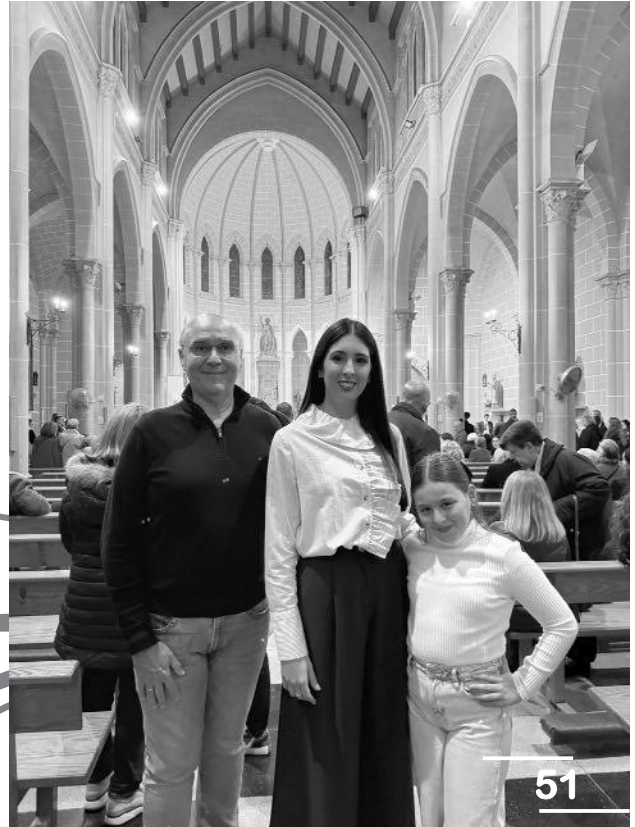

48 Torneig de bitlles

49 Animació mitja maratón
Aigües d'Alacant

121

53

54

53 i 54 Convivències candidates 2026

55 i 56 Convivències candidates
infantils 2026

57 Santa Faç

58 Receptió Ajuntament d'Alacant

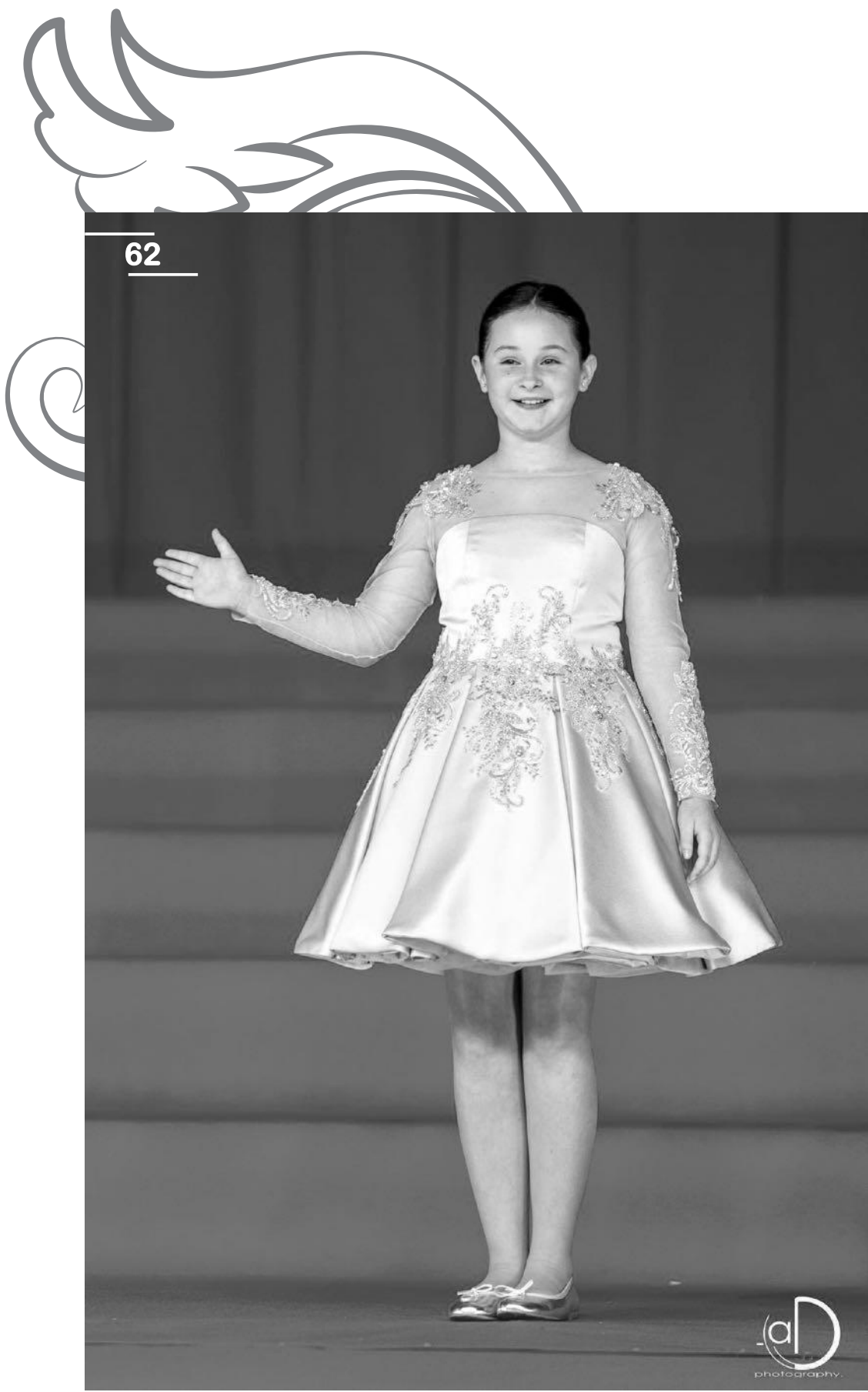

59 Gala de candidates 2026

60 Gala de candidates infantils 2026

62

ESGLÉSIA DE SANT JOAN BAPTISTA

Dia 24 de Juny 2026
12.00 hores
Missa solemne i Ofrena floral

Comissió

2026

FOGUERA 2025

LEMA: "IGUALTAT"

- AUTOR: Ernesto Cimas i Ribera
- 4t Premi, tercera categoria A

FOGUERA INFANTIL 2025

LEMA: "TEMPTACIÓ"

- AUTOR: Ferrán García i Madero-Candelas
- 6é Premi, tercera categoria

PRESIDENT:
Manuel A. Castillo i López

Rosa Mª Armiñana i Ruiz
Alejandra Bermejo i Cerdán
Isabel Bermejo i Cerdán
Alejandra Cardona i Bermejo
Irene Cardona i Bermejo
Inmaculada Castillo i López
Ana Belén Colado i Ortiz
Aitana García i Saiz
José Antonio González i Manzano
Raquel González i Ivorra
Andrea Llebrés i Colado
Ana Belén Lucas i Maillo
Lucía Martín i Prieto
Mª Amparo Martínez i Cremades
Mª José Martínez i Cremades
Azucena Más i Arroyo

Marcos Más i Arroyo
Laura Muñoz i Más
Marina Orts i Rodríguez
Pilar Paya i González
Carolina Pérez i Jiménez
Mª Elvira Planelles i Guerra
Lara Ponce i Más
Patricia Prieto i Tafalla
Laura Ramírez i Pérez
Sonia Ramírez i Pérez
Pilar Rodríguez i Insa
Alejandro Saiz i Padilla
Maite Saiz i Padilla
Cristina Sanchiz i Armiñana
Rosa Mª Sanchiz i Armiñana
Encarni Segura i Gómez

PRESIDENTA INFANTIL:
Irene Segura i Gómez

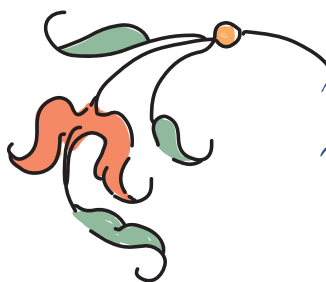
David Benito i Sanchiz
Leo Benito i Sanchiz
Aitana Mª Castillo i Arenas
Celia Durán i González
Mª Teresa Fernández i Bermejo
Hugo Fernández i Sanchiz
Lucía Fernández i Sanchiz
Valentina Fresnillo i Bermejo
Sara González de la Aleja i Pérez
Sofía González de la Aleja i Pérez
Alejandra González i Pérez
Jorge González i Pérez
Andrea Jiménez i Más
Daniella Más i Picó
Leyre Molina i Prieto
Cristina Muñoz i Más
Henar Muñoz i Más
Guillermo Saiz i Lucas
Nicolás Saiz i Lucas

COMISSIÓ 2026

Rene J. J. J.

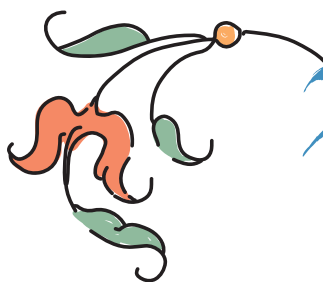
BELLESA 2026

AITANA García i Saiz

Rene Joes

BELLESA INFANTIL 2026

**MARIA TERESA
Fernández i Bermejo**

Rene Jolas

**DAMA D'HONOR
INFANTIL 2026**

**LEYRE
Molina i Prieto**

PADRINA
D'HONOR 2026

ANDREA
Llebrés i Colado

PADRINA
D'HONOR
INFANTIL 2026

DANIELLA
Más i Picó

 COL • LABORADORS
D'HONOR

Ajuntament d'Alacant
Parròquia Sant Joan Baptista
Daniel Climent i Giner
Tecnocasa

FOGUERA 2026

LEMA: LA VIDA ÉS UN TROPICAL • CATEGORIA: SEGONA

AUTOR: ERNESTO CIMAS I RIBERA

I aquí estem tots, ballant samba encara que tinguem dos peus esquerres. La vida ens la venen tropical: color, calor, ritme, festa i somriure "Profident". Però del paradís a l'infern només hi ha un cop de calor. Ens passem l'any a l'hivern, amb el compte en números vermells i l'ànim gris, esperant el mes de juny per posar-nos les plomes i fer veure que no passa res. Que si la hipoteca, que si la feina, que si el veí... És igual! Posa't el banyador, que toca somriure per a la foto.

Aquí l'orquestra no para: sona el bombo de les factures, la trompeta de les promeses electorals i el xiulet del cap que diu "un esforç més". I al centre, ella, ballant. Ballant perquè si para, es crema. Perquè en aquest tropical o et mous o et fons. La vida és un tropical, sí. Bonica per fora, asfixiant per dins, i amb més mosquits que no pas solucions.

FOGUERA INFANTIL 2026

LEMA: MAREA • CATEGORIA: TERCERA

AUTOR: FERRÁN GARCÍA I MADERO-CANDELAS

Amb el moviment de la lluna
puja i baixa la mar.
Quan està baixa li diuen baixamar,
i si està alta,
l'anomenen plenamar.
Mermaids són en anglès,
i sirenes en valencià.
Ací les hem representat
per contar-vos alguna
curiositat de la mar.
L'altra està encarregà
amb el seu instrument musical
que escoltes el so de la mar.
Dalt d'esta duna d'arena,
el polp munta la guàrdia,
vigila al ésser humà
per a que deixe de fer barbaritats.
"Prou de xarxes buidadores!",
cria el polp
molt enfadat,
que si pesquem a totes hores,
els peixos s'hacabaran.
Tots deuríem valorar
deixar de menjar animals,
tant els que van per dalt
com els que viuen baix la mar
Com de mareas estem parlant
n'hi ha una que no recorre la mar,
transcorre pels carrers de la ciutat
quan la gent va al futbol
vore al seu equip jugar.
Aquest pirata
és un xiquet aventurer,
que amb molta curiositat
vol descobrir les meravelles
que hi ha a la mar.
En les pel·lícules d'animació,
hem conegut peixos al seu
hàbitat natural.
No vulgues que siguen

la teua mascota,
i deixa'ls tranquils,
a la mar nadar.
Peixos abismals,
tortugues i altres habitants
de la mar,
aprofiten les mareas i
els corrents marins
per a viatjar.

PROGRAMA DE FESTES

22 de maig

19:00 hores: inauguració de la Exposició del Ninot.

31 de maig

Com en anys anteriors, des de les 11:00 hores, celebrarem el ja tradicional CERTAMEN DE PAELLES, en el que compartirem un dia de convivència amb les altres comissions de fogueres i barraques.

5 de juny

18:30 hores: Música per a una Festa.

19:00 hores: Plaça d'Espanya al costat del Monument al Foguerer, tindrà lloc el tradicional homenatge als foguerers i barraquers que ja no estan amb nosaltres.

19:30 hores: Desfilada del Pregó, desde la Plaça d'Espanya, pel carrer Sant Vicent, fins a la Plaça del Ajuntament, on un any més, a les 21:00 hores assistirem al Pregó Oficial de Festes.

6 de juny

19:00 hores: Cavalcada del Ninot, des de la Plaça dels Estels i seguint el recorregut oficial. Portarem disfresses relacionades amb el ninot de la nostra foguera, sempre amb el bon humor que caracteritza esta desfilada.

13 de juny

18:30 hores: Entrada de Bandes i Desfilada de Comissions, des de la Plaça dels Estels, on participarem acompanyats de la nostra banda de música, Societat Musical l'Amistat de Villafranqueza.

14 de juny

Clausura de l'exposició del ninot a l'antiga Llotja del Peix

17 de juny

23:00 hores: Arribada del Foc. Gaudirem d'un bonic espectacle de focs d'artifici, al costat de "El Corte Inglés" de l'Avinguda Maisonnave.

19 de juny

Esta nit, igual que l'any passat, serà la plantà de la nostra foguera infantil. Durant el capvespre aniran arribant els elements principals de les nostres fogueres i començarem la planta.

20 de juny

Al matí, rebrem la visita del Jurat Qualificador de Fogueres Infantils. Esperem que este siga un bon any i ens donen algun premi. Per fi ha arribat la nit de la planta de la nostra foguera adulta. Al llarg del dia, acabarem el muntatge del nostre racó i a la nit començarem la festa amb música de discomòbil.

21 de juny

Al matí, esperarem la visita del Jurat Qualificador de Fogueres Adultes. A la vesprada, cercaviles pel nostre districte, i més endavant ens dirigirem fins a la Plaça dels Estels per participar en l'Ofrena de Flors a la nostra patrona, la Mare de Déu del Remei. A la nit, de nou, gaudirem de la música en el nostre Racó Popular fins a altes hores de la matinada.

22 de juny

Al voltant de les 11.00 hores ens dirigirem fins a la Plaça de l'Ajuntament per a arreplegar els premis que ens hagen concedit durant el present exercici i que esperem siguen molts. Mentrestant al centre de la ciutat continuarà l'ofrena de Flors a la patrona. A la nit, més música i més festa en el nostre Racó.

23 de juny

10:00 hores: Visitem les fogueres dels districtes amics i veïns. A la vesprada, cercaviles pel barri. En el centre de la ciutat tindrà lloc la Desfilada Folklorica Internacional. A la nit, revetlla en el nostre Racó.

24 de juny

Dia gran de la nostra festa.

12:00 hores: missa Solemne i ofrena de flors en honor a Sant Joan Baptista en la parròquia.

18:00 hores: Visita a les Fogueres de Categoria Especial. A mitjanit i des del cim del Benacantil, es llançarà la tradicional Palmera amb què comença la cremà. A la nit, seguirem amb la música en el nostre Racó i esperarem que arriben els bombers per cremar les nostres fogueres.

25 al 29 de juny

Com sempre i a les dotze de la nit gaudirem dels castells de focs d'artifici des de la platja del Cocó que tant ens agraden als festers de fogueres.

27 de juny

20:00 hores: missa i a les 20:30 processó en honor a Sant Joan Baptista pels carrers del nostre barri

Tecnocasa os desea unas
felices hogueras

FRANQUICIADO: OFICINA INMOBILIARIA BENALUA, S.L.U.
C/Pérez Medina 21 local esquina C/Pardo Gimeno 22 - Alicante
626.415.848 / al006@tecnocasa.es

Confía *en el*
verde

RED EN FRANQUICIA DE INTERMEDIARIOS INMOBILIARIOS. CADA FRANQUICIADO ES UNA PERSONA JURÍDICA, FINANCIERA Y LEGALMENTE INDEPENDIENTE DEL FRANQUICIADOR.

BeALUA

CENTRE SOCIAL JA

A.V. de Benalúa
"El Templete"

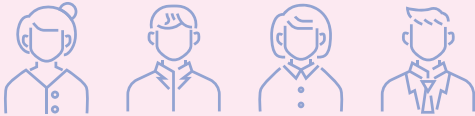

A.V. de Benalúa
"El Templete"

t'esperem els
dimecres

octubre a maig de **18:00 a 20:00h**

juny, juliol i setembre de **18:30 a 20:30h**

a la nostra seu:

Plaça del Grup Escolar

c/Foglietti esq. c/ García Andreu

Si vols **fer-te soci o rebre informació** de les **nostres activitats**, envia'ns el teu mail i contactarem amb tu.

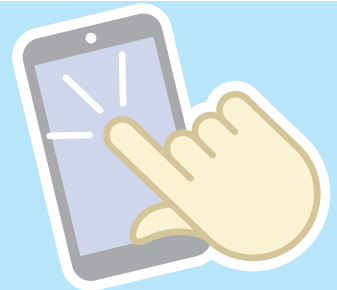
 benaluatemplete@gmail.com

Segueix-nos a les nostres xarxes socials:

 [AVV de Benalua El Templete](#)

 [@BarriodeBenalua](#)

 [benaluatemplete](#)

ISABELIBORRA.ES

yo compro en

www.comerciantesbenalua.com

AYUNTAMIENTO
DE ALICANTE
comercio y hostelería

GENERALITAT
VALENCIANA
Conselleria d'Innovació,
Indústria, Comerç i Turisme

El Tapcito

**ESPECIALIDAD EN ARROCES
Y TAPAS CASERAS**

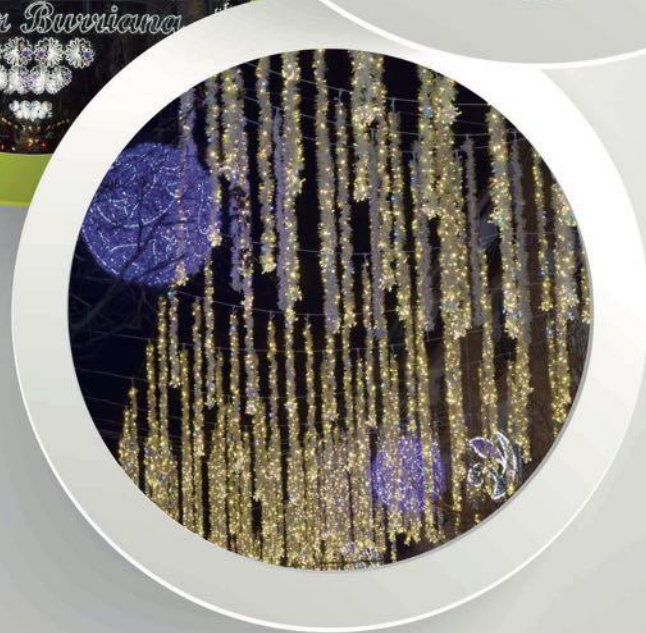
*C/ Foglietti, 13
Benalúa (Alicante)*

657086782

elecfes[®]

ILUMINACIONES

C/ Río Guadalentín, Par. 22/24
Polígono Industrial de Ceutí,
Apdo. Correos 21
30562 Ceutí (Murcia)

Tel. 968 690 692

Fax 968 687 686

www.elecfes.com / elecfes@elecfes.com

Diagnóstico capilar y facial. Asesoramiento en cuidado de la piel. Servicio de nutricionista.

Estamos en Av/Aguilera 19

Horario de Lunes a Sábado de 9:00h a 22:00h

@farmaciामancebogonzalez

965 98 63 07

farmaesthetic

@farmaesteticalicante

627 57 57 44

Centro de estética avanzada especialista en tratamientos faciales y corporales. Técnicas de uñas y maquillaje.

Aquí te dejamos este bono descuento para que lo disfrutes en TODO.

Recórtalo y entregalo en:

farmaesthetic

Estamos en Av/Aguilera n° 19, Entresuelo, 03007, Alicante

30%
en todo

Tratamientos faciales desde **30€**

Corporales desde **15€**

Depilación desde **4€**

GERMAINE DE CAPUCCINI

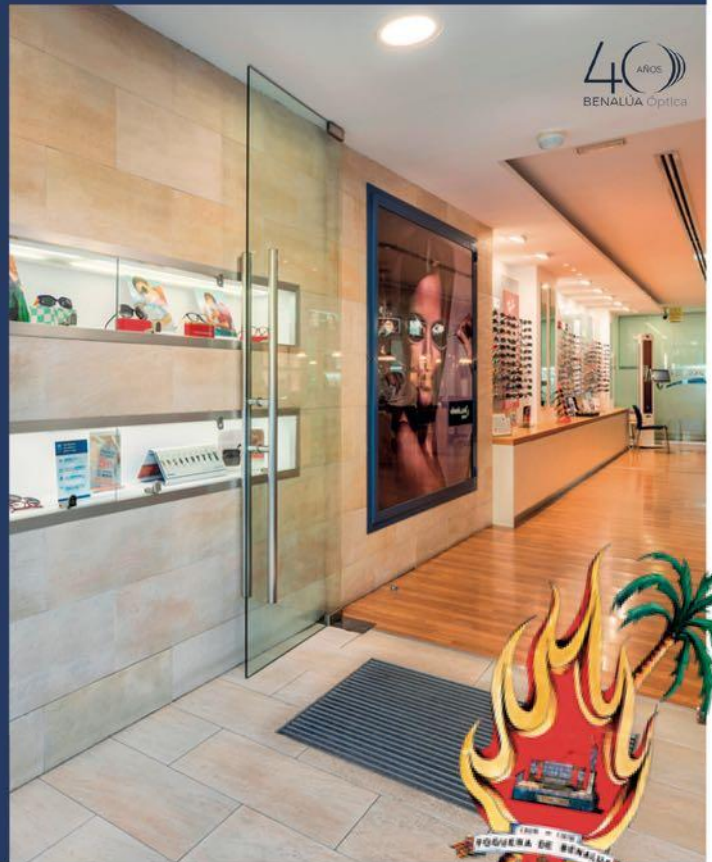
BENALUA optica

20% DE DESCUENTO

Si perteneces a la Hoguera Benalúa ven a disfrutar de tu descuento del 20% en todos nuestros productos y servicios.

¡Visítanos y descubre todo lo que tenemos para ofrecerte!

*NO APLICA A PRODUCTOS EN PROMOCIÓN

40 AÑOS
BENALÚA Óptica

LENTES ESPECIALES

- ORTO K
- CONTROL DE MIOPIA
- LENTILLAS PROGRESIVAS

CONSULTA DE OPTOMETRÍA
¡Pide cita!

¿TE PREOCUPA TU SALUD AUDITIVA?

PZA. NAVARRO RODRIGO, 2 - BAJO

TF. 663 493 941 - 965 122 361

WWW.BENALUAOPTICA.COM

29 anys
d'implantologia
i estètica dental

InstitutoDental
CENTRO ESPECIALIZADO

Implantologia dental

Odontologia general

Emblanquiment dental

Corones i ponts de
zirconio (CAD-CAM)

Ortodòncia invisible

Endodòncia

Periodòncia

Estètica

Panoràmica 3D

Urgències

ALICANTE
Calle Isabel la Católica, 20
Horaris: L-V 9h a 21h / S 9h a 14h

 965 13 15 20
 610 41 99 73
www.institutodental.net

MURCIA (Cartagena)
Avenida de Colón, 4
Horaris: L-V 10h a 14h - 16h a 21h

FRUTAS TROPICALES MENA

**Avda. Óscar Esplá, 30
03003 Alicante**

**Puesto BENALÚA
Jueves/Sábado**

**Puesto ALTEA
Martes**

**Puesto CAMPELLO
Miércoles**

**PREPARAMOS PEDIDOS
Y CESTAS POR ENCARGO
SERVICIO A DOMICILIO**

**Elvira 663 71 33 72
Zoraida 646 33 72 53
Natalia 630 28 72 35**

*Si un buen helado quieres tomar, a HELADERÍA SIRVENT tienes que entrar,
porque es HELADO ARTESANO de la MEJOR CALIDAD*

**Horchatería.
Heladería artesanal de fabricación propia.
Tradición y Calidad.
Especialidad en toda clase de helados.**

SALUDOS EN ESTAS FIESTAS

C/. Pérez Medina, 8 · Telf. 965 131 039 · **BENALÚA/LICANTE**

Aster

**Tienda de Mobiliario para el hogar
(Cocina, Baños, Armarios, Electrodomésticos, etc)**

"Desarrollamos Proyectos Integrales"

Avda. Catedrático Soler 14 · C.P. 03007 Alicante
Teléfonos: +34 623 381 702 / 607 390 328
Email: asteralicante@gmail.com

HOGUERAS ALICANTE 2026

A VOSOTROS,
QUE SABÉIS
ESPERAR HASTA
QUE LLEGA
LO BUENO

 totducha[®]

DISEÑO INTEGRAL DE BAÑOS Y COCINAS

- 🕒 INSTALACIÓN EN MENOS DE 24 HORAS
- 📄 PRESUPUESTO PERSONALIZADO

Pl. Navarro Rodrigo, 23
Barrio Benalúa - 03007 ALICANTE
965 080 698 - 621 204 086
mail: info@totducha.es

En Valencia:
Azcárraga, 32 bajo
San Vicente Mártir, 342

En Murcia:
Cabecicos, 9 bajo

**SABEMOS QUE UNA CASA
ES MUCHO MÁS QUE UNA CASA**

**DESDE GRUPO ECONOMICASA OS
DESEAMOS UNAS FELICES
HOGUERAS**

Visítanos en C/ Foglietti 24 y en nuestra web:
www.grupoeconomicasa.com
Telf. 673 322 252

TU INMOBILIARIA DE CONFIANZA EN BENALÚA

Grupo
ECONOMICASA

Alcoy, 5

¡OS DESEAMOS FELICES HOGUERAS!

Plaza del ayuntamiento, 2

Eusebio Sempere, 5

BODÍ

ARTÍCULOS DE UN SOLO USO

Comercio y hostelería

Regalos

Higiene y limpieza

Embalaje

C/ Alberola, 39 - 03007 Alicante

T: 965 13 03 11

bodi@almacenesbodi.com

Almacén:

C/ Artes Gráficas, 27-29 (Pol. Babel)

T: 965 11 54 96 - 03008 Alicante

www.bolsasyenvasesbodi.com

Sport Tono

Calzado, textil, material deportivo..
Todas las marcas con descuentos increíbles.

Más de 20 tiendas en las provincias de
Alicante, Murcia y
Albacete.

ALICANTE

SAN JUAN PLAYA

**¡Felices
Fiestas
2025!**

www.sporttono.com

"Porque cada momento
cuenta,
cuenta con nosotros para
celebrar tus momentos"

AC HOTEL ALICANTE

Avenida de Elche,3
03008 Alicante
T.965 120 178
www.hotelalicante.com

*Vive Las Hogueras de San Juan,
Fuego y Color*

URBASAN
REFORMAS & INTERIORISMO

© C/ San Agatángelo 13 ☎ 965 133 046 @ www.urbasan.com

60 años
iluminándote
la vida

3 **borrano**
ELECTRICIDAD

Calle Capitán Martí, 6
03550 Sant Joan d'Alacant
info@borranoelectricidad.es
Teléfono: 965 65 57 78
www.borranoelectricidad.es

100
DESTILERIAS TENIS
1921-2021

Calidad y Tradición

www.destileriastenis.com / anis@destileriastenis.com / Tel. 965 62 00 02 / 965 62 01 50
03670 Monforte del Cid / Alicante / San Vicente Ferrer, 3 www.facebook.com/Anis.Tenis.oficial

sanfrancisco

AUTOESCUELA

Autoescuelas San Francisco:

C/Federico García Lorca, 133
03204 **ELCHE** (Alicante)
Tel.: 966 930 466
elche@autoescuelasanfrancisco.com

Avda. Ancha de Castelar, 88
03690 **SAN VICENTE** (Alicante)
Tel.: 966 143 115
sanvicente@autoescuelasanfrancisco.com

Avda. Catedrático Soler, 12
03007 **ALICANTE**
Tel.: 965 120 604
alicante@autoescuelasanfrancisco.com

C/Virgen del Pilar, 6
03330 **CREVILLENTE** (Alicante)
Tel.: 610 241 519
crevillente@autoescuelasanfrancisco.com

Aruma Muebles

Tlf. 649 710 438 - 965 63 48 11
info@arumamobel.com
C/ Carratalá, 33 - 03007 ALICANTE

-15%

Descuento
Hasta el 30 de
Septiembre 2026

k

DESKANSO

MUEBLES SOFÁS
JUVENILES DORMITORIOS
COLCHONES SILLONES

Avda. Catedrático Soler, 36 · Alicante · 965 28 07 74

www.deskanso.es

Tapizados

BENALUA

DECORACIÓN

- *Tapicería*
- *Decoración*
- *Interiores automóviles*

c/ Arquitecto Guardiola, 14 - 03007 Alicante
info@tapizadosbenalua.com
www.tapizadosbenalua.com

Tel. 966 377 725
651 119 569

Centro terapéutico Cara
os desea
¡Felices fiestas!

Carra CENTRO
TERAPÉUTICO

info@caracentroterapeutico.com
627 14 44 25

EL POLLO DORADO
COMIDAS PARA LLEVAR
966351487

POLLOS ASADOS

MENÚ DIARIO
9,50€
2 Platos + 1 Postre

MENÚ DIARIO
9,50€
2 Platos + 1 Postre

POLLOS 1/2 POLLO MENÚ CASERO
9,50€

EL POLLO DORADO

- POLLOS ASADOS
- CARNES, GUARNICIONES
- MENUS DIARIOS
- COMIDAS PARA LLEVAR

C/ PARDO GIMENO, Nº 31
BENALÚA - ALICANTE
TEL: 966 351 487

Nuevo Bazar Madrid

Plaza Navarro Rodrigo 20, 1º
03007 - Alicante
686 320 793 - nuevobazarmadrid@yahoo.es
www.nuevobazarmadrid.com

miloto

Tu app de lotería

Llevamos más de 100 años repartiendo grandes premios entre nuestros clientes.
Descarga ahora nuestra app para iOS o Android y sé el siguiente ganador:

¡¡También puedes
visitar nuestra
web!!

Administración de lotería nº6 de Alicante "El Negrito"
Calle Portugal nº36, Alicante

IBÉRICOS QUINTANA

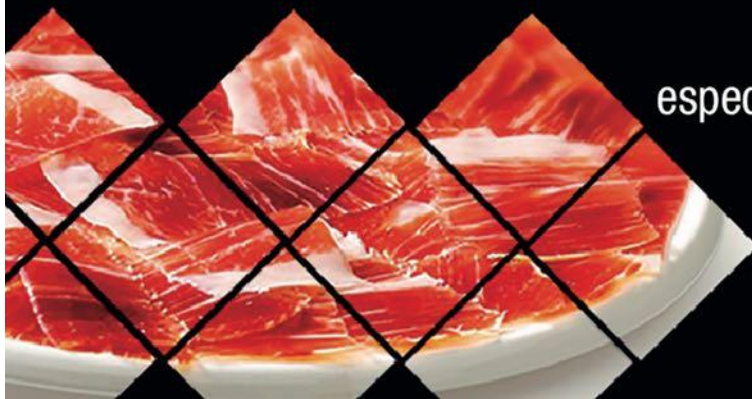
JAMONES • QUESOS • EMBUTIDOS • SALAZONES

TIENDA CENTRO

Poeta Quintana /esq. Segura (Alc)

TIENDA BENALÚA

Plaza Navarro Rodrigo,
esq. Pérez Medina (Alc)

especialidadesgarden@yahoo.com

Síguenos en:

ibéricos quintana

694 45 33 43

Les desea una Felices Hogueras de San Juan

San Agatángelo, 37 - Alicante

Reservas: 965 104 813

Benalúa

AUTOESCUELA

Todos los permisos de Circulación
Recuperación de Puntos

Formación CAP
Gestión de Tacógrafo

autoescuela_benalua

695 62 04 07

autoescuelabenalua

autoescuelabenalua

Plaza Navarro Rodrigo, 16
03007 Alicante
965 92 99 19

www.autoescuelabenalua.com

INMOSEGEST
INMOBILIARIA

Inmosergest es una agencia inmobiliaria con una sólida experiencia en la gestión y administración de bienes inmuebles.

¿Nuestro objetivo?

Eficiencia y transparencia para ofrecerle la mejor atención y satisfacción.

Calle República Argentina, 53 bajo - 03007 Alicante

630 24 77 30

inmosergest inmobiliaria

POLLOS ASADOS Y COMIDAS PREPARADAS

C/ PARDO GIMENO, 10 • TEL. 96 512 31 51 • **BENALÚA**

Farmacia

M^aELENA CALATAYUD CALPENA

Expertos en:

-Dermocosmética

-Nutrición

965 92 74 53/ 639 01 64 38

C/Pardo Gimeno 22, Alicante

farmaciaelenacalatayud@gmail.com

www.farmacalatayud.com

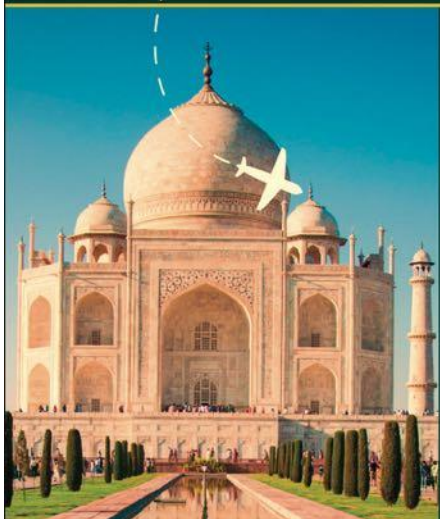
 @farmacia.calatayud

NUESTRO PEQUEÑO MUNDO *viajes*

OS DESEA UNAS FELICES HOGUERAS

C/ Pérez Medina, 16. Alacant. T. 965 228 297

Floristería Gemma

 699 435 582
C/ Doctor Just, 23
Benalúa (Alicante)

HABITALE®

Ventas con Corazón

HABITALE®

LA INMOBILIARIA QUE RESPONDE

- ESTRATEGIAS PARA VENDER TU CASA.
- HOME STAGING.
- FOTOS PROFESIONALES.
- PRECIO IDEAL PARA TU VIVIENDA.

Felices Hogueras de San Juan 2026

Calle Isabel la Católica, 24- bajo
Telfs. 966 59 66 08. 667 65 10 22

www.habitalealicante.com
info@alicanteinmobiliarias.es

MARTES A DOMINGO

BAR Bulevar RESTAURANTE

MENÚ DIARIO CASERO

 Bulevar barrestaurante

 Restaurante_bulevar_benalua

 Plaza Navarro Rodrigo, 19 Bj Benalúa Alicante

 +34 651 14 52 15 - 966 20 99 93

LOLA

BOUTIQUE

CARRATALÁ, 18
627 544 682 ☎
ALICANTE

HUEBRA JOYEROS
D I S S E N Y

JOYEROS HUEBRA

EN ALICANTE

C/ASTRONOMO COMAS SOLA N 5 C/FOGLIETTI N 3 C/PINTOR VELAZQUEZ N 23

LE DESEAMOS FELICES FOGUERES DE SANT JOAN

COMPRO ORO

**GRAN LIQUIDACIÓN
POR CIERRE,
Abierto hasta el 30 de
Junio.**

965 122 435

656833547

ABIERTO DE LUNES A VIERNES DE 10:00H A 13:30H

**Calle Foglietti, 7.
B* Benalúa Alicante.**

**REALIZA TU
PEDIDO POR
Whatsapp**

620284008

**PUESTO EN MERCADO BENALÚA
C/ CARRATALÁ ESQUINA PÉREZ MEDINA**

CENTRO DE REPARACIONES

Especialista en
electrónica

SERVICIOS:

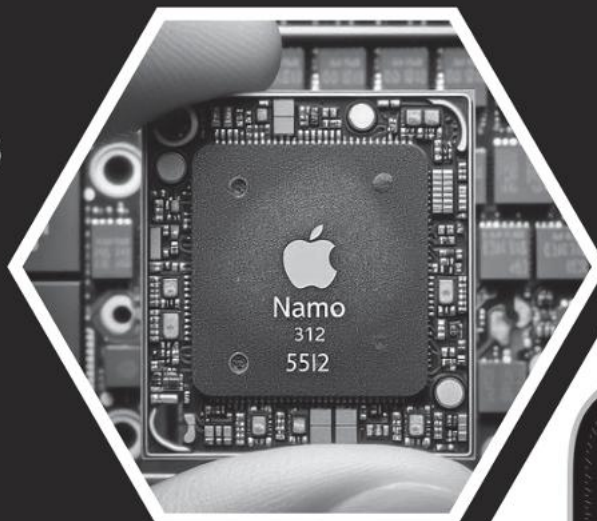
- Portátiles - PCs
- Tabletas
- MacBooks
- Airpods
- Watch
- iMac - iPad
- Móviles iPhone

POR QUE ELEGIRNOS?

- Seriedad
- Compromiso
- Eficiencia
- Rapidez
- Experiencia

CONTACTANOS

- ☎ 965 168 126
- 📍 Isabel la Católica 20 I.4
- 🌐 www.radear.com

maZZapan

panadería pastelería y cafetería

 @mazzapanalicante

 +34 630 905 578

 Av. Aguilera, nº 21. Alicante

Saluda al Barrio en Fogueres

Avda. Catedrático Soler (esq. García Andreu)
Tel. 965 92 56 36
03007 ALICANTE

PUERTAS DEMETRIA

PUERTAS - ARMARIOS - COCINAS - TARIMAS - VENTANAS

ARMARIOS Y VESTIDORES A MEDIDA • COCINAS
PUERTAS DE INTERIOR • PUERTAS BLINDADAS Y ACORAZADAS
PORTONES DE ENTRADA • TARIMAS FLOTANTES
VENTANAS MADERA/ALUMINIO • VENTANAS Y CERRAMIENTOS PVC

www.puertasdemetria.com

C/. San Ramón, 170 (Ctra. N332) - El Campello
Tel. 965 636 487 - campello@puertasdemetria.com

C/. Doctor Just, 28 - Bajo - Alicante
Tel. 965 120 738 - benalua@puertasdemetria.com

*PUEDES PROBAR ANTES DE DECIDIR
SOLICITA INFORMACIÓN*

JUST HEALTH GOALS

CENTRO DE ENTRENAMIENTO PERSONAL

CALLE ALBEROLA Nº 25

TELÉFONO: 641 11 54 17

WWW.JUSTHEALTHGOALS.COM

FARMADIET

P A R A F A R M A C I A

Especialista en dietética y nutrición

Dietas personalizadas

Consulta naturópata

c/ Doctor Just, 14
Tel/Fax: 96 513 17 89
03007 - ALICANTE

Avda. Catedrático Soler, 46 - Telf. 966 443 187

@sanchezartesanos

ACEITUNAS Y ENCURTIDOS

RAMIREZ

Mercado de Benalúa (Alicante) - Puestos 19 - 20
Mercado de Muchamiel - Puestos 81 - 83

José móvil: 636 466 220
03610 PETREL (Alicante)

MERCADO BENALÚA Y MERCADO CENTRAL ELDA - PUESTO 129 • TELF. 650 725 208

Peluquería

BENALÚA

Francisco J. Berenguer Andreu

Teléfono 965 100 113

Pardo Gimeno, 31 B - (Benalúa) • 03007 ALICANTE

VEN A PONERTE
GUAP@

hasta el moño

865 64 09 97

Plaza Navarro Rodrigo, 1

**FELICES
HOGUERAS
BENALUA**

Con nuestros equipos de voluntariado te ayudamos a inscribirte en bolsas de empleo de:

- SERVICIO VALENCIANO DE SALUD
- SERVICIO MURCIANO DE SALUD
- OTRAS INSTITUCIONES
- PERSONAL SANITARIO
- PERSONAL NO SANITARIO

Secretaría:
de Lunes a Viernes de 17:00h. a 22:00h.
C/ Doctor Just, 31. Alicante
Mail: enferservoluntarios@gmail.com
Tfno. 639 671 460

Asociación integrada en:

Ballestas Alicante, S. A.

Equilibrado de Transmisiones
Máquina de Tornear Tambores y Zapatas de Freno
Reparaciones Mecánicas - Llantas y Ballestas
Venta de Recambios y Frenómetro

Pla de la Vallonga
C/. Aurora Boreal, 2 • 03006 ALICANTE
administracion@ballestasalicante.es
almacen@ballestasalicante.es

☎ 96 528 28 93
☎ Oficina 96 511 36 29
Fax 96 511 16 85

SONIDO E ILUMINACIÓN

PROFESIONAL

SONIDPAC

SONORIZACIONES, DISCOMOVILES Y PANTALLAS LED

e-mail: sonido.iluminacion.alicante@hotmail.com

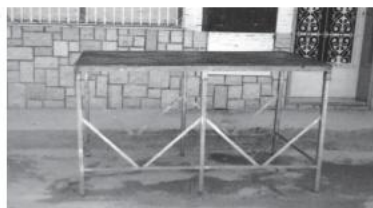
movil: 695 142 023

Vicente Comis
e Hijos, s.l.

Alquiler de:

Sillas, mesas, escenarios, pasarelas, vallas, etc.

Ideales para bodas, bautizos, comuniones, reuniones, barracas,
fiestas, bares, restaurantes y todo tipo de celebraciones

C/. Convento, 106 • Telf. y Fax 96 563 09 52
03560 EL CAMPELLO (Alicante)

Bar KÑA
la cocina de Mode

C/ Alberola 47 Alicante

Reservas
Teléf. 666 75 51 11

Tapas
Menús
Comidas caseras
Cumpleaños y celebraciones

f Bar Kña

EL KILO

C/ Alberola 47-49 **659437796**

Lunes-Viernes: **Sábado:**
9:30-13:30 9:30-13:30
17:00-20:30

FERRETERIA ◊ EL MINERO

Rafa **Miguel**

ferreteriaelminerocb@gmail.com

Os deseamos unas Felices Hogueras

C/ Arquitecto Guardiola, 16 BENALÚA (Alicante)
Telf. 965 922 086

Podología Aida Llopis

c/ Doctor Just, 31-33 · Local derecha · Teléfonos: 966320992 - 614257501
podologiaaidallopis@gmail.com

MANEL
ESTILISTA

Pardo Gimeno, 11 - local
Telf. 662 573 290
03007 ALICANTE

EXPENDEDURÍA DE TABACOS Nº 25

OBJETOS DE REGALO PARA EL FUMADOR
PUROS PERSONALIZADOS PARA SUS CELEBRACIONES
Personalización gratuita

*Saluda al Barrio de Benalúa en sus excepcionales
Fiestas Sanjuaneras*

Avda. Aguilera • Junto Mercado Benalúa

a kinatura

Plantas Medicinales
Alimentación Ecológica
Cosmética Natural

Terapias Manuales
Dietas Personalizadas
Cursos Formativos

Avd. Catedrático Soler, 38
03007 ALICANTE
akinatura@akinatura.es

Telf. 966 083 579
 601 229 945
www.akinatura.es

CAFETERIA - RESTAURANTE

 EL ATRIL

Desayunos
Almuerzos
Tapas
Meriendas

CAPITÁN DEMA, 22 - Tel. 965 11 42 17

Fran Navarro

Peluquería Hombre & Mujer

CAPITÁN DEMA, 32
03007 ALICANTE

PETICIÓN CITA:
965 11 43 44

NO CERRAMOS AL MEDIODÍA

PÉREZ PELUQUEROS

Barbershop

c/ Pérez Medina, 6
03007 Alicante (Barrio Benalúa)
Tlf.: 965 12 65 07

 perez_peluqueros
 PEREZ Peluqueros-Barbershop

Horario
Mañanas: 8:30h a 13:30h
Tardes: 16:30h a 20:00h

Sábados: 8:30h a 13:30h

Relojería - Joyería

López Parres

C/. Carratalá, 19 - Tel. 965 120 348
03007 ALICANTE

Mercería - Lencería - Baño

Conchi

C/. Carratalá, 25 • Telf. 96 620 07 30
ALICANTE

Fefa Gómez

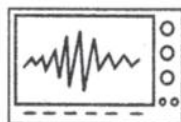
BAILAORA & COREÓGRAFA ·
 COMPAÑÍA FLAMENCA ·
 ESTUDIO DE BAILE ·

 722 231 176
 fefagomezflamenco
 estudiofefagomez
 info@fefagomez.com
 www.fefagomez.com
 C/ Doctor Just, 53 - Benalúa (Alicante)

JOAQUIN

- Taller de electricidad
- Mecánica - Inyección
- Puesta a punto
- Aire Acondicionado

c/ Doctor Just, 21 03005 ALICANTE Telf. 965 92 46 33

TALLERES NAVARRO

- MECÁNICA Y ELECTRONICA DEL AUTOMÓVIL
- AIRE ACONDICIONADO

San Agatángelo, 30 • 03007 Alicante • Tel. 640 12 61 40

NEUMATICOS BARTOLO

PIRELLI

Firestone

c/ Doctor Just nº 3 • Telf. 965 13 24 61 • 03007 Alicante

CAFÉ - PASTELERÍA

FICAR

*Desayunos y meriendas especiales,
para clientes especiales*

C/ Carratalá, 15 – Esquina Dr. Just
Telf. 965.923.235 – 03007 - ALICANTE

C/ Dr. Just, 10 - local dcha.
03007 Alicante

865 60 51 08
646 25 16 89

CLÍNICA SEVERÁ
FISIOTERAPIA AVANZADA

FISIOTERAPIA AVANZADA OSTEOPATÍA PILATES
LOGOPEDIA PSICOLOGÍA

Admin. de Loterías N°9
"SUERTE"
 C/Carratalá, 19 (Junto Mercado Benalúa)
 03007 ALICANTE
www.loteria9alicante.es
 Telf.: 965 215 640

*para nosotros la SALUD
 de su MASCOTA
 es lo primero*

Medicina general · Análisis clínicos · Radiología · Visita a domicilio · Cirugía · Higiene dental · Electrocardiografía

TEL. 966 377 010 C./ Foglietti, 38. Bajo (Esquina c./ San Agatángelo) 03007 - ALICANTE

La Taberna de Fran

C/ San Agatangelo, 19 - B
 Esquina Pardo Gimeno (Benalua)
 Tel. 650 07 47 65 - 03007 - Alicante

Panadería - Pastelería "Las Delicias de Juan"

Variedad de pan para elegir
Bollería casera recién hecha
Todo tipo de pasteles
Tartas de todas clases
Rollitos caseros
Coca amb tonyina y otras variedades

C/ Foglietti 41, Alicante · (Al lado de la iglesia de Benalúa) · Telf. 966 37 76 52 / 606 29 78 32

La Ermita IBÉRICA
EL CAMPELLO BENALÚA

CHARCUTERÍA
Al corte Tradicional

BANDEJA SENCILLA SALAZONES HUEVA MERLUZA, VISOLET BONITO SECO, MOJAMA SELECCIÓN 18€	BANDEJA EXTRA SALAZONES BONITO GRASO, HUEVA ATÚN, HUEVA MARUCA, MOJAMA EXTRA 28€
BANDEJA EMBUTIDOS QUESO EXTRA, JAMÓN JAMÓN EXTREMEÑO, CHORIZO Y SALCHICHÓN IBÉRICO, QUESO MEZCLA Y LOMO EMBUCHADO 18€	BANDEJA IBÉRICOS Y QUESO OVEJA JAMÓN IBÉRICO BELLOTA, CHORIZO Y SALCHICHÓN BELLOTA, LOMO IBÉRICO CEBO Y QUESO OVEJA D.O. 24€

**PREPARAMOS POR ENCARGO
LOTES Y BANDEJAS VARIADAS
ENVASAMOS AL VACÍO PRODUCTOS IBÉRICOS**

¿Sabías que existe un partido político... sin políticos?

autónomos

www.partidoautonomos.es

Lunes a Sábado 9:30 a 14
Julio y Agosto tardes cerrado

Tel. 623 472 166
C/ Foglietti, 31 - Benalúa
junto a la Iglesia - ALICANTE
Sábados tarde Cerrado

VARIEDAD MOJAMAS, HUEVAS, BONITOS

JAMÓN IBÉRICO, BELLOTA, SERRANO

Lunes a Viernes 10 a 14 y 18 a 20:30
Sábados 10 a 14 y 18:30 a 20:30
Domingos y Festivos de 10:30 a 14

Tel. 692 429 027
C/ La Mar, 13
junto a La Ermita del Carmen
EL CAMPELLO

PELUQUEROS

Foglietti, 30
03007 ALICANTE
Tfnos. 691 136 375
692 859 965

MARÍA ABIÁN

MODA INFANTIL

García Andreu 18 · 965 130 096 · Alicante (Benalúa) · Horario 10 a 13:30 y 17 a 20 · Síguenos en

INFORMATIZACIÓN DE EMPRESAS
ASESORÍAS - COMERCIOS
FARMACIAS - PÁGINAS WEB

**SERVICIO TÉCNICO
HEWLETT PACKARD**

SOFTWARE
DIMONI - FARMATIC
A3ERP - A3 SOFTWARE

García Andreu, 40 - Tel: 965 922 982
03007 ALICANTE

HIPER-TEXTIL
Mari Carmen

Os desea Felices Fiestas

C/ Isabel La Católica, 20 Local 3
03007 Alicante
Telf. 966 080 162

Look Pin-Up

Peluquería y estética

Tlf: 966 089 368

Martes a Viernes: 10:00-19:00H

Sabado: 10:00-14:00H

Lunes CERRADO

644 200 574

C/ Pardo Gimeno, 30

@naima.estetica.ts

Avda. Saturno, 10 · Tel. 965 22 80 11 - Alicante
Cardenal Belluga, 8 · Tel. **865 886 696** - Alicante
Pardo Gimeno, 12 · Tel. 96 620 07 36 - Alicante

Síguenos en Pastelería Rafael Frías

www.pasteleriarafaelfrias.es

C/ Pérez Medina Bajo 25

Cita previa 966 377 681 610 743 351

 @peluqueria_isaranda

MILAR
BENALUA

Avda. de Aguilera, 33 - Esq. a Pérez Medina, 1 - 03007 ALICANTE
Tel. 965 13 41 31 - ☎ 623 393 658- benalua@milar.es

El CafeTito
Cafeteria

Saluda al barrio en las Fiestas de Hogueras

Arquitecto Guardiola, 24
03007 Alicante

MODA Pilar Hurtado

Saluda al barrio en fiestas

Pza. Navarro Rodrigo, 13 - Tel.: 96 592 87 07
03007 ALICANTE

PAPELERÍA PERSONALIZADA PARA EVENTOS CON DISEÑOS ÚNICOS Y CUIDADOS AL DETALLE
ESPECIALISTAS EN CAKE TOPPERS Y DECORACIÓN DULCE PARA CELEBRACIONES INOLVIDABLES

Teléfono: 613 839 625

Instagram: @imagina_y_celebra

*En LOVA creamos bolsos únicos a partir de telas exclusivas
Cada uno cuenta una historia y estamos aquí para crear la tuya*

IG: @_LOVAoficial

**TE VAMOS A DAR
UNA BUENA
IMPRESIÓN**

MÁS DE 100 AÑOS
AL SERVICIO DE NUESTROS CLIENTES Y
APOYANDO A LES FOGUERES DE SANT JOAN

 banuls
impresores

COMUNICACIÓN VISUAL | ARTES GRÁFICAS

banuls@banuls.net

965 28 70 42

San Agatángelo, 12
03007 ALICANTE

www.banuls.net

Nos sigal que ad vna q
 A st c ada Al on et l de su vna q l mu
 Unga fr antu ad hie ad el vga wlad p br
 lam arumpu mme ex Portu ry dia tu l fidem for
 g m rom an na le pr v gfr un
 ad re P fna un t l ex un vnd v nunt ta panti J uor
 A ate m ay d luxymy rendende Duti A vnde de

